

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

تدوین سند سیاست تجاری ایران

هر گونه استفاده از گزارش منوط به دریافت مجوز از موسسه/سازمان متقاضی خواهد بود.

ویرایش اولیه – غیر قابل انتشار

معاونت پژوهشی

پژوهشکده: توسعه بازرگانی

گروه: پژوهش‌های بازرگانی خارجی

مجری/تهیه‌کننده: صادق ضیائی‌بیگدلی

ناظر/تایید کننده: محمدرضا رفعتی

مدیر پروژه: حسن ولی‌بیگی

همکاران (به ترتیب نقش و اهمیت): نوید رهبر، حسن ناقب، کوثر یوسفی، محسن شریعتی‌نیا،

محمدرضا ایزدیان، امیدرنجبر، مرتضی پورمیرغفاری، فرهاد عینی، احسان صلحی،

محدثه حیدری‌نژاد، احمد رضا ربابی، حامد عادل‌لی، شهید صیقلانی، مصطفی محبی و بهاره ولدییگی

[شماره]

شماره و تاریخ ثبت مرکز اسناد موسسه:

[تاریخ]

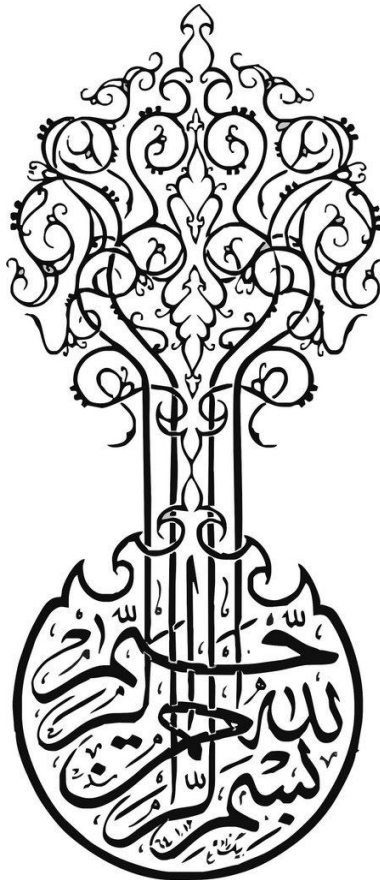

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

تدوین سند سیاست تجاری ایران

طرح تحقیقاتی - پیش نویس سند
مجری طرح: دکتر صادق ضیایی بیگدلی

ویرایش مهرماه ۱۳۹۷

این گزارش به سفارش موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی و با مجوز شماره ۹۶۰۲ بند ۳ مورخ ۱۳۹۶/۰۲/۰۴ شورای پژوهشی موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی انجام شده است. (در طرح‌های پایه‌ای)

فهرست مطالب

مقدمه:	۷
بخش اول: تحلیل وضع موجود	۹
۱ - اهم چالش ها و فرصت های ایران در سطح کلان منطقه ای و جهان	۱۱
۲- بررسی وضعیت موجود ایران از حیث رقابت پذیری تجاری	۱۲
(۱) عملکرد تجارت خارجی ایران: سبد صادراتی و وارداتی موجود	۱۳
(۲) وضعیت ایران از منظر ماندگاری در بازار های صادراتی	۱۹
(۳) وضعیت ایران از منظر تنوع کالا-بازارهای صادراتی و وارداتی	۲۱
(۴) وضعیت ایران از منظر مهارت صادراتی و پیچیدگی اقتصادی	۲۴
۳- چشم انداز تجارت خارجی ایران:	۲۸
(۱) چشم انداز رشد اقتصادی ایران با سبد صادراتی موجود	۲۸
(۲) چشم انداز رشد صادراتی ایران در بخش/کالاهای منتخب	۳۱
(۳) چشم انداز بازارهای صادراتی ایران	۳۷
۴- آسیب شناسی راهبردهای کلان سیاست های تجاری ایران:	۴۴
۵- آسیب شناسی حوزه های اصلی سیاست تجاری	۵۱
(۱) آسیب های حوزه مقررات ناظر بر صادرات و واردات	۵۱
(۲) آسیب های حوزه سیاست های تشویق و توسعه صادرات	۵۷
(۳) آسیب های حوزه توسعه پیوندهای تجاری	۶۰
(۴) نهادها و فرایندهای سیاست گذاری تجاری	۶۳
(۵) انسجام سیاست تجاری با سایر حوزه های سیاستی مرتبط	۶۵
بخش دوم: چشم انداز، اهداف و اصول	۷۰
بخش سوم: سیاست ها و اقدامات	۷۳

۷۶	 حوزه سیاستی اول: مقررات ناظر بر صادرات و واردات
۷۷	 بسته سیاستی (۱): اقدامات تسهیل تجاری
۷۸	 بسته سیاستی (۲): اصلاح سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای
۸۰	 بسته سیاستی (۳): بهبود سیاست های کنترل کیفیت صادرات و واردات
۸۳	 حوزه سیاستی دوم: سیاست های تشویق و توسعه صادرات
۸۴	 بسته سیاستی (۴) اعطای مشوق های هدفمند صادراتی
۸۹	 بسته سیاستی (۵): بازطراحی زیرساخت های صادراتی
۹۰	 بسته سیاستی (۶): طراحی و به کارگیری سیاست های ترویج و توسعه صادرات
۹۴	 حوزه سیاستی سوم: توسعه پیوندهای تجاری
۹۵	 بسته سیاستی (۷): تدوین اطلس همکاری های اقتصادی بین المللی ایران
۹۷	 بسته سیاستی (۸): انعقاد نسل جدید موافقتنامه های تجاری با کشورهای هدف
۹۸	 بسته سیاستی (۹): پیشبرد فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی
۱۰۱	 حوزه سیاستی چهارم: نهادها و فرایندهای تجارت خارجی
۱۰۲	 بسته سیاستی (۱۰): اصلاح نهادها و فرایندهای ناظر بر تجارت خارجی
۱۰۶	 حوزه سیاستی پنجم: سیاست های تکمیلی مرتبط با تجارت خارجی
۱۰۷	 راهبردهای انسجام بخشی سیاستی:
۱۱۱	 بخش چهارم: نظارت و پایش
۱۱۲	 فرایند و نهاد های مسؤول نظارت و پایش سند
۱۱۳	 ضمایم
۱۱۴	 ضمیمه اول: مصوبات پیشنهادی

مقدمه:

الف: هدف از تدوین سند:

- ❖ اجرایی کردن اهداف اسناد بالادستی کشور در بخش بازرگانی خارجی.
- ❖ ترسیم خطوط کلی راهبردها، برنامه ها و سیاستهای ناظر بر بخش تجاری در جهت تکمیل بخش بازرگانی خارجی "سند راهبردی وزارت صنعت، معدن و تجارت" که ویرایش اول آن در تیرماه سال ۱۳۹۴ تدوین گردید.

ب: دلایل توجیهی و ضرورت تدوین سند تحول سیاست تجاری

- ❖ ضرورت نگاه جامع و یکپارچه به مقوله سیاست تجاری
- ❖ نبود فرایند منسجم و ضابطه مند برای تدوین سیاست تجاری در ایران
- ❖ نیاز به ایجاد ثبات نسبی در سیاست گذاری تجاری برای یک دوره ۵ ساله
- ❖ ضرورت مشورت همه جانبه با ذینفعان در فرایند های سیاست گذاری تجاری
- ❖ ضرورت ایجاد یک نظام بهینه پیش آگهی جهت ایجاد برنامه ریزی برای بخش خصوصی
- ❖ دسترسی آزاد به اطلاعات و شفافیت از طریق انتشار به موقع کلیه آمار ها و اطلاعات غیر محرمانه تجاری
- ❖ بازبینی و بروز رسانی کلیه قوانین و مقررات حوزه تجارت خارجی با توجه به مقتضیات و تحولات جهانی
- ❖ تجربه کشورها در تدوین سند و یا برنامه دوره ای "سیاست تجاری"
- ❖ ضرورت تدوین "سند سیاست تجاری" به عنوان پیش نیاز تدوین "استراتژی توسعه صادرات"

ج: قلمرو زمانی و موضوعی سند:

- ❖ قلمرو زمانی سند پنج ساله و همزمان با زمان اجرای برنامه ششم توسعه (۱۳۹۶-۱۴۰۰) خواهد بود.
- ❖ از لحاظ قلمروی موضوعی، این سند شامل ۱۰ بسته سیاستی در قالب چهار حوزه سیاستی است که شامل بخش های مربوط به سیاست های ناظر بر "تجارت خارجی" که مستقیماً در حیطه اختیارات و مسوولیت های وزارت صنعت، معدن و تجارت و دستگاه های همکار اصلی مانند گمرک و سازمان های متولی امور فنی صادرکننده مجوز صادرات و واردات می باشد. همچنین در حوزه هایی مثل سیاست های کلان اقتصادی (مخصوصاً سیاست های ارزی و قوانین حوزه کسب و کار)، حوزه تجارت خدمات، سرمایه گذاری خارجی، مالکیت فکری، اشتغال، فن آوری و محیط زیست که با سیاست تجاری ارتباط نزدیک داشته بوده و سیاست گذاری در آن ها در حیطه صلاحیت دستگاه های دیگر است، سند حاضر در حوزه سیاستی پنجم به ارایه راهبردهای انسجام بخشی و هم افزایی سیاست ها پرداخته است.

(د) روش شناسی:

۱. تحلیل های حقوقی و سیاستی بر مبنای اسناد بالادستی کشور: مراجعه به اسناد و منابع دست اول مانند اسناد بالادستی و قوانین و مقررات حوزه تجارت خارجی از جمله:

- ❖ سند چشم انداز ۱۴۰۴ ج.ا.ایران
 - ❖ سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی و برنامه های اجرایی مربوطه مصوب ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی
 - ❖ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور
 - ❖ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
 - ❖ بسته رونق تولید و اشتغال مصوب ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی
 - ❖ اولویت های عمومی و تخصصی وزارت صنعت، معدن و تجارت ابلاغی ریاست محترم جمهور
۲. روش بررسی تطبیقی و مطالعات موردی: با تکیه بر تجربیات کشورها در تنظیم اسناد مشابه و تدوین فرایندهای تصمیم سازی در حوزه سیاست تجاری.

۳. تحلیل های آماری و پژوهش های اقتصادی:

- ❖ دسته بندی مطالعات و آمارهای موجود (داخلی و خارجی)
 - ❖ روش های مبتنی بر رقابت پذیری تجاری (بانک جهانی ۲۰۱۲)، مهارت سبد صادراتی، پیچیدگی اقتصادی و فضای محصولی (مرکز توسعه بین المللی دانشگاه هاروارد)
۴. مصاحبه ها و نشست های خبری با کلیه ذینفعان بخش بازرگانی خارجی شامل بخش خصوصی، اتاق ها، انجمن ها و اصناف مخصوصاً فعالان حوزه صادرات و واردات و نیز بخش های دولتی و عمومی مربوط به سیاست گذاری.

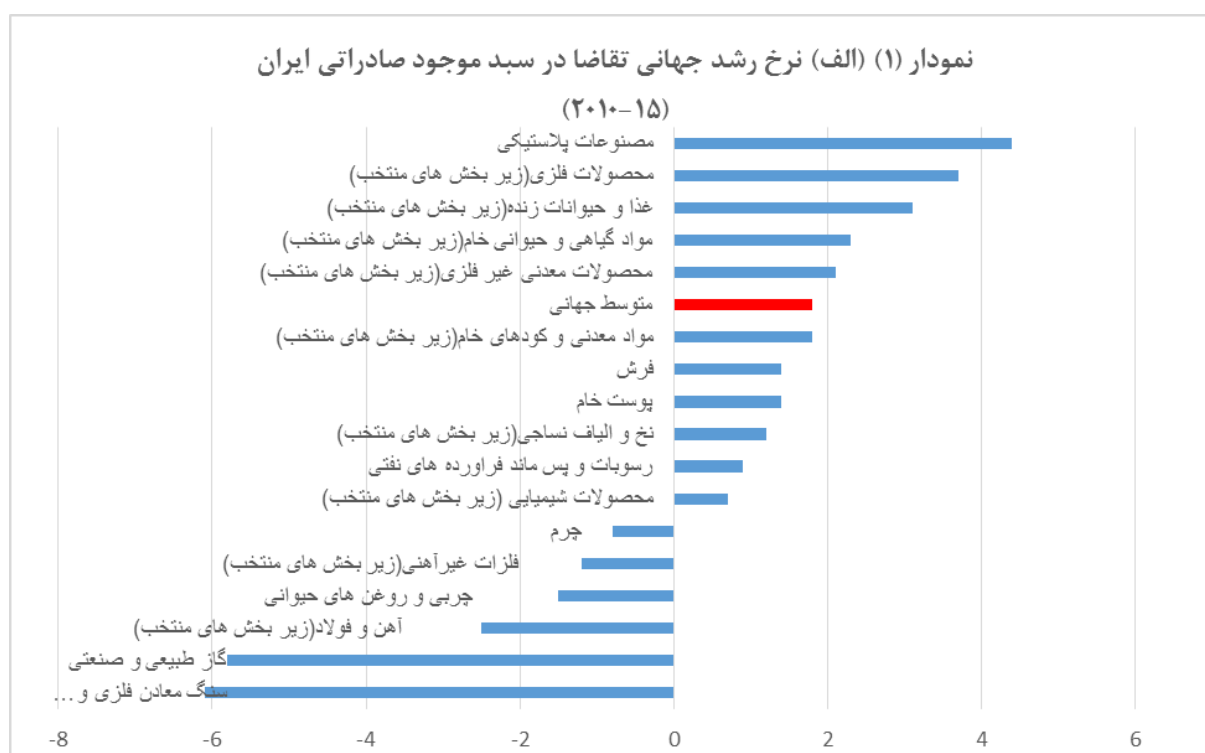
بخش اول:
تحلیل وضع موجود

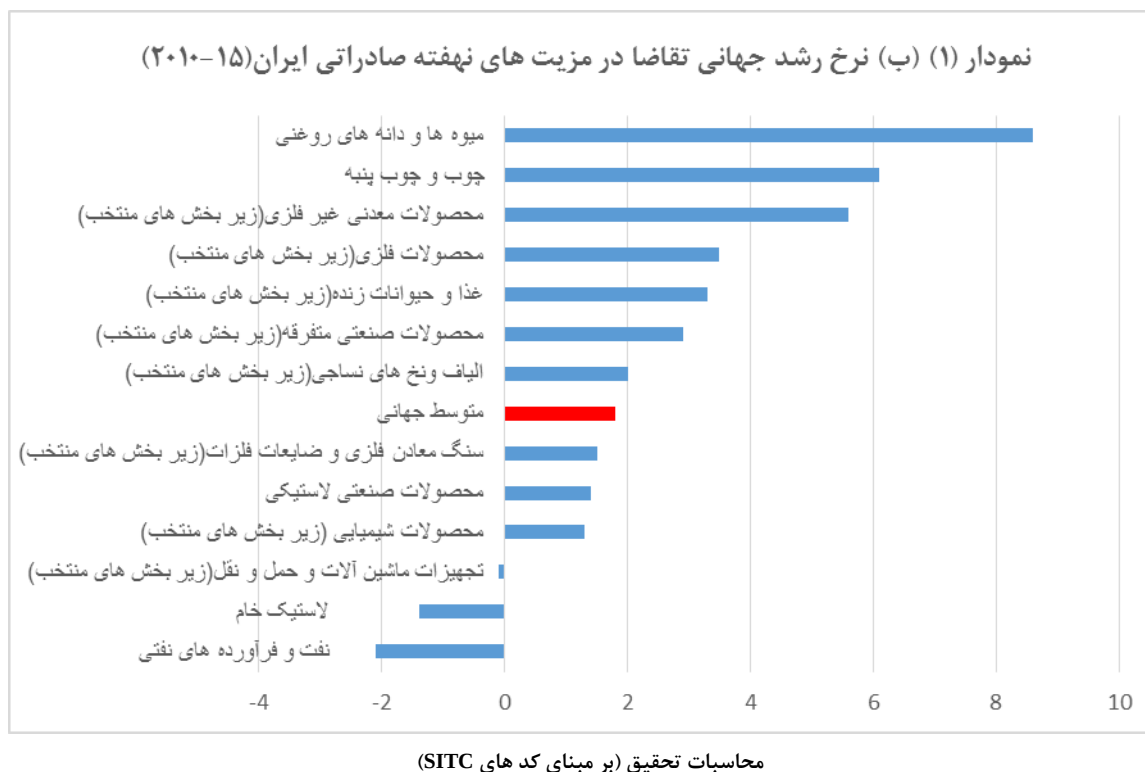
جدول (۱): اهم چالش ها و فرصت های ایران در سطح کلان منطقه ای و جهان

فرصت ها	تهدید ها	
ظرفیت موجود در حوزه های سیاسی و نفوذ فرهنگی ایران در منطقه و پتانسیل استفاده از آن در دیپلماسی اقتصادی منطقه ای	رقابت های مخرب ژئوپولیتیکی در منطقه حوزه غرب آسیا خشکسالی و رقابت بر سر منابع آب در منطقه مسایل زیست محیطی منطقه ای (ریزگردها...)	فضای منطقه ای
داشتن مرزهای آبی و خاکی با بازار ۴۰۰ میلیونی منطقه	عدم تعریف جایگاه مناسب ایران در بلوک های تجاری منطقه ای و عدم حضور در زنجیره های ارزش منطقه ای	
موقعیت ممتاز جغرافیایی کشور برای تبدیل شدن به هاب ترانزیتی منطقه	برنامه ریزی جدی کشورهای رقیب در منطقه جهت افزایش صادرات محصولات نهایی به ایران و بازارهای هدف ایران	
رشد بی سابقه تجارت میان کشورهای در حال توسعه (تجارت جنوب-جنوب) به حدود ۳۰٪ کل تجارت جهانی فرصت های خاص ناشی از دوره انتقال جهانی و منطقه ای	- رشد ناچیز ۱/۲ درصدی تجارت جهانی: رکورد پایین ترین نرخ در سه دهه اخیر - فضای سیال و غیر قابل پیش بینی و ظهور دوره جدید حمایت گرایی در امریکا و جهان (خروج ایالات متحده از پیمان های تجاری، تهدید به خروج از WTO، جنگ تجاری ایالات متحده با چین، اتحادیه اروپا، کانادا...) - خروج ایالات متحده از برجام و عدم اطمینان از قابلیت اجرای تعهدات کشورهای ۱+۴ - دوره جدید اعمال تحریم های ثانویه ایالات متحده در مرداد و آبان ماه ۱۳۹۷ در حوزه های مالی، تجاری، نفت و پتروشیمی، حمل و نقل دریایی، بیمه، خودرو، ... - پیش بینی های مربوط که کاهش تقاضا برای سوخت هایی فسیلی، و ظهور انرژی ها و فن آوری های نو و صرفه اقتصادی نفت شل آمریکا - ظهور انقلاب صنعتی چهارم و تغییرات اساسی ناشی از آن در ساختار بازارهای جهانی	فضای جهانی
تنها اقتصاد مهم خارج از WTO و انعطاف پذیری سیاستی ناشی از آن فرصت تعمیق روابط تجاری-اقتصادی با چین، اتحادیه اروپا، روسیه و سایر کشورهای در حال توسعه (مگا پروژه یک کمربند - یک جاده چین) سرمایه و دانش ایرانیان خارج از کشور	- تسلط امریکا بر نظام مالی بین المللی، معاملات دلاری و به طور کلی استفاده از موقعیت مسلط خود در بازار های جهانی در اعمال تحریم های فراسرزمینی - کاهش دوباره رتبه ریسک کشوری ایران در OECD از ۵ به ۶ و بازگشت قریب الوقوع ایران به فهرست سیاه FATF در اجلاس اکتبر ۲۰۱۸ - چالش های جذب سرمایه گذاری خارجی به عنوان پیش نیاز رسیدن به رشد سالیانه ۸ درصدی مطابق برنامه ششم توسعه - مخاطرات ناشی از عدم عضویت ایران در WTO - خروج سرمایه و فرار مغزها	

۱- اهم چالش ها و فرصت های ایران در سطح کلان منطقه ای و جهان

چالش ها و فرصت های محیط تجارت جهانی و پیرامونی ایران: همانطور که به اختصار در جدول شماره (۱) آمده است، چالش های متعددی فضای منطقه ای و جهانی تجارت را در رابطه با ایران تحت تاثیر قرار می دهد. اهم چالش ها در حوزه سیاست خارجی منطقه ای و جهانی جمهوری اسلامی است که به صورت مستقیم (تحریم های مالی، عدم حضور در بلوک ها و سازمان های جهانی) و غیر مستقیم (لابی های وزارت خزانه داری امریکا و کشورهای منطقه در جهت تاثیرگذاری بر تجارت و سرمایه گذاری در ایران، عدم قطعیت های ناشی از پروژه ایران هراسی) بر اهداف کلان سیاستی در این حوزه تاثیر منفی دارند. در فضای جهانی، فارغ از شرایط خاص ایران، نرخ رشد تجارت جهانی در پایین ترین حد خود در سه دهه اخیر رسیده است. همانطور که نمودار های زیر نشان می دهند، بیشترین میزان کاهش تقاضا در پنج سال گذشته مربوط به بخش هایی بوده است که ایران نیز در آن ها مزیت نسبی و یا رقابتی دارد. پیش بینی می شود این شرایط با بروز انقلاب صنعتی چهارم در مسیر توسعه صادرات ایران مانع جدی ایجاد کند. مسایل محیط زیستی و سوء مدیریت منابع آب نیز در این رابطه مزید بر علت خواهند بود. البته فرصت هایی چون رشد تجارت جنوب-جنوب و افزایش نفوذ منطقه ای ایران نیز در این حوزه وجود دارند که شرط اساسی استفاده از این فرصت ها و نیز دفع تهدیدها، ایجاد قابلیت تدوین و اجرای سیاست های بهینه از طریق یکپارچه سازی نهاد های تصمیم سازی در همه سطوح، بستن منافذ تجاری و بوجود آوردن یک سازوکار چابک و تخصصی سیاستی است.

۲- بررسی وضعیت موجود ایران از حیث رقابت پذیری تجاری

مطابق گزارش سال ۲۰۱۲ بانک جهانی تحت عنوان "رقابت پذیری تجاری" برای بررسی و پرداختن به رقابت پذیری در روش بانک چهار محور اصلی زیر در نظر گرفته می شود که برای تحلیل وضع ایران نیز به کار گرفته شده است. (تحلیل نتایج تجارت):

- ❖ عملکرد تجارت خارجی (رویکرد تمرکز بر سبد کالا-بازار موجود)
- ❖ ورود و ماندگاری در بازار ها (رویکرد حفظ وضع موجود در بازارهای صادراتی)
- ❖ تنوع کالاهای صادراتی و وارداتی (رویکرد گسترش بازار)
- ❖ کیفیت و پیچیدگی صادراتی (رویکرد توسعه صنعتی-صادراتی)

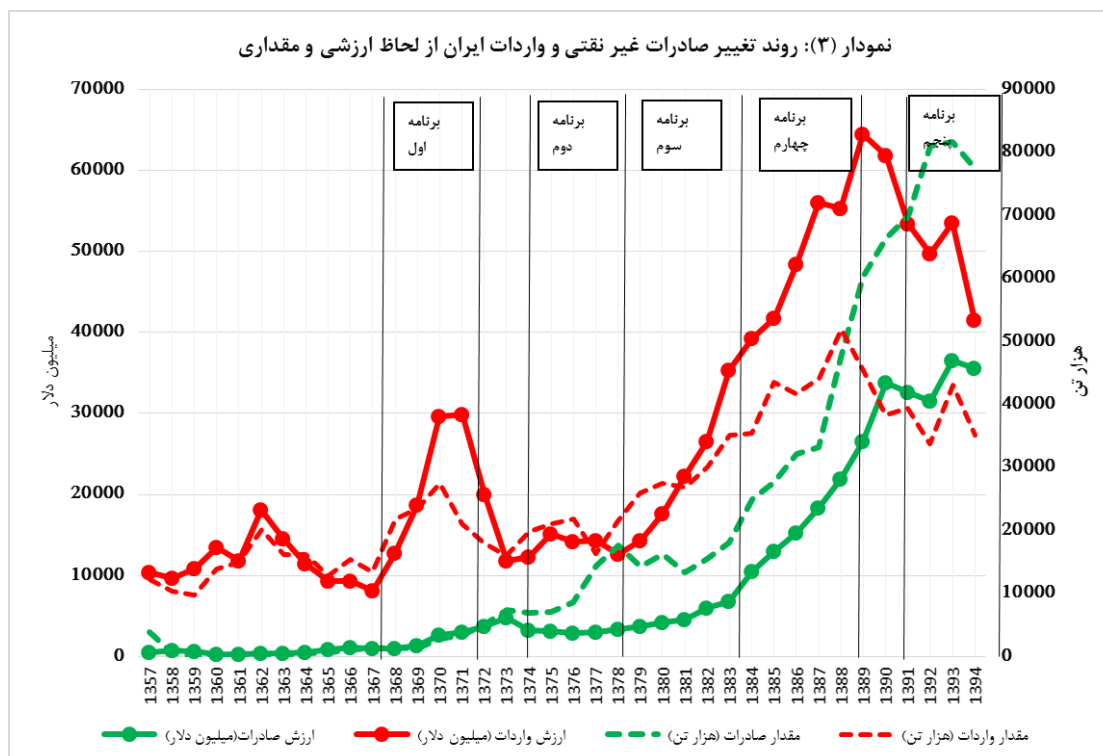
نمودار (۲) مدل تحلیل خروجی تجارت از منظر رقابت پذیری (بانک جهانی ۲۰۱۲)

در ادامه به تحلیل هر یک از عوامل چهارگانه فوق خواهیم پرداخت:

(۱) عملکرد تجارت خارجی ایران: سبد صادراتی و وارداتی موجود

روند تجارت خارجی ایران از برنامه دوم توسعه تا دوره تحریم: ارزش صادرات و واردات از ابتدای برنامه دوم تا انتهای برنامه چهارم همواره روند افزایشی داشته به طوری که میزان صادرات تقریباً حدود سیزده برابر و میزان واردات بیش از شش برابر گردیده است. دوره زمانی ۱۳۹۰ - ۱۳۹۴ مصادف با افزایش شدت تحریم های بین المللی علیه ج.ا. ایران و نیز اجرای برنامه پنجم توسعه می باشد. همانطور که نمودار (۳) نشان می دهد، این دوره از منظر توقف رشد صادرات و واردات در طول سال های اجرای برنامه های توسعه قابل توجه است. با مقایسه میزان وزنی و ارزشی صادرات مشخص می شود که بخش مهمی از دلایل مربوط به کاهش صادرات از ابتدای سال ۱۳۹۰ نه مستقیماً به دلیل تحریم ها بلکه به دلیل کاهش ارزش واحد کالاهای صادراتی بوده است، چرا که روند صادرات از لحاظ وزنی همچنان تا سال ۱۳۹۳ افزایشی بوده است. این موضوع میزان آسیب پذیری اقتصاد کشور به صادرات مواد خام را بیش از پیش نمایان می سازد. قیمت واحد کالاهای صادراتی ایران در سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۵ از ۵۰۸ دلار به ۳۶۳ دلار رسید. این موضوع با توجه به ترکیب سبد صادراتی ایران که عمدتاً شامل کالاهای خام بوده و متاثر از نوسانات بازار انرژی جهانی است نشان می دهد که سیاست گذاران کشور نباید صرف کاهش یا افزایش ارزشی سالانه صادرات را دلیل موفقیت یا شکست سیاست های تجاری بدانند.

وضعیت تراز تجاری کل: تراز تجاری در کالاهای غیرنفتی ایران - به غیر از سال های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ همواره در طول شش دهه گذشته منفی بوده است. در عین حال، در ادبیات اقتصادی، مثبت شدن تراز تجاری به خودی خود امری مثبت تلقی نمی گردد مخصوصاً اگر به دلیل کاهش حجم تجارت صورت پذیرفته باشد. در سال ۱۳۹۵ مثبت شدن تراز تجاری نه به دلیل رشد ارزشی صادرات بلکه به دلیل کاهش رشد واردات صورت گرفته است که آن هم به دلیل تقاضای داخلی، رشد کم صنایع کشور، کاهش فعالیت های اقتصادی داخلی، کاهش تقاضا برای کالاهای سرمایه ای و واسطه ای و در نتیجه کاهش واردات این اقلام بوده است. آنچه مهم است، درجه باز بودن تجاری و نیز ترکیب سبد کالاهای صادراتی و وارداتی است که هیچ کدام وضعیت مطلوبی را نشان نمی دهد.

وضعیت نامطلوب تراز تجاری بخشی: تراز تجاری ایران در بخش سوخت های معدنی و روان کننده ها و محصولات شیمیایی به ترتیب از منفی ۲,۱ و منفی ۲,۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۵ به تدریج مثبت شده و اولی در سال ۲۰۰۹ و دومی در سال ۲۰۱۰ به رقم های مثبت ۷۴۶ و ۵۶۲ میلیون دلار رسیده و با رشد فزاینده ای نهایتاً در سال ۲۰۱۵ به بیش از ۶,۹ و ۴,۷ میلیارد دلار رسیده است. در پنج ساله اخیر در بخش "محصولات کارخانه ای طبقه بندی شده بر اساس اجزا - که شامل طیفی از بخش ها از فلزات اساسی، لاستیک و مواد کانی غیر فلزی (شیشه و سیمان) تا چرم و محصولات چرمی و الیاف، پارچه و کفپوش ها (فرش) نیز تراز تجاری بهبود یافته و به تدریج مثبت شده است. در عین حال، تراز تجاری در بیشتر بخش های غیر نفتی و پیچیده صادراتی مخصوصاً محصولات سرمایه ای (ماشین آلات) و محصولات الکترونیکی همواره منفی بوده است.

نرخ نامطلوب رشد صادراتی در دهه اخیر: علیرغم هدفگذاری های انجام شده در طول سال های برنامه ۲۱,۷ درصد در برنامه ششم، متوسط نرخ رشد سالیانه صادرات در دهه گذشته در همه بخش ها به غیر از بخش محصولات شیمیایی و مواد مرتبط (کد ۵) و بخش سوخت های معدنی، روان کننده ها و مواد مرتبط (کد ۳) کمتر از اهداف تعیین شده بوده است. (جدول ۲)

بخش های پیشران رشد صادرات در دهه اخیر در ایران:

- ❖ محصولات و مواد شیمیایی مرتبط؛
- ❖ سوخت های معدنی، روان کننده ها و مواد مرتبط؛
- ❖ مواد غذایی و حیوانات زنده (به غیر از آشامیدنی ها و تنباکو).
- ❖ محصولات کارخانه ای طبقه بندی شده بر اساس اجزا، که شامل طیفی از بخش ها از فلزات اساسی، لاستیک و مواد کانی غیر فلزی (شیشه و سیمان) تا چرم و محصولات چرمی و الیاف، پارچه (به غیر از پوشاک . کفش) و کفپوش ها (فرش) می باشد.

جدول (۲): متوسط نرخ رشد سالیانه در بخش های اصلی

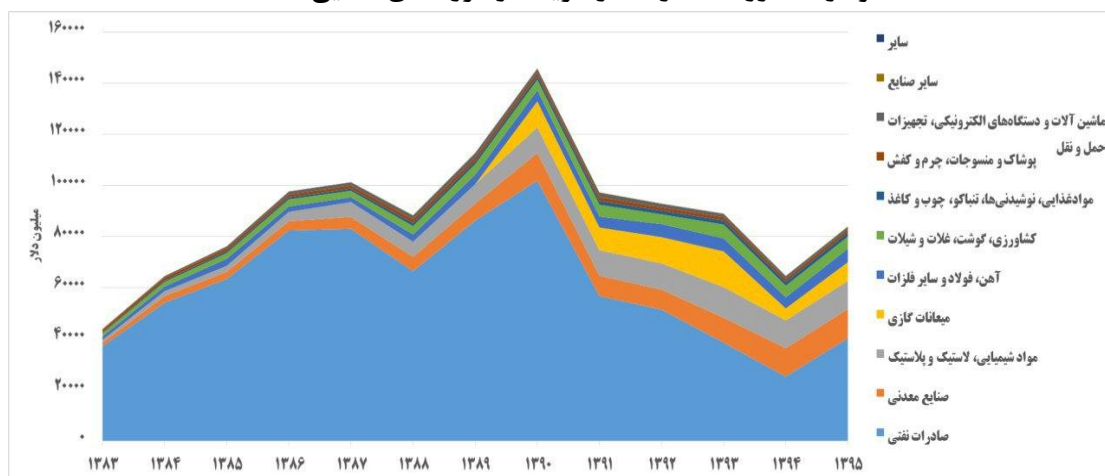
ردیف	بخش مربوطه بر اساس کد های یک رقمی SITC	میزان صادرات (میلیون دلار)		متوسط سالیانه نرخ رشد (درصد)
		سال ۲۰۱۵	سال ۲۰۰۵	
۱	محصولات شیمیایی و مواد مرتبط (کد ۵)	۱۰۲۱۹/۲	۱۵۷۳/۹	۲۰,۵۷
۲	سوخت های معدنی، روان کننده ها و مواد مرتبط (کد ۳)	۷۳۰۰/۷	۱۵۷۲/۲	۱۶,۶
۳	مواد غذایی و حیوانات زنده (کد ۰)	۵۷۱۳/۸	۱۸۰۳/۳	۱۲,۲
۴	مواد خام غیر خوراکی بجز سوخت (کد ۲)	۱۴۳۴/۹	۴۵۷/۶	۱۲,۱
۵	ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل (کد ۷)	۹۹۵//۵	۴۴۷/۸	۸,۳۱
۶	محصولات کارخانه ای طبقه بندی شده بر اساس اجزا (کد ۶)	۵۹۸۵/۶	۲۸۴۱/۲	۷,۷۳
۷	قطعات کارخانه ای متفرقه (کد ۸)	۷۷۷/۶	۵۱۳/۱	۴,۲۴
۸	روغن ها و چربی های گیاهی و حیوانی (کد ۴)	۵۰/۲	۵۲/۱	-۰,۳۷
۹	آشامیدنی ها و تنباکو (کد ۱)	۳۱/۳	۶۱/۲	-۶,۴۸

سهم ناچیز از صادرات کالاهای غیر نفتی در جهان: ایران با احتساب مواد سوختی با حدود ۰,۴۶ درصد سهم از کل صادرات جهان در رتبه چهارم منطقه بعد از کشورهای عربستان، امارات و ترکیه قرار دارد. بدون احتساب مواد سوختی، این سهم به کمتر از ۰,۱۸ درصد تجارت جهانی می رسد.

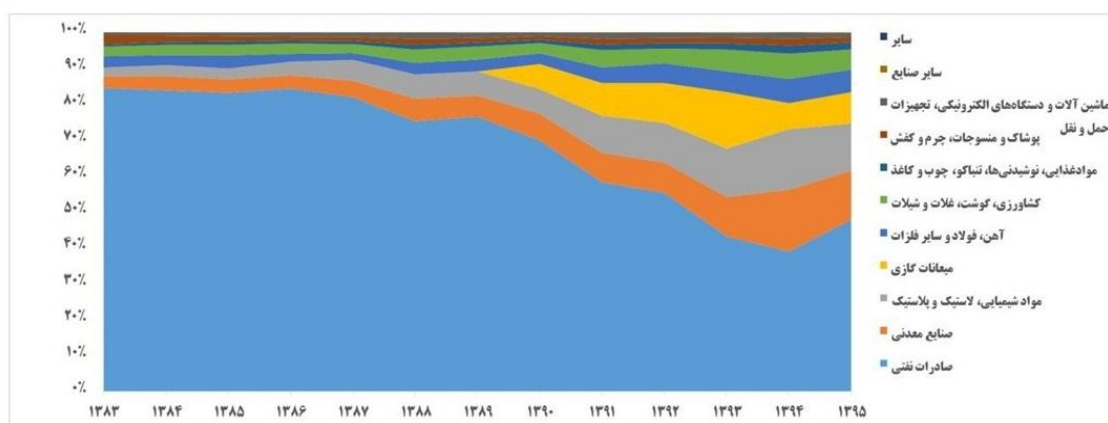
سهم سرانه زیر ۵۰۰ دلار در صادرات کالاهای غیر نفتی: صادرات سرانه صادراتی در ایران در سال ۱۳۹۳ با احتساب نفت و صادرات خدمات حدود ۸۵۸ دلار بوده است که در رتبه سیزدهم منطقه قرار دارد. این میزان در بخش کالاهای غیر نفتی به حدود ۴۳۷ دلار می رسد.

روند کاهش وابستگی به نفت و گاز در سبد صادراتی: درصد صادرات نفت به کل صادرات ایران از حدود ۸۵٪ در سال ۲۰۰۶ به حدود ۵۶٪ در سال ۲۰۱۵ رسیده است که بخش عمده آن به دلیل کاهش شدید ارزش صادرات نفتی بوده است. (نمودارهای (۴) و (۵))

نمودار (۴): روند صادرات در هریک از گروه های کالایی SITC

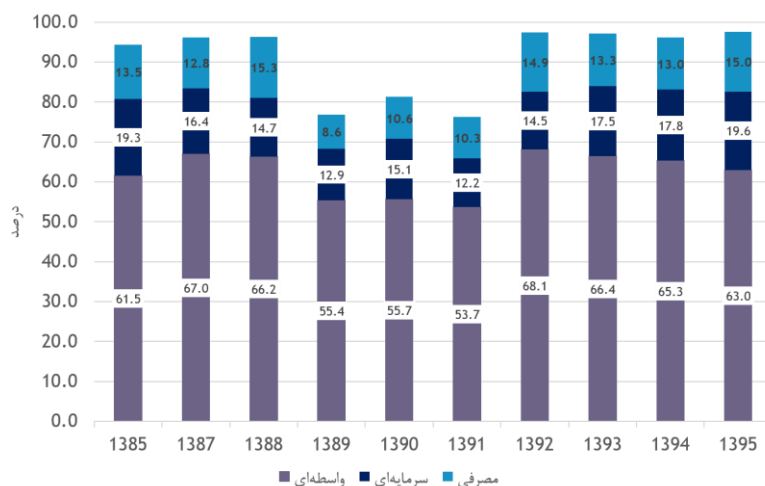
نمودار (۵): تغییر سهم صادرات بخش های اصلی در کل صادرات ایران (درصد)

منبع: داده های گمرک ایران، بانک مرکزی و پایگاه اطلاعات بانک جهانی (WITS)

سهم ۱۲ درصدی کالاهای مصرفی از کل واردات: طی سال های ۱۳۸۵-۱۳۹۵، متوسط واردات کالاهای واسطه ای ۶۲/۲ درصد، متوسط واردات کالاهای سرمایه ای ۱۶ درصد و متوسط واردات کالاهای مصرفی ۱۲/۷ درصد بوده است. بنابراین در مجموع ۷۸/۲ درصد کالاهای وارداتی واسطه ای و سرمایه ای و تنها ۱۲/۷ درصد کالاهای مصرفی بوده اند.

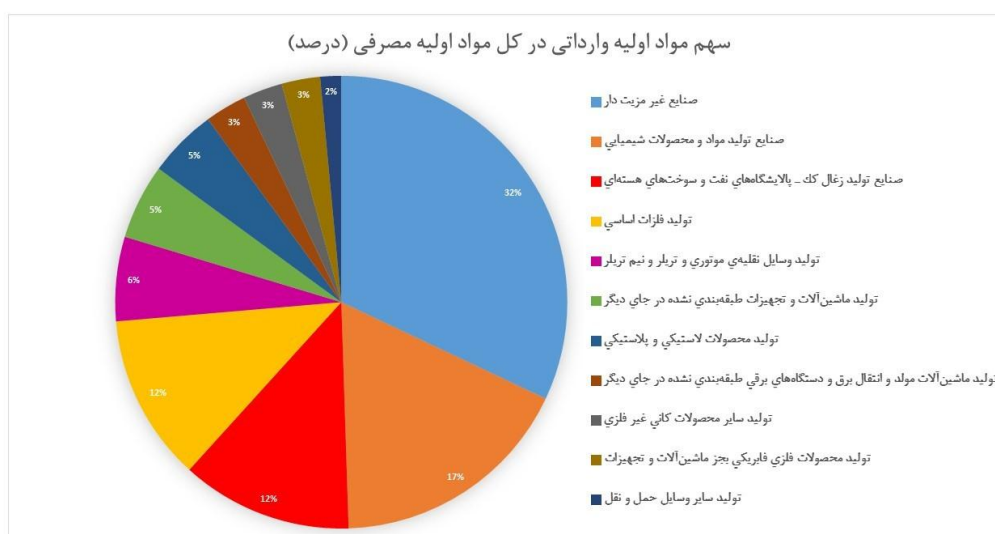
نمودار (۶): سهم کالاهای مصرفی، سرمایه ای و واسطه ای

سهم واردات کالاهای مصرفی "غیر اساسی" کمتر از ۱۰ درصد: طی سالهای ۹۰ تا ۹۵ بطور متوسط سالانه ۲/۲ میلیارد دلار کالاهای "اساسی" مصرفی وارد کشور شده است که ۳۵/۵ درصد کل کالاهای مصرفی را در بر می گیرد. در همین دوره، بطور متوسط سالانه ۴/۲ میلیارد دلار کالاهای غیر اساسی مصرفی وارد کشور شده است که این میزان در سال ۱۳۹۵ به ۵/۲ میلیارد دلار رسید. از این رو، دامنه سیاست های افزایش محدودیت ها بر واردات، صرفنظر از اثرات تورمی آن بر مصرف کنندگان، محدود به همین میزان ۴-۵ میلیارد دلار واردات کالاهای مصرفی غیراساسی خواهد بود.

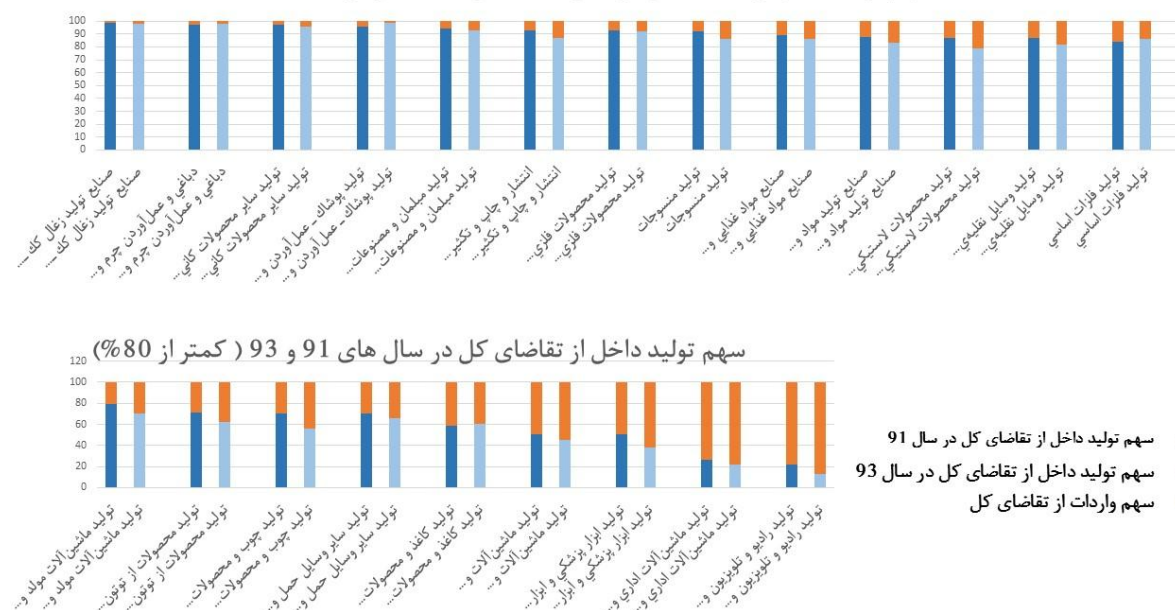
سهم قابل توجه مواد اولیه وارداتی در صنایع صادراتی پیشرو: در کلیه صنایع پیشرو صادراتی، مواد اولیه وارداتی سهم قابل توجهی در هزینه تمام شده دارد. (نمودار ۷) لذا برقراری سیاست های محدود کننده وارداتی رقابت پذیری تجاری را در این بخش ها تحت تاثیر قرار خواهد داد.

نمودار (۷): سهم مواد اولیه وارداتی در صنایع صادراتی

نمودار (۸): سهم بالای صنایع داخلی در بازار ایران

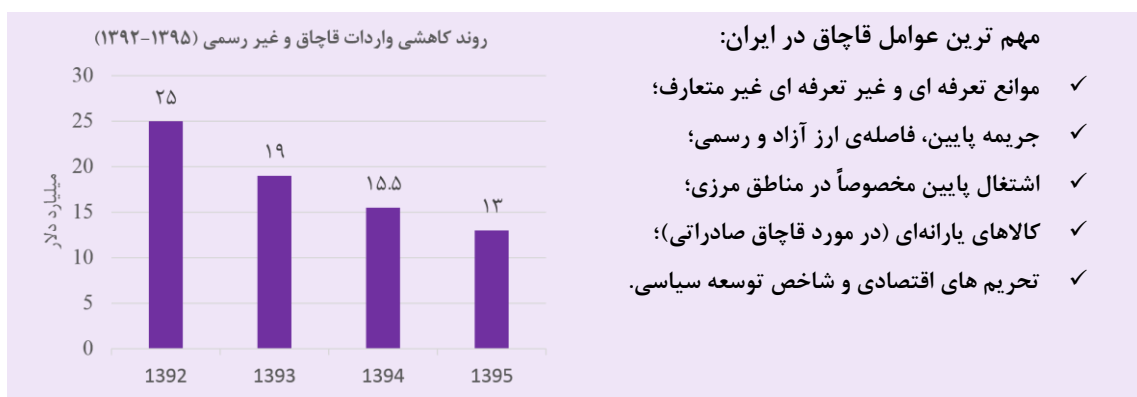
سهم تولید داخل از تقاضای کل در سال های ۹۱ و ۹۳ (بیش از ۸۰٪)

سهم بالای صنایع داخلی در بازار ایران و جهت گیری های غیر صادراتی بنگاه ها: سهم تولید داخل از تقاضای کل در ۱۳ بخش از ۲۲ بخش طبقه بندی آیسیک بالای ۸۰٪ بوده است که به نتیجه اعمال موانع متعدد تعرفه ای و غیر تعرفه ای است. صرفنظر از این که چه میزان از این وضعیت به دلیل شرایط خاص کشور و تحریم ها قابل توجیه باشد، وضع موجود منجر به انحصار، عدم رقابت پذیری و نتیجتاً رویکرد غیر صادراتی صنایع کشور گردیده است. (نمودار ۸) سیاست های ارزی نیز به این شرایط دامن زده است.

تجارت غیر رسمی و قاچاق: یکی از مهم ترین موانع اجرای هر گونه سیاست تجاری در ایران، منافذ تجارت مخصوصاً واردات غیر قانونی یا غیر رسمی کالا می باشد که گرچه طبق آمار رسمی ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، میزان آن در چهار سال اخیر به حدود نصف کاهش یافته است، ولی حجم دقیق آن مشخص نیست.

نمودار (۹): واردات قاچاق و غیررسمی

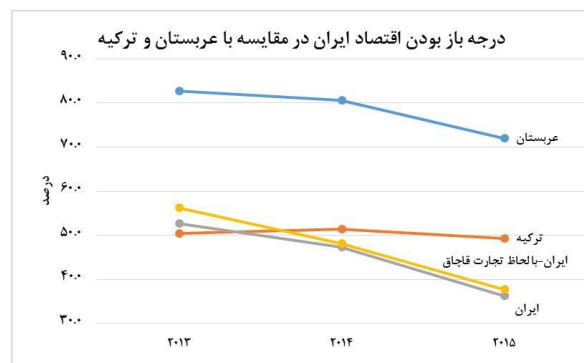

اقتصاد بسته و سهم کوچک تجارت غیرنفتی در تولید ناخالص داخلی: شاخص باز بودن تجاری به معنای نسبت کل تجارت (واردات و صادرات) به تولید ناخالص داخلی است. رابطه مثبت "باز بودن تجاری" با "رشد اقتصادی" در ادبیات اقتصادی قدمت زیادی دارد. این موضوع مورد اجماع اکثر اقتصاددانان است که کاهش محدودیتها و موانع تجاری منجر به افزایش بهره وری و رقابت پذیری بنگاه های اقتصادی می شود.

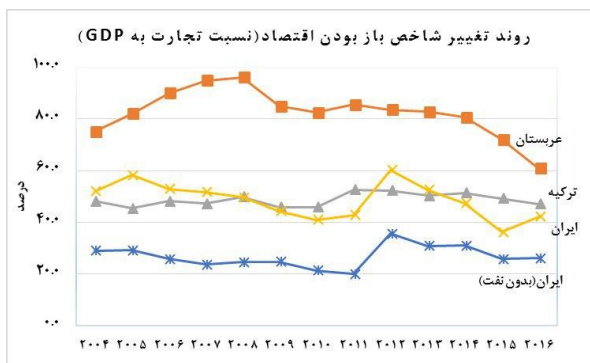
در عین حال، مزایای باز بودن تجاری پس از بحران مالی ۲۰۰۸ مورد تردید قرار گرفت (Eichengreen 2011)؛ چرا که کشورهای باز تجاری آسیب پذیری بالاتری از خود نشان دادند. به عنوان مثال در دوره سال های پس از ۲۰۰۸، رشد اقتصادی کشورهای حوزه آسیای شرقی که به طور نسبی از اقتصاد بازتری برخوردار هستند به سرعت کاهش یافت. ولی در عین حال بعداً مشخص شد، همین کشورها با سرعت بیشتری از کشورهای با اقتصاد بسته موقعیت خود را در اقتصاد جهانی احیا کردند. لذا نتیجه سیاستی که برای بسیاری کشورها حاصل شده است این بوده که همزمان با اعمال سیاست هایی برای کنترل و کاهش ریسک بحران های بین المللی، به سیاست های باز بودن تجاری ادامه دهند. (Haddad and Shepherd 2011)

اقتصاد ایران از منظر درجه باز بودن تجاری (یعنی سهم کل تجارت در تولید ناخالص ملی) در دهه اخیر، بین ۴۰ و ۶۰ در صد در نوسان بوده است که با یک تفاوت حدود ۵ درصدی با اقتصاد ترکیه مشابه است. البته بدون احتساب نفت درجه باز بودن تجاری ایران (حتی با احتساب قاچاق) کاهش زیادی خواهد داشت.

نمودار (۱۰): درجه باز بودن تجاری

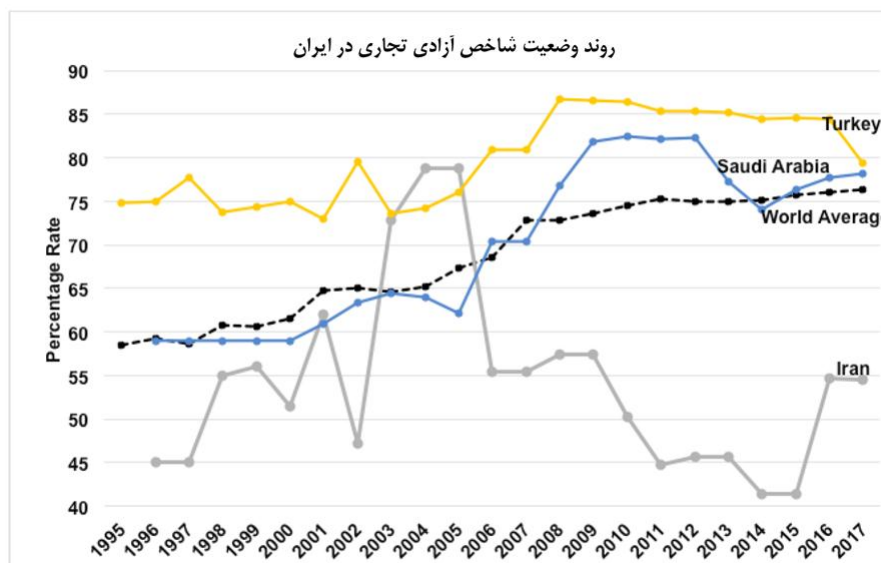

نمودار (۱۱): روند تغییر شاخص باز بودن تجاری

شاخص آزادی تجارت ایران (موانع تعرفه ای و غیر تعرفه ای): همانطور که در نمودار (۱۲) نشان داده شده است، مطابق آمارهای بنیاد هریتج، شاخص آزادی تجارت ایران به غیر از زمان اجرای برنامه سوم توسعه که از متوسط جهانی و نیز کشورهای همسایه فراتر رفته است، در سایر دوره های زمانی در سطح بسیار پایینی در بین کشورهای منطقه و جهان قرار داشته است.

نمودار (۱۲): روند وضعیت شاخص آزادی تجارت در ایران

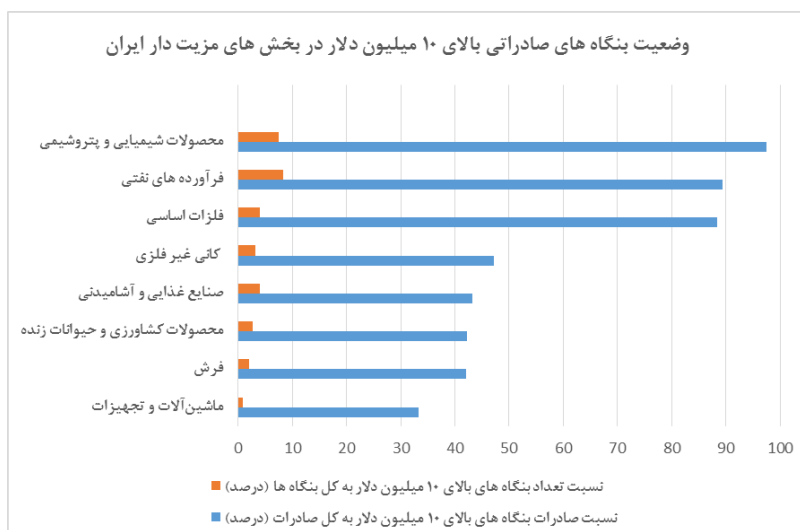
(۲) وضعیت ایران از منظر ماندگاری در بازارهای صادراتی

سندروم صادرات کوتاه مدت: در سال ۲۰۱۵ تنها ۲۰٪ از بازارهای ایران در سال ۲۰۰۶ حفظ شده اند. در مقایسه این شاخص بین کشورهای ایران، عربستان و ترکیه مشاهده می شود که ترکیه نسبت به ایران و عربستان از توانایی بالاتری در حفظ بازارهای صادراتی خود برخوردار است و در طی ۱۰ سال مورد بررسی در ۵۰٪ از بازارهای صادراتی ماندگاری داشته است. همچنین مطالعات موردی نشان می دهد که متوسط ماندگاری صادرات محصولات صنعت لاستیک و پلاستیک ایران طی دوره ۲۰۰۵-۲۰۱۴ در مقایسه با متوسط جهانی، حدود ۲/۹ سال می باشد. این در حالی است که متوسط مدت زمان ماندگاری صادرات در جهان ۵/۱ سال است. ماندگاری صادرات ایران در همه رشته فعالیت های صنایع لاستیک و پلاستیک نیز از متوسط جهانی پایین تر است.

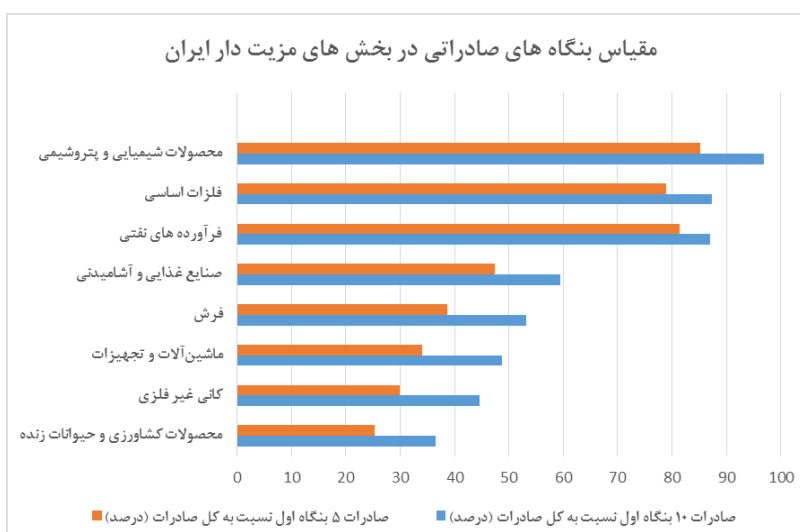
ساختار مالکیتی (شبه) دولتی از عوامل ماندگاری پایین در بازار های صادراتی: از آن جایی که پایداری صادراتی با توانمندی بنگاه های صادراتی رابطه مستقیم دارد، ساختار تجارت در هر بخش – مانند اندازه و مقیاس بنگاه های صادراتی و ساختار مالکیتی آن – برای بررسی عوامل ماندگاری پایین صادراتی می بایست مورد ارزیابی قرار گیرند. در رابطه با ساختار مالکیتی بنگاه های صادراتی، البته اطلاعات رسمی و موثق در سطح بنگاهی در دسترس نمی باشد. اما به نظر می رسد، با توجه به این که عمده محصولات پتروشیمی، فولاد و معدن که تقریباً دوسوم سبد صادراتی کشور را تشکیل می دهند، توسط هولدینگ هایی صورت می گیرد که عمده سهام آن ها متعلق به دولت و نهاد های عمومی مثل شرکت سرمایه گذاری تامین اجتماعی (شستا) می باشد، می توان نتیجه گرفت که حدود دوسوم صادرات کشور به نوعی توسط نهاد های شبه دولتی انجام می شود.

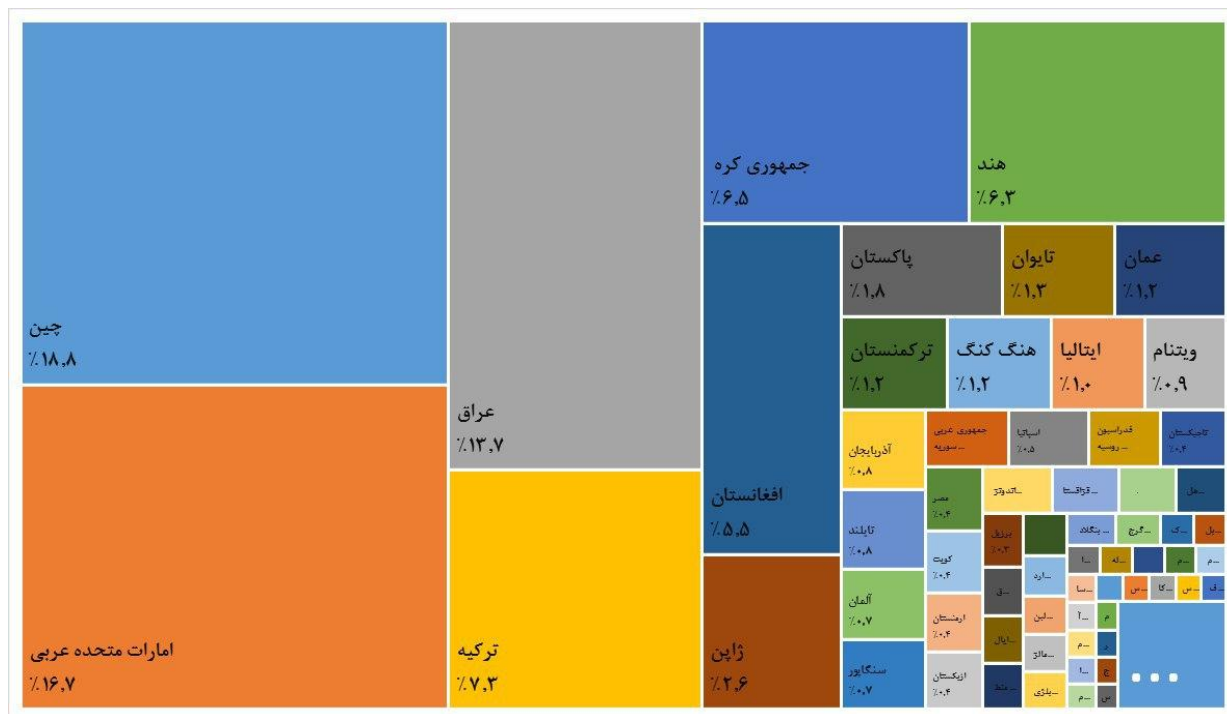
مقیاس کوچک بنگاه های صادراتی: بنگاه های کوچک هم برای ورود به بازار جدید و هم برای حفظ بازارهای موجود بسیار شکننده هستند. مطالعات نشان می دهد که بنگاه های کوچک تر در بخش های پیچیده تر صادراتی وارد شده اند در حالی که صادرات منبع محور در سیطره تعداد اندکی بنگاه های خاص قرار دارد. در یک نگاه کلی در ایران، بعضاً بیش از ۸۰-۹۰ درصد بنگاه های فعال در بخش های مختلف اساساً وارد بازارهای صادراتی نشده اند.

نمودار (۱۳)

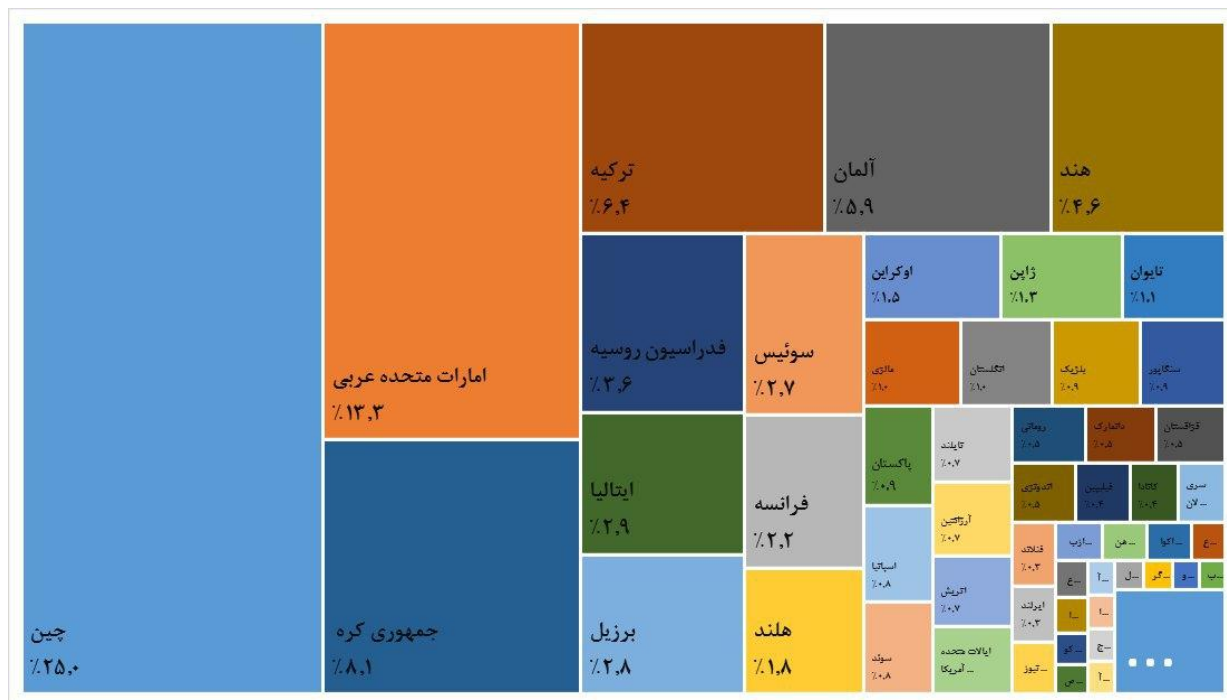
نمودار (۱۴)

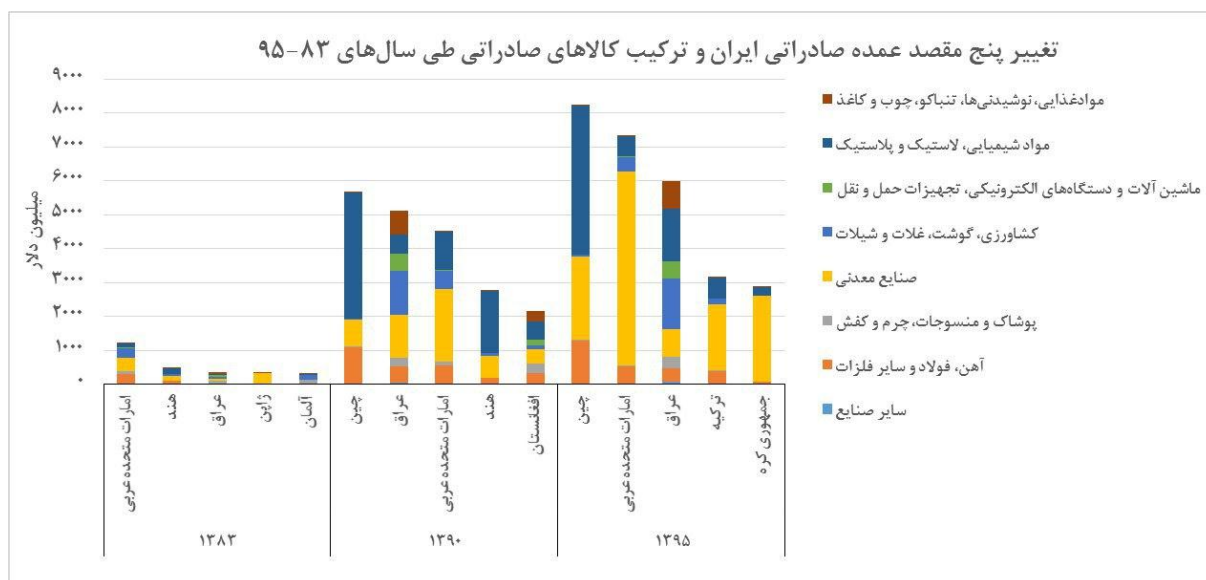
نمودار (۱۶): وضعیت تنوع محصولات و مبادی وارداتی ایران

تحولات سبد کالا-کشوری ایران در دهه اخیر: تمرکز بر تحلیل های عمیق تر بخشی - بازاری برای فهم تحولات موجود از اهمیت ویژه ای برخوردار است. همانطور که در نمودار های زیر ملاحظه می شود، در دهه اخیر کشور های عراق و امارات متحده عربی (به عنوان مرکز صادرات مجدد ایران) همواره در زمره پنج بازار اول صادراتی ایران قرار داشته اند. این در حالی است که در ۵ سال اخیر چین جایگاه خود را به عنوان مقصد اول صادراتی ایران تثبیت کرده؛ هند و ژاپن به تدریج جای خود را به ترکیه و کره جنوبی (۱۳۹۵) داده و آلمان از فهرست پنج کشور عمده صادراتی ایران حذف شده است.

نمودار (۱۷): تغییر پنج مقصد صادراتی ایران و ترکیب کالاهای صادراتی

با نگاهی عمیق تر به سید کالای ایران در این پنج کشور موارد زیر استخراج می شود:

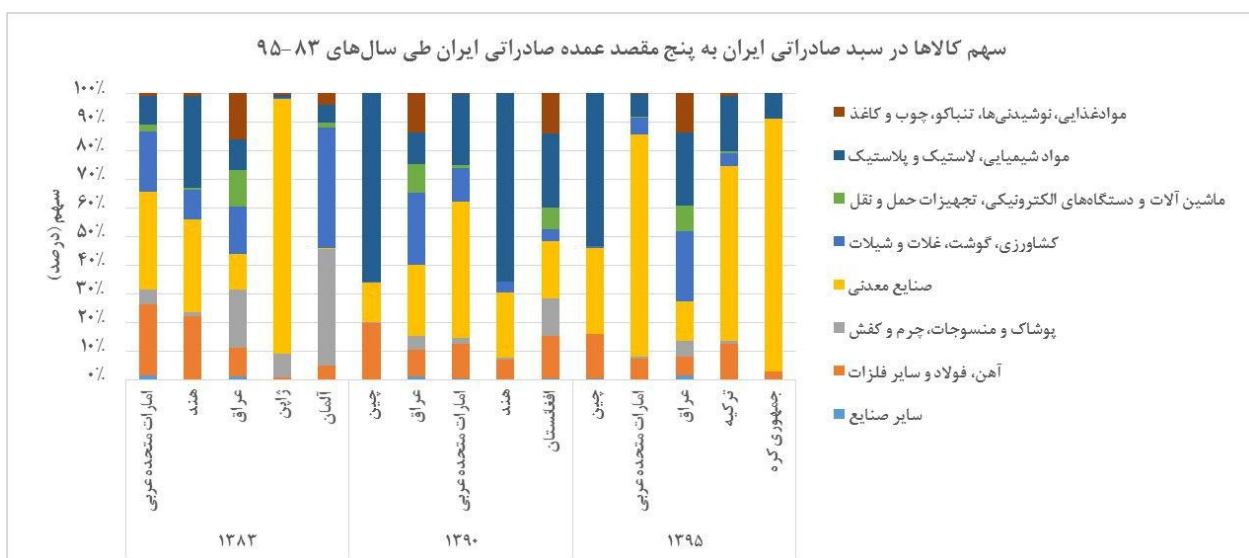
❖ در سال های اخیر، عمده صادرات مجدد کالاها ایرانی از امارات مربوط به بخش صنایع استخراجی/معدنی شامل فراورده های نفتی اختصاص یافته است و به نظر می رسد صادرات سایر بخش ها به طور فزاینده به صورت مستقیم و بدون واسطه صورت گرفته اند.

❖ بیشترین میزان تنوع صادراتی ایران مربوط به بازار های عراق و افغانستان بوده است.

❖ صادرات ایران به کشورهای کره و ترکیه از تنوع بسیار پایینی برخوردار است و مخصوصاً در مورد کره عمدتاً مربوط به بخش صنایع استخراجی/معدنی (هیدروکربور ها و گازهای نفتی) بوده است. در سال ۱۳۹۶، صادرات به کره از ترکیه نیز پیشی گرفت و این کشور در جایگاه چهارمین کشور هدف صادراتی ایران قرار گرفت.

❖ کاهش صادرات ایران به اروپا (آلمان) در سال ۱۳۸۳ - که عمدتاً مربوط به بخش های کشاورزی (مخصوصاً پسته و خشکبار) و نیز فرش دست باف بوده و می باشد - نه به صورت مطلق بلکه به عنوان سهم از کل صادرات ایران روند کاهشی داشته است.

نمودار (۱۸): سهم کالاها در سبد صادراتی ایران به پنج مقصد صادراتی اول

(۴) وضعیت ایران از منظر مهارت صادراتی و پیچیدگی اقتصادی

کشورها تبدیل به آن چیزی می شوند که صادر می کنند: مدل های قدیمی تجارت (مزیت نسبی) بر مبنای تفاوت کشورها در منابع اولیه و فراوانی نهاده های تولید و مزیت های نسبی آن ها بنا شده اند. هاسمن، هوانگ و رادریک (۲۰۰۶) پیچیدگی کالاهای تولیدی (میزان سرمایه بر بودن و استفاده از تکنولوژی) را بر اساس درآمد سرانه کشور تولید کننده دسته بندی می کنند. لذا تولیدات مربوط به کشورهای پر درآمد پیچیده تر و پتانسیل درآمدزایی بیشتری دارند. این شاخص از نظر آن ها پیچیدگی را بهتر از محتوای فن آوری صادرات و یا میزان تحقیق و توسعه نشان می دهد چرا که دستمزد های بالای تولید این محصولات در کشورهای توسعه یافته را نیز در بخش تولیدی مربوطه در خود منظور می کند. مطابق نظر هاسمن، هوانگ و رادریک (۲۰۰۶)، کشورها تبدیل به آن چیزی می شوند که صادر می کنند به این معنا که به تدریج با حرکت به سمت تولید کالاهای کشورهای ثروتمند، درآمد سرانه آن ها نیز به سمت درآمد سرانه کشورهایی که آن محصولات را تولید می کنند افزایش می یابد.

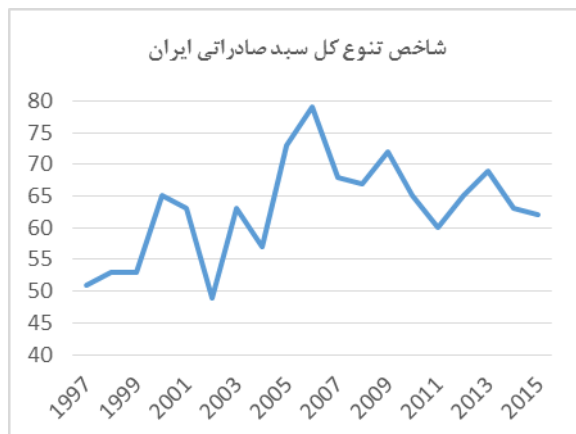
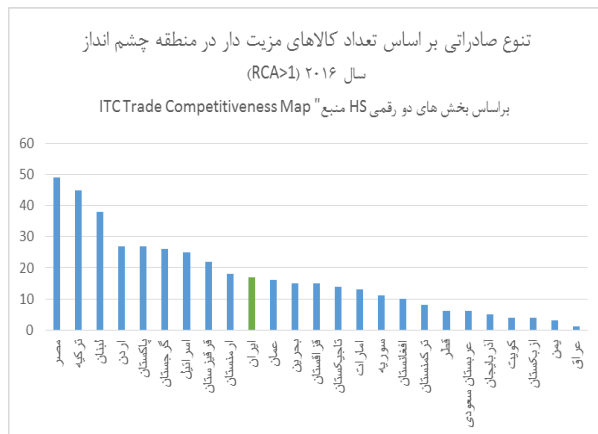
نمودار (۱۹): ترکیب سبد صادراتی ایران، عربستان و ترکیه

محاسبات تحقیق بر اساس آمار گمرک ایران و بانک جهانی

تنزل ایران در "سهم صادرات هایتک" به صادرات محصولات کارخانه ای: رتبه ایران در سهم صادرات با فن آوری بالا نسبت به محصولات کارخانه ای در سال ۲۰۱۱ در جایگاه سوم منطقه قرار داشته است که در سال ۲۰۱۵ به جایگاه نهم منطقه تنزل یافت. این در حالی است که بر اساس اعلام رسمی سازمان جهانی مالکیت فکری ایران در زمینه میزان ثبت اختراع در سال ۲۰۱۴ در رتبه اول منطقه و نهم جهان و بالاتر از هند قرار دارد، ولی قادر نبوده است این پتانسیل را به تولید و صادرات تبدیل کند. البته اگر این شاخص را مطابق با معیار بانک جهانی مورد ارزیابی قرار دهیم، رتبه ایران به جایگاه سوم منطقه در سال ۲۰۱۱ بهبود پیدا می کند که نهایتاً در سال ۲۰۱۵ به جایگاه نهم تنزل پیدا کرده است. در عین حال، واقعیت این است که این شاخص را لزوماً نمی توان ملاک ارزیابی کیفیت و پیچیدگی کالاهای صادراتی ایران در نظر گرفت.

کاهش تعداد کالاهای مزیت دار در سبد صادراتی ایران: تعداد زیر بخش های مزیت دار صادراتی ایران (یعنی بخش هایی که سهم نسبی آن ها در سبد صادراتی کشور از سهم نسبی همان کالا در کل صادرات جهان بیشتر است - بالاسا ۱۹۶۷) از ۵۱ زیر بخش (کد SITC سه رقمی) در سال ۱۹۹۷ به اوج خود یعنی ۷۳ زیربخش در سال ۲۰۰۵ (پایان اجرای برنامه سوم توسعه) رسیده و پس از آن به ۶۲ زیر بخش در سال ۲۰۱۵ افول پیدا کرده است. ایران از نظر تعداد بخش های مزیت دار صادراتی در سال ۲۰۱۶ رتبه دهم منطقه را داشته است.

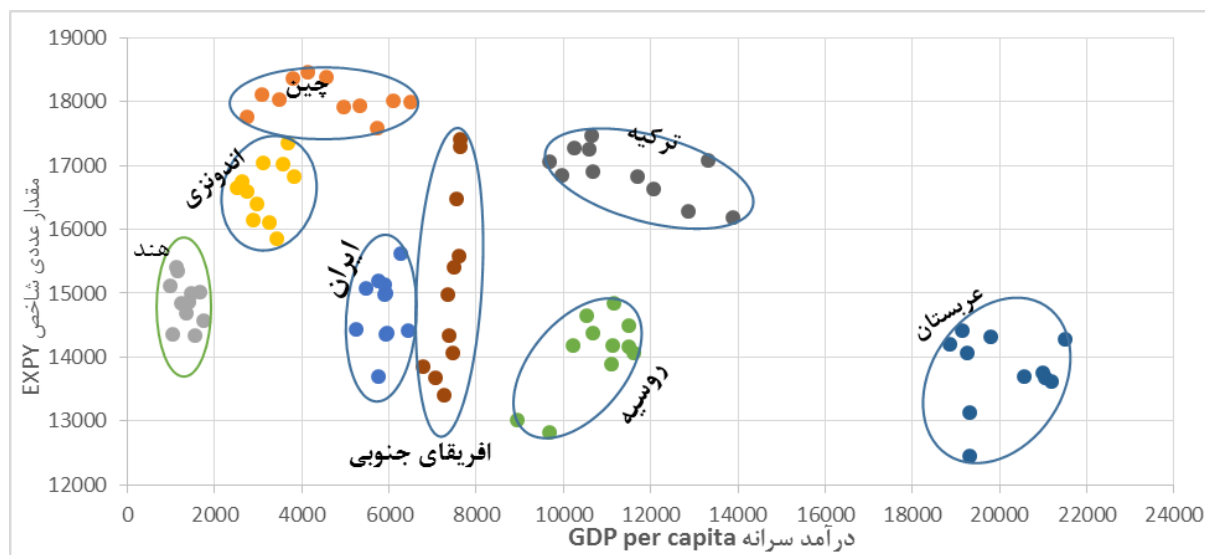
نمودار (۱۹) و (۲۰)

رتبه ضعیف ایران در شاخص پیچیدگی اقتصادی: شاخص پیچیدگی اقتصادی بر اساس دو شاخص "تنوع تجاری" (تعداد کالاهای صادراتی که مزیت آن ها در سبد صادراتی آشکار شده اند) و وجود کالاهای فراگیر در سبد صادراتی (کالاهایی که کشورهای بیشتری در آن مزیت دارند از پیچیدگی کمتری برخوردارند) توسط مرکز توسعه بین المللی دانشگاه هاروارد محاسبه شده است. بر اساس نظریات توسعه ای جدید، پیچیدگی اقتصادی با درآمد سرانه اقتصادی رابطه مثبت داشته و از عوامل دیگر تعیین کننده رشد اقتصادی (کیفیت نهادها، آموزش، مهارت، ...) بارزتر است. لذا بدون افزایش پیچیدگی اقتصادی، رشد اقتصادی ناشی از صادرات پایدار نخواهد بود و کشور در دام توسعه گرفتار خواهد ماند. نکته قابل ذکر آن است که شاخص پیچیدگی نه تنها پیچیدگی تکنولوژی بکار رفته در تولید کالا را در نظر می گیرد بلکه پیچیده بودن فرایند بازاریابی و عرضه در بازار جهانی را نیز مد نظر قرار می دهد. ایران در سال ۲۰۱۳ در شاخص پیچیدگی اقتصادی در منطقه در رتبه یازدهم قرار داشته است.

سهم پایین کالاهای با رتبه بالای شاخص مهارت در سبد صادراتی ایران: شاخص "مهارت صادراتی" (export sophistication) تعیین کننده میانگین وزنی درآمد سرانه (اسمی) کشورهای صادرکننده هر محصول یا گروه کالایی است که به نرخ متوسط جهانی آن پرودی و به نرخ کشوری آن اکسپی می گویند. این شاخص به نوعی مشخص کننده محتوای درآمدی سبد صادراتی کشورهاست. به عنوان مثال شاخص مهارت صادراتی (پرودی) برای کد ۲۹۳۲ (ترکیبات هتروسیکلیک که فقط دارای هترو اتم (اتم های) اکسیژن هستند) که پیچیده ترین گروه کالایی صادراتی ایران است ۲۷۶۶۲ دلار است که این به زبان ساده به معنی آن است که این کالا در سبد صادراتی کشورهایی با این میزان درآمد سرانه (حدود درآمد سرانه کره و اسپانیا) وجود دارد. همانطور که نمودار (۲۲) نشان می دهد بهترین وضعیت را کشورهایی مانند چین، هند و اندونزی دارند که مهارت صادراتی یا محتوای درآمدی سبد صادراتی آنها بسیار فراتر از درآمد سرانه شان است. آن طور که شاخص مهارت سبد صادراتی ایران نشان می دهد، کالاهای مزیت دار صادراتی ایران از مهارت نسبتاً پایینی برخوردار هستند و به سبد صادراتی کشورهای با متوسط درآمد کمتر از ۱۱۰۰۰ دلار تعلق دارند که این البته از درآمد سرانه کشور بالاتر است. در عین حال، شاخص مهارت صادراتی ایران برای کالاهایی که سهم آن ها در سبد صادراتی کشور از سهم نسبی آن ها در متوسط صادراتی جهانی کمتر است ($RCA < 1$) نزدیک به ۱۵۰۰۰ دلار است. این موضوع نشان می دهد که با

تقویت سهم کالاهای موجود در سبد صادراتی که از پیچیدگی بیشتر برخوردار هستند، می توان پیچیدگی و مهارت کل سبد صادراتی را بهبود بخشید. در مقابل اگر سهم کالاهای خام مانند محصولات بالادست پتروشیمی، محصولات پایه نفتی و معدنی در صادرات ایران بیش از پیش افزایش یابد، شاخص های مهارت صادراتی و پیچیدگی اقتصادی ایران روند نزولی بیشتری به خود خواهد گرفت و ایران روی نمودار شماره (۲۲) به وضعیتی مشابه عربستان (سمت راست و پایین نمودار) نزدیک خواهد شد. به این معنا که محتوای درآمدی سبد صادراتی (شاخص مهارت) از درآمد موجود سرانه پایین تر خواهد آمد که این تنها به دلیل منابع طبیعی خدادادی بوده و تبعات اقتصادی چون تشدید بیماری هلندی، عدم تنوع و تخصص و رشد پایدار و پیامدهای سیاستی-اجتماعی چون کمبود اشتغال و عدم ثبات به همراه خواهد داشت.

نمودار (۲۲): رابطه بین درآمد سرانه و شاخص مهارت صادراتی در کشورهای مختلف

لزوم تقویت کالاهای با پیچیدگی بالا در سبد صادراتی ایران: ساختارگرایان جدید مانند جاستین لین نظریه مزیت نسبی را به این صورت بازتفسیر می کند که کشورهای در حال توسعه باید سبد صادراتی خود را به سمت کالاهای موجود در سبد صادراتی کشورهایی سوق دهند که با آنها در عوامل تولید تشابه مزیتی دارند و یک دوم تا یک سوم درآمد سرانه (و نه کالاهای پیچیده تر) آنها را دارد (مزیت نسبی پویا). داده های متوسط صادرات ایران به جهان طی ۲۰۱۳-۲۰۱۵، ج.ا. ایران توانسته است محصولات ۲۱۰ کد HS چهار رقمی را با مزیت نسبی صادر کند. متوسط شاخص محتوای درآمد صادراتی برای این محصولات برابر ۱۳۷۵۰ دلار (حدود ۷۰ درصد متوسط کل) می باشد. از ۲۱۰ گروه کالایی، مقدار عددی شاخص پیچیدگی برای ۵۳ گروه مثبت و برای ۱۵۷ گروه کالایی منفی می باشد. نتایج دو شاخص مهارت و پیچیدگی نشان می دهد در تولید و صادرات محصولاتی تخصص پیدا کردیم که ره آورد چندانی برای رشد اقتصاد ملی ندارند. در جدول (۳) به ترتیب ۲۰ گروه کالایی مزیت دار صادراتی با بیشترین میزان پیچیدگی آورده شده اند که با تقویت سهم آنها در سبد صادراتی می توان رتبه پیچیدگی اقتصادی ایران را بهبود بخشید.

جدول شماره (۳): ۲۰ گروه کالایی با بیشترین میزان پیچیدگی که ایران در آنها دارای مزیت صادراتی می باشد:

کد HS	شرح گروه کالایی	شاخص پیچیدگی	شاخص پرودی	مزیت نسبی
2932	ترکیبات هتروسیکلیک که فقط دارای هترو اتم (اتم های) اکسیژن هستند	1.17	27662	10.11
3918	پوشش کف از مواد پلاستیکی، پوشش دیوار یا سقف از مواد پلاستیکی	1.06	20739	1.67
2909	اترها، الکل ها، فنلها و مشتقات هالوژنه	0.93	22608	8.08
9103	ساعت دیواری، رومیزی و همانند دارای محرک ساعت مچی، جیبی و همانند.	0.92	28558	1.96
9005	دوربین دو چشمی، دوربین تک چشمی، سایر تلسکوپ های اپتیکی و سایر دستگاههای نجومی	0.90	25717	1.89
3904	پلیمرهای کلوروپنیل یا پلیمرهای سایر اولفین های هالوژنه به اشکال ابتدایی	0.84	19493	4.86

2.39	10515	0.79	مواد شروع کننده واکنش شیمیایی، مواد تسریع کننده واکنش شیمیایی و فرآورده های کاتالیتیک	3815
11.64	21941	0.75	هیدرو کربونهای حلقوی	2902
1.24	27322	0.72	فرآورده های ضد یخ و مایعات آماده شده برای ذوب یخ	3820
1.64	23389	0.67	چسب ها و سایر چسباننده های آماده بسته بندی شده برای خرده فروشی	3506
3.58	24314	0.67	بدنه (از جمله اتاق راننده) برای وسایل نقلیه موتوری، مشمول شماره های ۸۷۰۱ لغایت ۸۷۰۸	8707
2.60	24393	0.63	موم های مصنوعی و موم های آماده	3404
1.16	32975	0.52	چربی حیوانات (شامل روغن) و چربی طیور	1506
1.12	22235	0.50	پلی استالها و سایر پلی اترها و رزین های اپواکسید، پلی کربناتها، رزین های الکید، پلی استرهای آللیک	3907
6.20	18279	0.49	قاب ها و قفسه های ساعت های دیواری، رومیزی و همانند	9112
1.04	20665	0.45	سایر مصنوعات از مواد پلاستیکی	3926
1.28	23279	0.45	سایر صفحه ها و ورق ها، ورقه های نازک، و نوار از مواد پلاستیکی	3921
2.45	23622	0.42	ماشین آلات جور کردن، غربال کردن، جدا کردن، شستن، خرد کردن، مخلوط کردن، ورز دادن خاک، سنگ، کلوخه ها	8474
22.49	22087	0.41	فرش و سایر کف پوش ها، از نمد یا منگوله بافته نشده، حتی آماده مصرف	5704
6.53	22535	0.41	هیدروکربونهای غیرحلقوی	2901

منبع: یافته های تحقیق

۳- چشم انداز تجارت خارجی ایران:

تجارت به خودی خود نقش محرک ایفا نمی کند، بلکه تنها با شکل دهی مناسب به تجارت، می توان آن را به یک موتور برای رشد اقتصادی تبدیل نمود. برای این که تجارت به یک موتور رشد یک کشور تبدیل شود، لازم است سه مورد زیر مشخص گردند:

- ❖ الف) اثر رشدی ترکیب سبد تجاری و ساختار تجاری.
- ❖ ب) حفظ یا معرفی ترکیب تجاری جدید.
- ❖ ج) شناسایی بازارهای فروش جدید و گسترش بازارهای موجود.

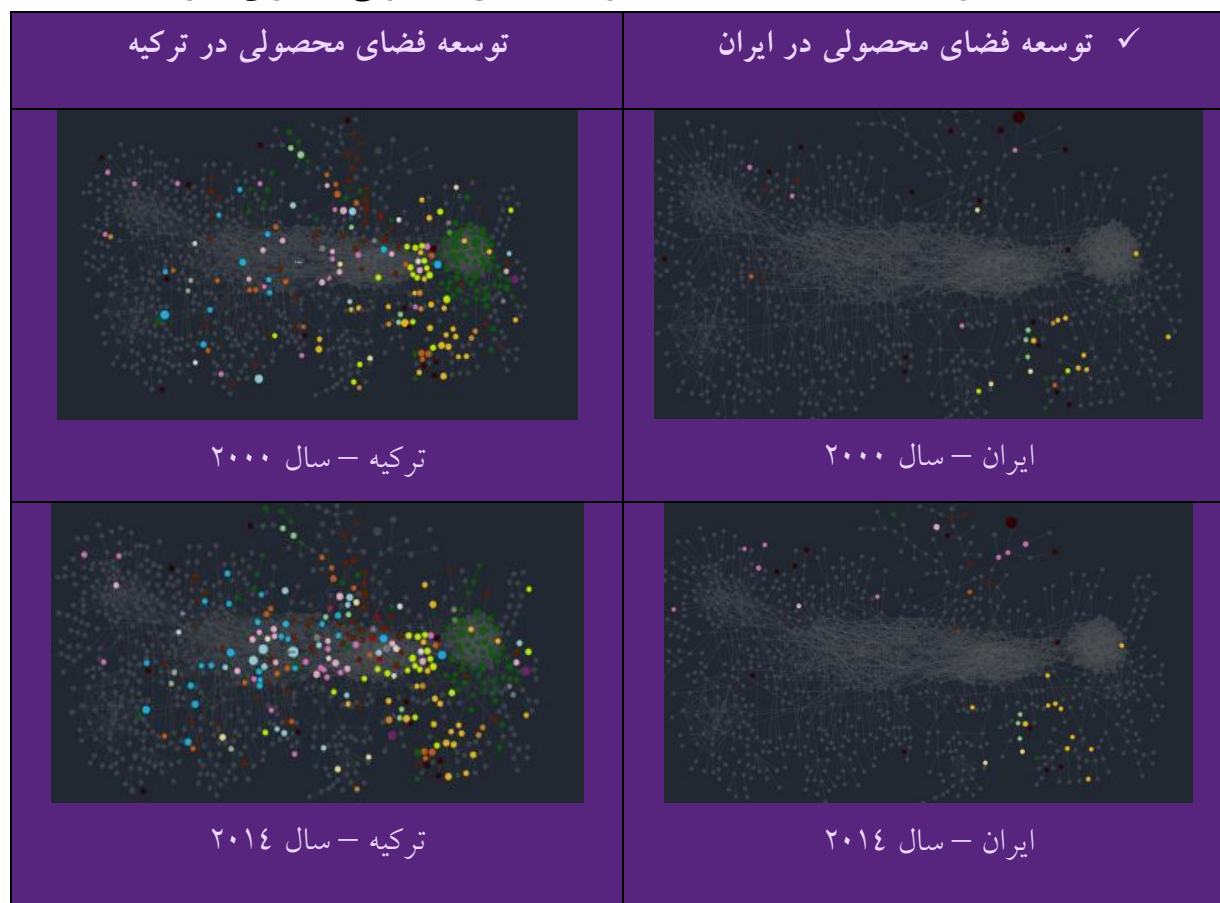
البته در کنار شکل دهی به تجارت خارجی، بایستی ساختار اقتصادی کشور متناسب با اهداف مورد نظر نیز تعدیل و تقویت شود.

(۱) چشم انداز رشد اقتصادی ایران با سبد صادراتی موجود

پیش بینی کاهش آهنگ رشد درآمد سرانه ایران با سبد صادراتی موجود: در آمد سرانه ایران با سبد صادراتی موجود، با احتساب صادرات نفت و منابع طبیعی، بیشتر از میزان پیش بینی شده توسط مرکز توسعه بین الملل دانشگاه هاروارد (هازمن و هیدالگو)، می باشد که مطابق این مدل، این موضوع پیش بینی کننده کند شدن شتاب رشد اقتصادی ایران با سبد صادراتی فعلی در آینده است.

عدم توسعه فضای محصولی در بخش های دارای پتانسیل رشد در ایران: فضای محصولی به زبان ساده نقشه خوشه بندی شده کالاهای صادر شده در جهان می باشد. بر مبنای این متدولوژی که توسط اساتید دانشگاه های هاروارد و ام. آی. تی. معرفی شده است هر چه فاصله بین دو کالا در این نقشه کمتر باشد، میزان هم پوشانی در دانش فنی و نهادی لازم برای ساخت آن ها بیشتر بوده و لذا کشورها با سهولت بیشتری در آن بخش توسعه پیدا می نمایند. کالاهای خام مثل محصولات نفتی در حاشیه فضای محصولی قرار دارند چرا که دانش و مهارت های لازم برای تولید آن ها هم پوشانی کمی با دانش لازم برای تولید محصولات دیگر دارد. در روی نقشه فضای محصولی هر چه از سمت چپ به راست حرکت می کنیم پیچیدگی اقتصادی بیشتر می شود و از خوشه های مربوط به بخش محصولات غذایی و منسوجات به بخش های پیچیده تر ماشین آلات، محصولات شیمیایی با ارزش افزوده بالا و محصولات الکترونیکی می رسیم. همانطور که نمودار (۲۳) نشان می دهد، نقاط تمرکز موجود در سبد صادراتی ایران همواره نقاط حاشیه ای بوده که به معنای کمبود مهارت های فنی لازم برای ورود به بخش های با ارزش افزوده بالاتر است. بر عکس مسیر توسعه صادرات کشور ترکیه همواره به سمت توسعه فضای محصولی در خوشه های پیچیده تر صادراتی بوده است.

نمودار (۲۳): مقایسه وضعیت توسعه فضای محصولی در ایران و ترکیه

سبد صادراتی ایران در تله توسعه: جایگاه ایران هم از حیث میزان نسبتاً پایین کالاهای پیچیده صادراتی و هم از حیث پراکندگی کالاهای موجود از حیث فضای محصولی به گونه ای است که به مانند بسیاری کشورهای درحال توسعه و مخصوصاً کشورهای با صادرات منبع محور به نوعی در تله توسعه گرفتار شده است. با توجه به ترکیب و ساختار سبد صادراتی موجود، رویکرد صرف حفظ بازار و ترکیب کالایی موجود منجر به کاهش بیشتر رشد اقتصادی ناشی از صادرات خواهد شد.

راهکارهای برون رفت ایران از تله توسعه: نیاز همزمان به سیاست های رقابت پذیری و سیاست

های راهبردی صنعتی برای بهبود پیچیدگی صادراتی ایران: مطابق ارزیابی های موجود در مرکز توسعه بین الملل دانشگاه هاروارد، جایگاه ایران هم از حیث میزان نسبتاً پایین کالاهای پیچیده در سبد صادراتی و هم از حیث پراکندگی کالاهای موجود در محصولی به گونه ای است که به نوعی در تله توسعه گرفتار شده است. البته بر اساس مطالعات انجام شده پشتیبان سند حاضر، در کشور دانش و مهارت های لازم برای تولید داخل و حتی صادرات در بسیاری از بخش های پیچیده وجود دارد ولی به دلیل سهم پررنگ نفت و محصولات نفتی در سبد صادراتی و سهم نسبی بسیار پایین کالاهای پیچیده تر، این کالاها در نقشه ترسیم شده فضای محصولی نمایان نمی گردند. نتیجه این که در صورت افزایش سهم نسبی محصولات پیچیده تر در سبد صادراتی که با یک چارچوب سیاست گذاری تجاری کارآمد که بر مبنای بهبود فضای تجارت و توسعه صادرات امکان پذیر است، کشور قادر خواهد بود نقشه فضای محصولی خود را در میان مدت بهبود بخشد. لذا برای برون رفت از وضعیت نابسامان موجود و بوجود آوردن پتانسیل رشد پایدار در سبد صادراتی، هم سیاست های هدفمند صنعتی – صادراتی و هم سیاست های بهبود فضای تجارت (که با شاخص های رقابت پذیری جهانی و توانمند سازی تجاری اندازه گیری می شود) می بایست مدنظر قرار گیرند.

وضعیت ضعیف ایران در فضای تجارت (trade environment): وضعیت فضای تجارت از عوامل موثر در

رقابت پذیری تجاری و از موانع مهم عدم حضور در زنجیره های ارزش جهانی است. این در حالی است که ایران در سال ۲۰۱۷ در شاخص تجارت فرامرزی که نشان دهنده هزینه و زمان لازم برای واردات و صادرات است، رتبه ۱۹ منطقه (از ۲۴ کشور) و رتبه ۱۷۰ جهانی را احراز کرد. ایران در شاخص رقابت پذیری جهانی رتبه ۶۹ جهانی و ۱۲ منطقه را داراست که همین رتبه ضعیف هم به یمن زیر شاخص های طبیعی مربوط به اندازه بازار داخلی و دسترسی به بازار منطقه ای (رتبه ۱۹ جهان از منظر اندازه بازار داخلی و رتبه ۲۸ از منظر اندازه بازار خارجی (سال ۲۰۱۶) به جهت دسترسی به بازار ۴۰۰ میلیون نفری کشورهای همسایه) به دست آمده است. در شاخص توانمندسازی تجاری نیز، ایران ضعیف ترین کشور منطقه بعد از یمن و در رتبه ۱۳۲ از ۱۳۶ کشور رتبه بندی شده جهان قرار دارد.

	کالاهای صادراتی	بازارهای صادراتی
موجود	سبد موجود	رویکرد حفظ بازار و بهبود حاشیه ای "وضع موجود"
پایه	افزایش تنوع و پیچیدگی در سبد صادراتی	ورود به بازارهای جدید

لزوم ایجاد تنوع کالا-بازار صادراتی: مطابق پژوهش های انجام شده صنعتی در تمامی کشورهای مورد مطالعه،

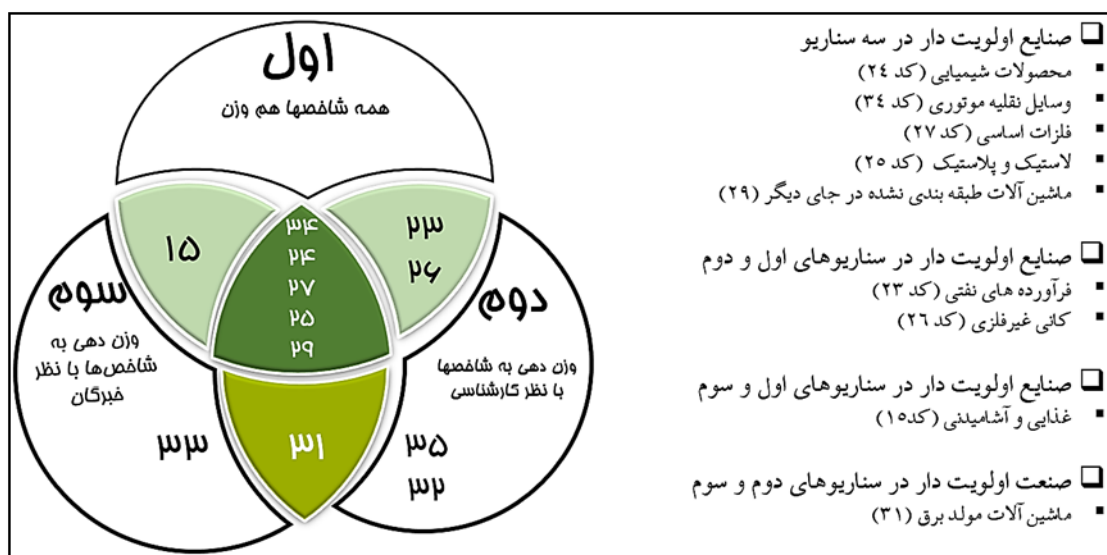
صادرات در انحصار چند "شرکت بزرگ" یا اصطلاحاً big hits بوده است و لذا راز موفقیت در صادرات و تخصص گرایی را در تمرکز و ایجاد تخصص بر بخش های محدود و بازار های خاص دانسته اند. (Easterly et al, 2009) از طرف دیگر، تجربه کشورهای توسعه یافته "در طی فرایند توسعه" خود نشان می دهد که آن ها به تدریج تنوع صادراتی خود را افزایش داده اند و تنها بعد از دست یافتن به میزان خاصی از درآمد سرانه، از طریق تخصص و تمرکز به رشد اقتصادی بیشتر رسیده اند.

بر اساس برخی مطالعات، در کشورهای با درآمد سرانه ی پایین تر از \$۹۰۰۰ (PPP 1985) و بر اساس پژوهش های دیگر تا درآمد سرانه حداقل \$۲۲۰۰۰ (PPP 2005) افزایش تنوع کالاهای صادراتی و رویکرد ورود به بازارهای جدید منجر به افزایش درآمد سرانه خواهد شد. لذا رویکرد غالب کشورهای توسعه یافته مبنی بر بسط صادرات موجود در بازارهای فعلی (تمرکز بر سبد کالا-بازار موجود) است و این کشور ها می توانند با افزایش مقدار حجم تولیدات و مبادلات در کالاهای صادراتی موجود به گسترش تجارت با بازارهای موجود دست یابند. این در حالی است که کشورهای درحال توسعه مانند ایران در صورتی می توانند از طریق تجارت به رشد پایدار دست یابند که علاوه بر افزایش صادرات موجود به بازارهای فعلی، سبد کالا-بازار موجود خود را نیز گسترش داده و با افزایش تولید، ایجاد تنوع در تولیدات و یافتن بازارهای جدید به گسترش تجارت بپردازند. ایجاد تنوع در کالا و بازار در تجارت بین المللی همچنین باعث کاهش حساسیت در مقابل شوک های خارجی شده و به رشد بلند مدت کمک می کند. باید توجه داشت که ایجاد تنوع در کالا و بازار نیازمند تقویت بنگاه های جدید و افزایش توان و ظرفیت آن ها برای ورود به بازار جهانی و رقابت است. (گزارش رقابت پذیری تجاری - بانک جهانی ۲۰۱۲)

(۲) چشم انداز رشد صادراتی ایران در بخش/کالاهای منتخب

نحوه اولویت بندی کالایی بر اساس روش سنتی ITC: براساس روش سنتی مرکز تجارت بین الملل (ITC)، شاخص های صادرات بالفعل (شامل زیرشاخص های مزیت نسبی و نرخ رشد تقاضای جهانی) و شاخص عملکرد صادراتی (تراز تجاری و آهنگ تغییرات آن، سهم صادرات بخش و آهنگ تغییرات آن) با وزن دهی های خاصی مورد استفاده قرار گرفته است که توضیحات مشروح آن در ضمیمه سند آمده است.

نمودار (۲۴): رشته فعالیت های صنعتی اولویت دار بر حسب کدهای آیسیک

منبع: یافته های پژوهش مشترک سند سیاست تجاری و سند توسعه صنعتی صادرات گرا

بر این اساس اولویت بندی در سطح کلان (کدهای دورقمی آیسیک) و طی دو مرحله گردید. از آنجا که توان صادراتی و رقابت پذیری صنایع نقش مهمی در انتخاب رشته فعالیت های صنعتی دارد، از این رو در این تحقیق مبنای اصلی انتخاب، شاخص پتانسیل صادراتی (EPI) قرار گرفت. در گام نخست رشته فعالیت های صنعتی برحسب مقدار شاخص EPI در سه گروه دارای پتانسیل صادراتی بالا، متوسط و کم طبقه بندی شدند. در مرحله بعد به منظور شناسایی رشته فعالیت های

صنعتی با پتانسیل بالقوه و بالفعل صادراتی، شاخص‌های شرایط عرضه (شامل شاخص‌های پیوند پیشین، ارزش افزوده و نسبت ارزش افزوده به ستانده) و شاخص اجتماعی - اقتصادی (شامل شاخص‌های اشتغالزایی و آب بری) نیز مورد ارزیابی قرار گرفتند. در این مرحله رتبه‌بندی رشته فعالیت‌های صنعتی بر اساس سه سناریوی پیشنهادی زیر صورت گرفت.

- ❖ سناریوی ۱- رتبه‌بندی با احتساب وزن یکسان برای تمامی شاخص‌ها
- ❖ سناریوی ۲- وزن‌دهی به شاخص‌ها با نظر کارشناسی و اعمال نتایج حاصل از محاسبات به عمل آمده از شاخص‌های عملکردی رشته فعالیت‌های صنعتی
- ❖ سناریوی ۳- تعدیل وزن‌های به دست آمده در سناریوی دوم با استناد به نظر خبرگان

نتایج رتبه‌بندی صنایع بر حسب سناریوهای پیشنهادی به شرح نمودار (۲۴) می‌باشد. البته این دسته‌بندی کلان به این معنا نیست که باید همه کالاهای موجود در زیربخش‌های انتخابی را در اولویت قرار داد. بلکه این صرفاً به معنای تعداد نسبتاً بالای کالاهای مزیت دار بالفعل و بالقوه در این بخش‌ها بوده که در عین حال باید از اعمال حمایت در مورد کالاهای خام و با پیچیدگی پایین خودداری شود. لذا در مرحله بعد می‌بایست کالاهای هدف را در داخل هر بخش بر اساس شاخص‌های مهارت صادراتی، پیچیدگی اقتصادی و فضای محصولی دسته‌بندی کرد. سبد کالاهایی که ایران در حال حاضر در آنها مزیت دارد ($RCA \geq 1$) شامل موارد زیر است:

جدول (۴): سبد کالاهای مزیت دار موجود صادراتی

گروه کالایی بالفعل صادراتی	کد SITC	شرح فارسی
مواد غذایی و حیوانات زنده	001	حیوانات زنده به غیر از حیوانات بخش ۰۳
	022	شیر و کرم و شیر محصولات به غیر از کره یا پنیر
	024	پنیر
	025	تخم مرغ، پرندگان و زرده تخم مرغ، تازه، خشک و یا به طور یکسان حفظ شده، شیرین یا نه؛ به عنوان مثال
	034	ماهی تازه (زنده یا مرده)، سرد یا یخ زده
	048	آماده سازی و تهیه غلات از آرد یا نشاسته میوه یا سبزیجات
	054	سبزیجات تازه، سرد، یخ زده و یا به سادگی حفظ (از جمله سبزیجات حبوبات خشک شده
	056	سبزیجات، ریشه و غده، تهیه شده یا حفظ شده است.
	057	میوه و آجیل (از جمله روغن آجیل)، تازه یا خشک شده
	058	میوه‌ها، سبزیجات و میوه‌ها (به استثنای آب میوه)
	059	آب میوه‌ها (از جمله انگور باید) و آب میوه‌های گیاهی، بدون تخم مرغ و نه حاوی آن
	062	شیرینی جات
	074	چای و مات
	075	ادویه‌ها
چرم و پوست (به جز پوست خز)، خام	211	چرم و پوست (به جز پوست خز)، خام
الیاف نساجی (به غیر از پشم پشم و دیگر پشم شانه)	266	الیاف مصنوعی مناسب برای چرخش

شرح فارسی	کد SITC	گروه کالایی بالفعل صادراتی
پشم و سایر موهای حیوانی (از جمله پف های پشم)	268	و ضایعات آنها (به نخ و پارچه تولید نمی شود)
سنگ، شن و ماسه	273	کودهای خام، به غیر از بخش ۵۶ و مواد معدنی خام (به جز ذغال سنگ، نفت و سنگ های قیمتی)
گوگرد و پریئید آهن خالص	274	
سایر مواد معدنی خام	278	
سنگ آهن و کنسانتره	281	سنگ معدن فلزات و ضایعات فلزی
سایر سنگ معدن و کنسانتره فلزات پایه	287	
سایر مواد حیوانی خام	291	مواد حیوانی و سبزی خام و غیره
سایر مواد مغذی خام	292	
محصولات باقی مانده فرآورده های نفتی، و غیره	335	محصولات باقی مانده فرآورده های نفتی، و غیره
پروپان مایع و بوتان	342	گاز طبیعی و مایع شده
سایر گازهای نفتی و دیگر هیدروکربنهای گازسوز	344	
روغن و چربی های حیوانی	411	روغن و چربی های حیوانی
سایر هیدروکربن ها و مشتقات هالوژنه، سولفون شده، نیترات	511	مواد شیمیایی و محصولات مرتبط
الکل ها، فنل ها، الکل های فنل و هالوژنه، ...	512	
اسیدهای کربوکسیلیک و انیدریدهای آن، هالید ها، پراکسید ها و پراکسیک ها	513	
سایر مواد شیمیایی آلی	516	
عناصر شیمیایی معدنی، اکسید و نمک های هالوژن	522	
عصاره های رنگرزی و برنزه کردن و مواد آرایشی مصنوعی	532	
رنگدانه ها، رنگ ها، لاک ها و مواد مرتبط	533	
صابون، مواد شوینده و صیقل کننده	554	
کود (به غیر از گروه ۲۷۲)	562	
پلیمرهای اتیلن، در فرم های اولیه	571	
پلیمرهای استایرن، در فرم های اولیه	572	
پلیمرهای وینیل کلرید یا دیگر الیفن های هالوژنی، در فرم های اولیه	573	
پلی استال و پلی اترهای دیگر و رزین های اپوکسی در فرم های اولیه؛ پلی کربنات، آل	574	
پلاستیک های دیگر در فرم های اولیه	575	
لوله ها، لوله ها و شیلنگ ها و اتصالات آن از پلاستیک	581	
ورق، ورق فیلم، فویل و نوار از پلاستیک	582	
چرم	611	چرم
کف پوش ها و غیره	659	پوشش کف و غیره

شرح فارسی	کد SITC	گروه کالایی بالفعل صادراتی
آهک، سیمان و مصالح ساختمانی ساخته شده (به جز مواد شیشه ای و رس)	661	صنایع معدنی غیر فلزی
مصالح ساختمانی خشتی و مصالح ساختمانی نسوز	662	
شیشه	664	
ظروف شیشه ای	665	
آه خام، آهن اسفنجی، آهن و یا فولاد دانه و پودر و ...	671	آهن و فولاد
شمش ها و دیگر اشکال اولیه از آهن یا فولاد؛ نیمه تمام محصولات آهن یا خپایان	672	
مسطح نورد آهن یا فولاد غیر آلیاژ، بدون روکش، پوشیده یا پوشیده شده	673	
میله های فولادی، میله ها، زاویه ها، اشکال و بخش ها (از جمله ورق های فولادی)	676	
لوله ها، لوله ها و پروفیل های توخالی، و اتصالات لوله یا لوله از آهن یا فولاد	679	
فلز مس	682	فلزات غیر آهنی
آلومینیوم	684	
سرب	685	
فلز روی	686	
سازه ها و قطعات ساختاری، از جمله آهن، فولاد یا آلومینیوم	691	صنایع تولید فلزات
ظروف فلزی برای ذخیره سازی یا حمل و نقل	692	
سایر مصنوعات پلاستیکی	893	اجزا و قطعات، غیر از پلاستیک

نحوه اولویت بندی کالایی در سطح خرد و بر اساس روش فضای محصولی: روش تکمیلی که در مطالعات سند حاضر برای شناسایی گروه کالایی های جدید استفاده شد، رویکرد هیدالگو و همکاران (۲۰۰۷) یا به عبارت بهتر رویکرد فضای محصولی است که ITC نیز اخیراً همین روش را در پیش گرفته است. در این رویکرد برای شناسایی محصولات جدید از دو شاخص چگالی فضای اطراف یک محصول و شاخص پرودی (مهارت صادراتی) استفاده می شود، بدین صورت که اگر کشوری در حال حاضر کالای X را بدون مزیت نسبی صادر می کند اما توانسته است در فضای اطراف آن، اغلب محصولات را با مزیت نسبی صادر نماید به احتمال زیاد، تکنولوژی و منابع تولیدی لازم برای صادرات این کالا را نیز خواهد داشت. از این رو در این رویکرد ابتدا کالاهایی که در حال حاضر ایران در صادرات آنها دارای مزیت نسبی نمی باشد بر اساس شاخص چگالی فضای محصول مرتب کرده آنگاه کالاهای با شاخص مهارت صادراتی بزرگتر از میانگین دنیا را به عنوان محصولات صادراتی بالقوه آتی انتخاب نمودیم. این فرایند ابتدا برای زیربخش های کالایی کدهای SITC سه رقمی انجام گردید که نتایج آن در جدول (۵) در قالب ۱۳ گروه کالایی و ۳۹ کد سه رقمی آمده است. همانطور که ملاحظه می گردد کالاهای منتج از این روش بخش هایی را که در محاسبات کلان انجام گرفته در روش قبل به دست نیامده بود (مانند برخی محصولات کشاورزی و نساجی) را نیز در بر می گیرد.

سناریوی اشتغال صادراتی: در مرحله نهایی، کلیه دسته بندی های کالاهای فوق در سطح زیرمجموعه کدهای SITC چهاررقمی و با پیروی از "سناریوی اشتغال صادراتی" محاسبه گردید که نتایج آن به دلیل تفصیلی بودن در ضمیمه سند درج گردیده است. قابل ذکر است در سناریوی اشتغال نحوه وزن دهی به عوامل به گونه ای بوده است که رشته فعالیت هایی

در اولویت قرار گیرند که گرچه ممکن است از پیچیدگی مطلوب برخوردار نباشند ولی به دلیل مزیت های موجود تولیدی در بازه زمانی کوتاه تر قابل دست یابی هستند و در عین حال به بهبود نسبی پیچیدگی سبد صادراتی کمک می کنند. دلیل انتخاب این سناریو (در مقابل سناریوی رشد) این بوده است که به نظر می رسد با شرایط خطر فعلی کشور و اولویت کاهش بیکاری سازگارتر باشد. (ضمیمه سند)

جدول (۵): سبد صادراتی بالقوه مزیت دار

شرح فارسی زیرکد ها	کد SITC	گروه کالایی صادراتی
محصولات گوشت و خوراک گوشتی، تازه، سرد و یا یخ زده گوسفند ... (به جز محصولات گوشتی غیرقابل مصرف برای انسان)	012	گروه مواد غذایی و حیوانات زنده
میگو، خرچنگ، صدف خوراکی، ماهی مرکب (تازه، یخ زده، بسته بندی شده...)	036	
شکر، ملاس و عسل	061	
شکلات و سایر مواد غذایی حاوی کاکائو	073	
مواد غذایی خوراکی برای حیوانات (از جمله غلات آسیاب نشده)	081	
سایر محصولات خوراکی و مواد غذایی کنسروی و بسته بندی شده	098	
دانه های روغنی و میوه ای، درسته و یا شکسته، از نوعی است که برای استخراج روغن های گیاهی از آن استفاده می شود	223	گروه دانه های روغنی و میوه ای، درسته و یا شکسته، از نوعی است که برای استخراج روغن های گیاهی از آن استفاده می شود
لاستیک مصنوعی؛ لاستیک قابل بازیافت زباله، قطعات و ضایعات لاستیک غیرقابل تحمل	232	گروه لاستیک مصنوعی؛ لاستیک قابل بازیافت زباله، قطعات و ضایعات لاستیک غیرقابل تحمل
چوب سوخت (به استثنای ضایعات چوب) و زغال چوب	245	گروه چوب سوخت (به استثنای ضایعات چوب) و زغال چوب
سنگ معدن و کنسانتره مس مات مسی سیمان مس	283	گروه سنگ معدن فلزات و ضایعات فلزی
سنگ معدن و کنسانتره های آلومینیوم (از جمله آلومینا)	285	
روغن های نفتی و روغن های تولید شده از مواد معدنی آسفالت (به غیر از نفت خام) و محصولات آن	334	گروه روغن های نفتی و روغن های تولید شده از مواد معدنی آسفالت (به غیر از نفت خام)؛ و محصولات آن
ترکیبات تابع نیتروژن	514	گروه مواد شیمیایی و محصولات مرتبط
ترکیبات ارگانیک-غیر ارگانیک، ترکیبات هتروسیکلیک، اسیدهای نوکلئیک و نمکهای آنها، و	515	
نمکهای فلزی و پراکسید سدیم، از اسیدهای معدنی	523	
رنگ آمیزی رنگ آلی مصنوعی و دریاچه های رنگی و آماده سازی بر روی آن	531	
اسانس، عطر و مواد عطر و طعم	551	

شرح فارسی زیرکد ها	کد SITC	گروه کالایی صادراتی
زباله، برش و ضایعات از پلاستیک	579	
نشاسته، گلوتن گندم و انولین؛ مواد آلومینوئید؛ چسب	592	
محصولات شیمیایی متفرقه	598	
لاستیک تایر، تایرهای قابل تعویض، فلپ تایر و لوله داخلی برای چرخ های آلومینیومی	625	گروه لاستیک تایر، تایرهای تقابل تعویض، فلپ تایر و لوله داخلی برای چرخ های آلومینیومی
الیاف نساجی	651	گروه پارچه نساجی، پارچه، محصولات ساخته شده و محصولات مرتبط
دیگر پارچه های نساجی بافته شده	654	
توری، توری، گلدوزی، روبان، ترمینی و سایر وسایل کوچک	656	
نخ های ویژه، پارچه های نساجی مخصوص و محصولات مرتبط	657	
سایر مصنوعات ساخته شده، به طور کامل یا به طور عمده از مواد نساجی	658	
سایر محصولات معدنی	663	گروه محصولات معدنی غیر فلزی
محصولات چینی و سرامیک	666	
تجهیزات خانگی از فلزات پایه	697	گروه محصولات فلزی
کارخانه های ساخته شده از فلزات پایه	699	
بخار و یا بخار دیگ بخار، دیگهای بخار سوپرشارژ، و کمکی بخار	711	گروه ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل
ماشین آلات پردازش مواد غذایی (به غیر از داخلی)؛ قطعات آن	727	
ماشین آلات الکتریکی (به غیر از کارخانه برق متناوب گروه ۷۱۶) و قطعات	771	
سایر تجهیزات برای توزیع برق	773	
تریلرها و نیمه تریلرها؛ سایر وسایل نقلیه غیر مجهز به موتور؛ کانتینر های مخصوص حمل و نقل	786	
کشتی ها، قایق ها و ساختارهای شناور	793	
ساختمان های پیش ساخته	811	گروه قطعات کارخانه ای متفرقه
سایر لوازم بهداشتی، لوله کشی و گرمایش و اتصالات	812	
لوازم جانبی برای لباس، از پارچه های نساجی، بدون درز، یا بافندگی یا قلاب دوزی	846	

(۳) چشم انداز بازارهای صادراتی ایران

بازارهای موجود صادراتی: مطابق آمار گمرک کل صادرات غیرنفتی ایران در سال ۲۰۱۴ معادل ۳۴,۲ میلیارد دلار بوده که به ۳۲,۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۵ رسید و به ۴۰,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۶ افزایش یافت. ایران در مجموع طی سه سال به ۱۸۲ کشور کالا صادر کرده است که از این بین در هر سه سال به ۶۹ کشور صادر کرده است. بین کشورهای مذکور، ۲۳ کشوری که بیش از ۹۰ درصد کل صادرات کشورمان طی سه سال ۲۰۱۴-۲۰۱۶ به آنها بوده است به عنوان بازار صادراتی بالفعل انتخاب شده‌اند. در جدول (۶) ارزش دلاری صادرات کشورمان به بازارهای مذکور به همراه سهم از سبد صادراتی آورده شده است. همانطور که مشاهده می‌شود در مجموع طی سه سال، بیشترین صادراتمان به کشورهای چین، عراق و امارات متحده عربی بوده و طی سه سال، بیش از ۵۰ درصد صادراتمان به سه کشور مذکور بوده است. از این مجموعه بازار منتخب، کمترین مقدار صادرات به کشورهای کویت، تاجیکستان و تایلند بوده است.

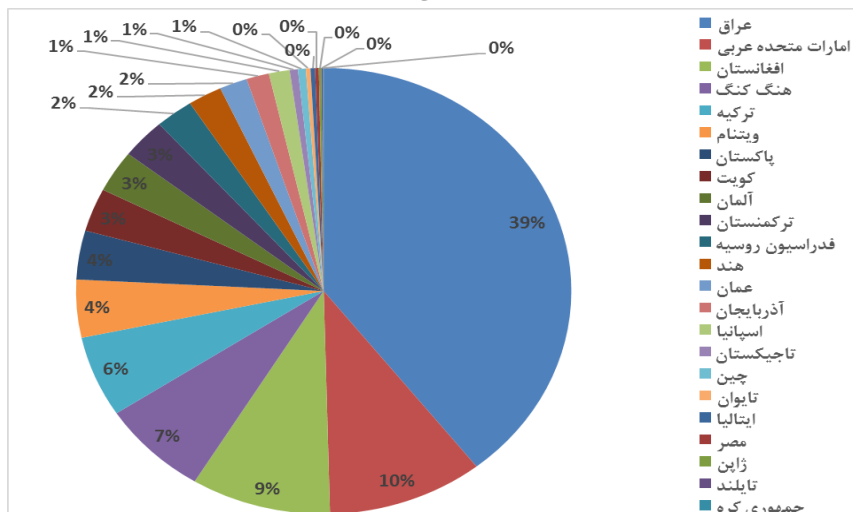
جدول (۶) روند صادرات غیرنفتی ج.ا. ایران به بازارهای هدف برتر

کشور	ارزش صادرات ج.ا. ایران (میلیون دلار)			سهم هر کشور از کل صادرات ج.ا. ایران (درصد)			
	2014	2015	2016	کل صادرات طی سه سال	2014	2015	2016
چین	9150	7171	7830	24152	26.8	22.0	19.5
عراق	6059	5888	6445	18392	17.7	18.1	16.0
امارات متحده عربی	3656	4670	6231	14557	10.7	14.3	15.5
هند	2138	2674	2657	7468	6.3	8.2	6.6
افغانستان	2379	2439	2544	7361	7.0	7.5	6.3
ترکیه	1931	1432	3056	6419	5.6	4.4	7.6
جمهوری کره	263	255	2374	2892	0.8	0.8	5.9
پاکستان	823	739	774	2336	2.4	2.3	1.9
ترکمنستان	938	792	557	2287	2.7	2.4	1.4
ایتالیا	430	732	554	1716	1.3	2.2	1.4
مصر	556	472	184	1212	1.6	1.4	0.5
هنگ کنگ	503	341	348	1193	1.5	1.0	0.9
عمان	285	339	560	1184	0.8	1.0	1.4
ویتنام	306	315	444	1064	0.9	1.0	1.1
آذربایجان	445	261	337	1043	1.3	0.8	0.8
آلمان	362	327	313	1002	1.1	1.0	0.8
ژاپن	32	38	887	957	0.1	0.1	2.2
تایوان	351	123	421	895	1.0	0.4	1.0
فدراسیون روسیه	295	193	183	672	0.9	0.6	0.5
اسپانیا	174	203	230	607	0.5	0.6	0.6
کویت	154	237	183	574	0.5	0.7	0.5
تاجیکستان	223	177	154	554	0.7	0.5	0.4
تایلند	112	155	273	540	0.3	0.5	0.7

منبع: داده های خام گمرک و محاسبات تحقیق

در مطالعات سند حاضر سهم بازارهای منتخب از سبد صادراتی کشورمان در هر یک از گروه‌های کالایی بررسی گردیده و مشخص شده که چه مقدار بازار اشباع نشده صادراتی (واردات هر یک از بازارها در گروه‌های کالایی منتخب منهای واردات از ایران) برای کشورمان وجود دارد. به عنوان مثال در گروه مواد غذایی و حیوانات زنده در سال ۲۰۱۵، ۴۰۸ میلیارد به بازار جاری منتخب صادر شده است. در نمودار (۲۵) سهم بازارهای موجود از کل صادرات‌مان در این گروه نمایش داده شده است که بیشترین صادرات کشورمان در این گروه به کشورهای عراق (۳۹٪)، امارات متحده عربی (۱۰٪)، افغانستان (۹٪)، هنگ کنگ (۷ درصد) و ترکیه (۶٪) بوده است.

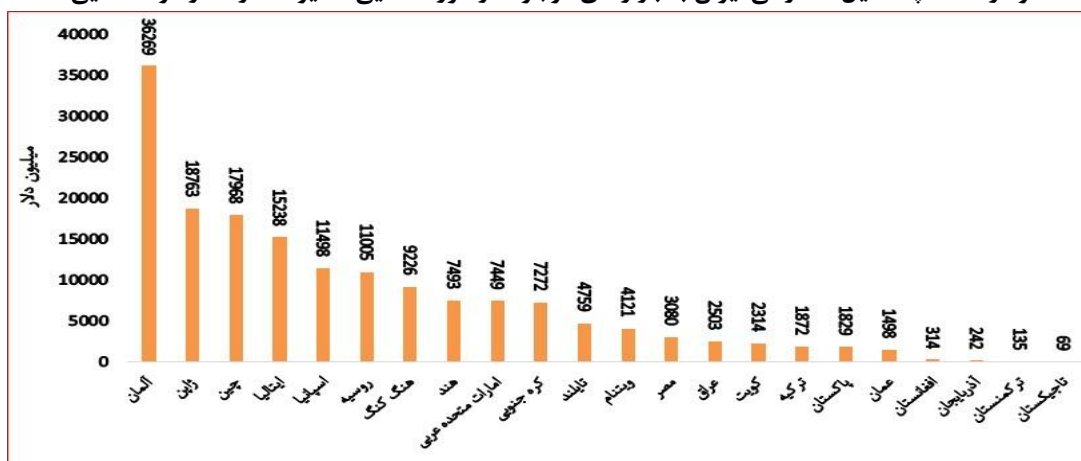
نمودار (۲۵): سهم بازارهای موجود از سبد صادراتی کشورمان در گروه حیوانات زنده و مواد غذایی

منبع: یافته‌های تحقیق

در نمودار (۲۶) بازار اشباع نشده صادراتی کشورمان در این گروه کالایی رسم شده است. همانطور که مشاهده می‌شود بیشترین پتانسیل صادراتی در بازار کشورهای آلمان (۳۶ میلیارد دلار)، ژاپن (۱۹ میلیارد دلار)، چین (۱۸ میلیارد دلار) و ایتالیا (۱۵ میلیارد دلار) می‌باشد. کمترین پتانسیل صادراتی در بازار کشورهای تاجیکستان، ترکمنستان، آذربایجان و افغانستان می‌باشد.

نمودار (۲۶): پتانسیل صادراتی ایران به بازارهای موجود در گروه کالایی "حیوانات زنده و مواد غذایی"

منبع: یافته‌های تحقیق

سایر موارد مشابه در جدول زیر نمایش داده شده‌اند:

جدول (۷): بازارهای صادراتی موجود

بخش منتخب	بازار عمده صادراتی موجود	مقاصد عمده دارای پتانسیل اشباع نشده از بازارهای موجود
گروه مواد غذایی و حیوانات زنده	عراق (۳۹٪)، امارات متحده عربی (۱۰٪)، افغانستان (۹٪)، هنگ کنگ (۷ درصد) و ترکیه (۶٪)	آلمان (۳۶ میلیارد دلار)، ژاپن (۱۹ میلیارد دلار)، چین (۱۸ میلیارد دلار) و ایتالیا (۱۵ میلیارد دلار)
گروه مواد شیمیایی و محصولات مرتبط	چین (۴۵٪)، هند (۴۸٪)، امارات متحده عربی (۹٪)، عراق (۷ درصد) و افغانستان (۷٪)	چین (۱،۳ میلیارد دلار)، آلمان (۴۸ میلیارد دلار)، هند (۳۱ میلیارد دلار) و ایتالیا (۲۴ میلیارد دلار)
گروه الیاف نساجی و ضایعات آنها	ترکیه (۲۷٪)، افغانستان (۲۱٪)، عراق (۱۹٪)، هند (۹ درصد) و ایتالیا (۱۴٪)	چین (۳،۶ میلیارد دلار)، ایتالیا (۱،۲ میلیارد دلار)، آلمان (۸۷۲ میلیون دلار) و ترکیه (۶۰۷ میلیون دلار)
گروه کودهای خام، به غیر از بخش ۵۶ و مواد معدنی خام (به جز ذغال سنگ، نفت و سنگ های قیمتی)	چین (۵۶٪)، امارات متحده عربی (۱۶٪)، عراق (۸٪)، هند (۷ درصد) و کویت (۵٪)	چین (۵،۳ میلیارد دلار)، ژاپن (۱،۶ میلیارد دلار)، آلمان (۱،۶ میلیارد دلار) و هند (۱،۵ میلیارد دلار)
گروه سنگ های معدنی فلزای و ضایعات فلزی	چین (۹۴٪)، امارات متحده عربی (۲٪) و هند (۲ درصد)	چین (۶۷ میلیارد دلار)، ژاپن (۱۱ میلیارد دلار)، کره جنوبی (۸ میلیارد دلار) و آلمان (۴ میلیارد دلار)
گروه محصولات حیوانی و سایر محصولات نباتی	آلمان (۴۲٪)، عراق (۱۲٪)، ترکیه (۱۲٪) و امارات متحده عربی (۸ درصد)	آلمان (۴،۶ میلیارد دلار)، ژاپن (۲،۲ میلیارد دلار)، چین (۱،۷ میلیارد دلار) و ایتالیا (۱،۳ میلیارد دلار)
گروه محصولات صنایع معدنی غیر فلزی	عراق (۶۲٪)، افغانستان (۱۲٪)، ترکمنستان (۷٪) و پاکستان (۴ درصد)	آلمان (۶،۵ میلیارد دلار)، چین (۶ میلیارد دلار)، کره جنوبی (۳،۷ میلیارد دلار) و ژاپن (۳،۲ میلیارد دلار)
گروه محصولات آهن و فولاد	ایتالیا (۳۱٪)، امارات متحده عربی (۱۶٪)، عراق (۱۲٪) و افغانستان (۹ درصد)	آلمان (۱۶ میلیارد دلار)، چین (۱۲ میلیارد دلار)، کره جنوبی (۱۱،۵ میلیارد دلار) و ایتالیا (۱۱ میلیارد دلار)
گروه محصولات فلزات غیر آهنی	ترکیه (۳۴٪)، هند (۱۹٪)، چین (۱۵٪)، امارات متحده عربی (۱۴٪)	چین (۳۳ میلیارد دلار)، آلمان (۲۰ میلیارد دلار)، ایتالیا (۱۰ میلیارد دلار) و کره جنوبی (۹ میلیارد دلار)
گروه صنایع فلزی	کشورهای عراق (۵۸٪)، ترکمنستان (۲۹٪)، افغانستان (۷٪) و آذربایجان (۳٪)	آلمان (۴،۷ میلیارد دلار)، ژاپن (۳ میلیارد دلار)، کره جنوبی (۲،۶ میلیارد دلار) و امارات متحده عربی (۱،۳ میلیارد دلار)

گروه پوست (به جز پوست خز) خام	پاکستان (۵۲٪)، ایتالیا (۴۰٪)، هند (۳٪) و ترکیه (۲٪)	چین (۳،۱ میلیارد دلار)، ایتالیا (۱،۲ میلیارد دلار)، کره جنوبی (۴۵۲ میلیون دلار) و آلمان (۲۱۷ میلیون دلار)
گروه سایر فرآورده های نفتی	هند (۳۶٪)، امارات متحده عربی (۳۲٪)، پاکستان (۸٪) و عمان (۵٪)	چین (۱۲،۶ میلیارد دلار)، آلمان (۲ میلیارد دلار)، کره جنوبی (۱،۷ میلیارد دلار) و هند (۱،۷ میلیارد دلار)
گروه محصولات روغن و چربی های حیوانی	افغانستان (۳۸٪)، ترکیه (۲۹٪)، آذربایجان (۸٪) و عراق (۸٪)	چین (۲۳۷ میلیون دلار)، ژاپن (۱۶۳ میلیون دلار)، آلمان (۱۳۹ میلیون دلار) و اسپانیا (۱۳۶ میلیون دلار)
گروه محصولات چرم	هند (۳۷٪)، ایتالیا (۳۴٪)، پاکستان (۱۳٪) و ترکیه (۱۱٪)	چین (۴،۴ میلیارد دلار)، ایتالیا (۲،۵ میلیارد دلار)، هنگ کنگ (۲،۳ میلیارد دلار) و ویتنام (۱،۶ میلیارد دلار)
گروه محصولات کف پوش و غیره	افغانستان (۲۷٪)، عراق (۲۱٪)، امارات متحده عربی (۱۲٪) و آلمان (۱۲٪)	آلمان (۱،۱ میلیارد دلار)، ژاپن (۵۲۰ میلیون دلار)، ایتالیا (۲۰۲ میلیون دلار) و امارات متحده عربی (۲۰۰ میلیون دلار)
گروه محصولات کارخانه ای غیر پلاستیکی	عراق (۶۸٪)، افغانستان (۱۶٪)، پاکستان (۵٪) و ترکمنستان (۴٪)	آلمان (۱۱ میلیارد دلار)، ژاپن (۵،۷ میلیارد دلار)، چین (۴،۱ میلیارد دلار) و ایتالیا (۳،۲ میلیارد دلار)

بازارهای جدید صادراتی: مطابق نقشه پتانسیل صادراتی ITC که با یافته های پژوهش حاضر نیز همخوانی دارد، مناطق زیر به ترتیب بیشترین پتانسیل برای رشد صادرات ایران را دارند که جا دارد به عنوان مناطق هدف صادراتی ایران مورد توجه ویژه سیاستگذاران قرار گیرند:

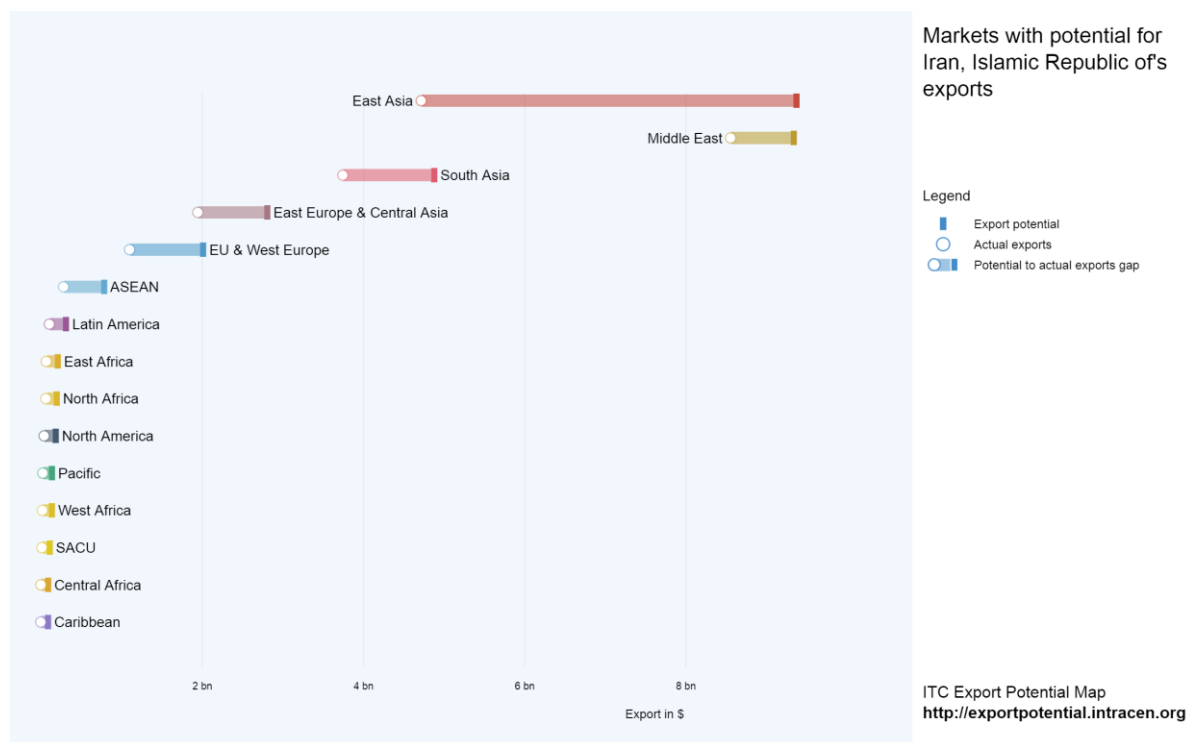
۱. آسیای شرقی
۲. غرب آسیا یا خاورمیانه (شامل ترکیه)
۳. آسیای جنوبی (شامل هند، پاکستان، افغانستان، بنگلادش و سریلنکا)
۴. اروپای شرقی و آسیای میانه (شامل روسیه، کشورهای CIS و قفقاز و کشورهای اروپای شرقی غیر عضو اتحادیه اروپا)
۵. آسیای جنوب شرقی (کشورهای عضو آ. سه. آن)

در میان کشورهای این مناطق نیز کشورهای زیر بالاترین پتانسیل را برای سبد موجود صادراتی ایران دارند: (نمودار های (۲۸) و (۲۷)).

۱. آسیای شرقی: چین، هنگ کنگ، تایوان، کره و ژاپن
۲. آسیای غربی (خاورمیانه): عراق، ترکیه، عمان، کویت، سوریه، عربستان و قطر
۳. آسیای جنوب: هند، افغانستان و پاکستان (با پتانسیل بالای ۱۰۰ میلیون دلار)، بنگلادش و سریلانکا (با پتانسیل بالای ۱۰ میلیون دلار)

۴. اروپای شرقی و آسیای میانه (شامل روسیه، کشورهای CIS و قفقاز و کشورهای اروپای شرقی غیر عضو اتحادیه اروپا): ترکمنستان، روسیه، آذربایجان، تاجیکستان، قزاقستان، ازبکستان و گرجستان (با پتانسیل بالای ۱۰۰ میلیون دلار)؛ اوکراین، ارمنستان، قرقیزستان و بلاروس (با پتانسیل بالای ۱۰ میلیون دلار)
۵. آسیای جنوب شرقی (کشورهای عضو آ. سه. آن): ویتنام و تایلند (با پتانسیل بالای ۱۰۰ میلیون دلار)؛ مالزی، اندونزی، میانمار، سنگاپور و فیلیپین (با پتانسیل بالای ۱۰ میلیون دلار)

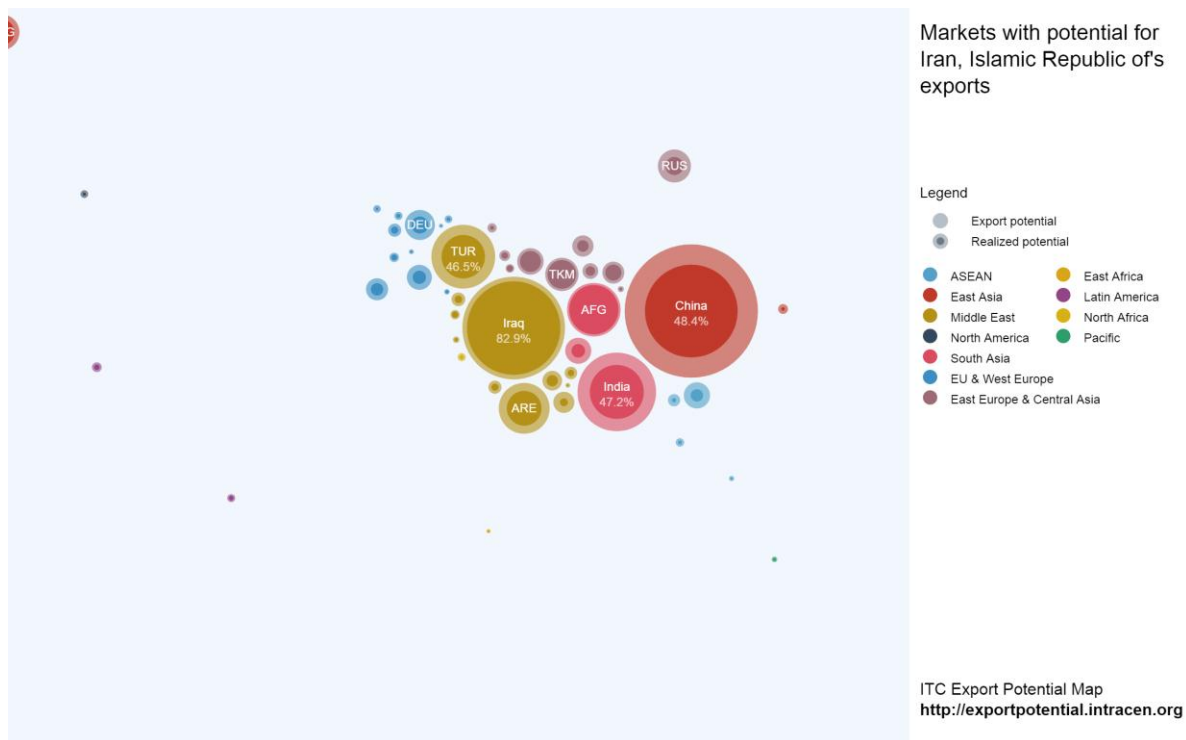
نمودار (۲۷): مناطق با بیشترین پتانسیل برای رشد صادرات ایران (منبع: ITC Export potential map)

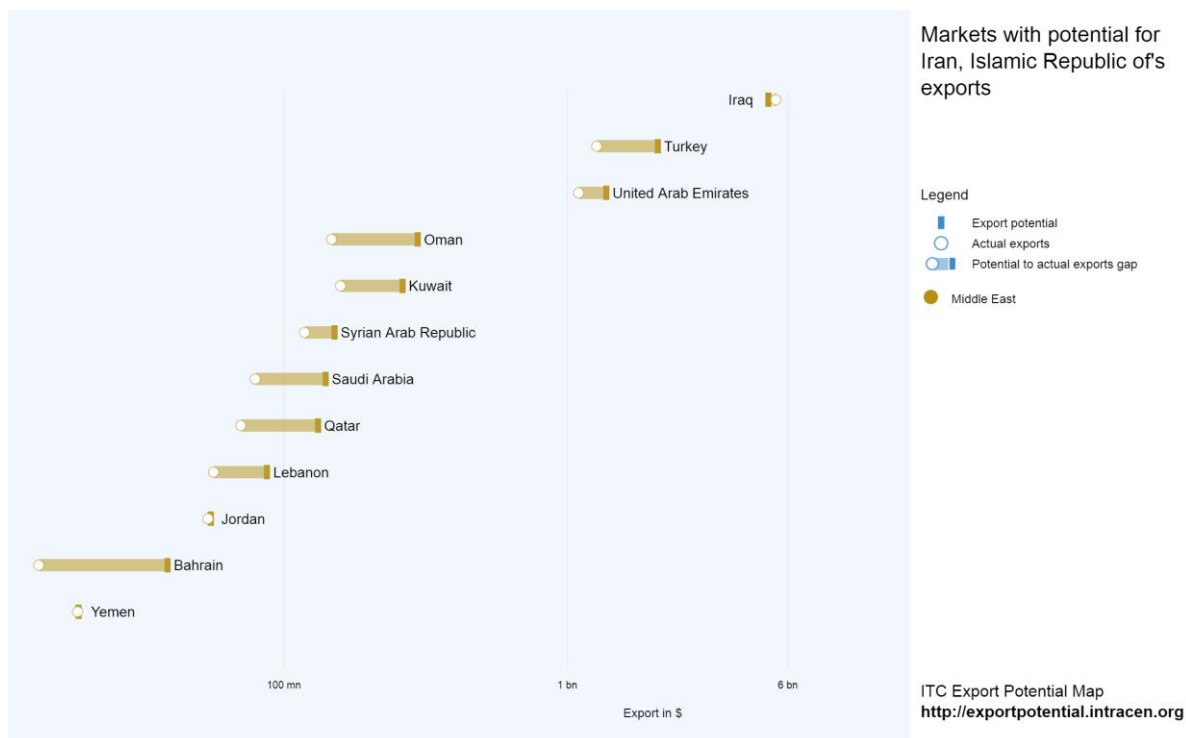
در عین حال، در بخش های کالایی خاص باید به سایر مناطق و بازارهای صادراتی نیز توجه داشت. مطابق محاسبات ITC بخش-بازارهایی که - به جز بازارهای هدف اصلی فوق- صادرات ایران در آنها پتانسیل بالاتر از ۱۰۰ میلیون دلار دارند عبارتند از:

۱. محصولات شیمیایی: کلیه مناطق و کشورهای جهان به ترتیب شامل اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، امریکای لاتین، افریقا، امریکای شمالی، اقیانوسیه، ...
۲. محصولات لاستیک، پلاستیک: کلیه مناطق و کشورهای جهان به ترتیب شامل اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، امریکای لاتین، امریکای شمالی، شرق افریقا، اقیانوسیه، ...
۳. محصولات باغبانی (میوه، محصولات نباتی و خشکبار): اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، امریکای شمالی، افریقا، ...
۴. محصولات معدنی و فلزات: اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، افریقا و امریکای لاتین، ...
۵. محصولات غذایی: اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، ...
۶. محصولات حیوانی: شرق افریقا

نمودار (۲۸): مناطق و کشورها با بیشترین پتانسیل برای رشد صادرات ایران

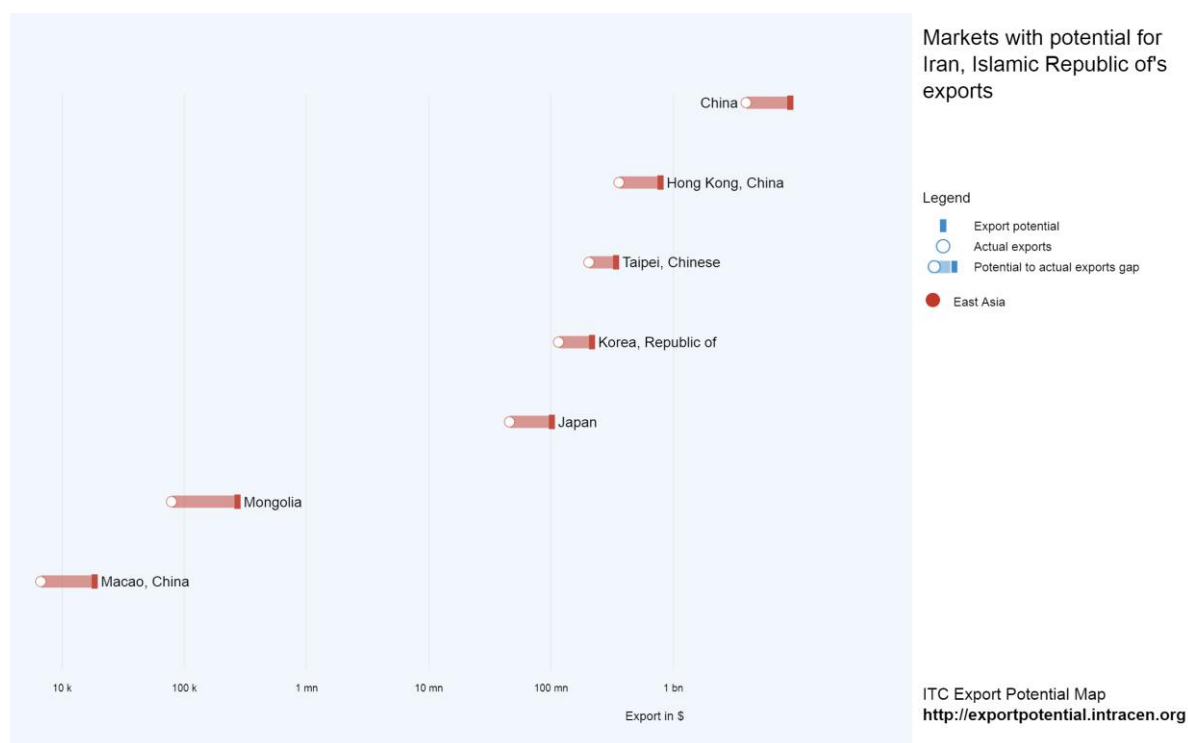

نمودار (۲۹): کشورهای غرب آسیا (خاورمیانه) با بیشترین پتانسیل برای رشد صادرات ایران

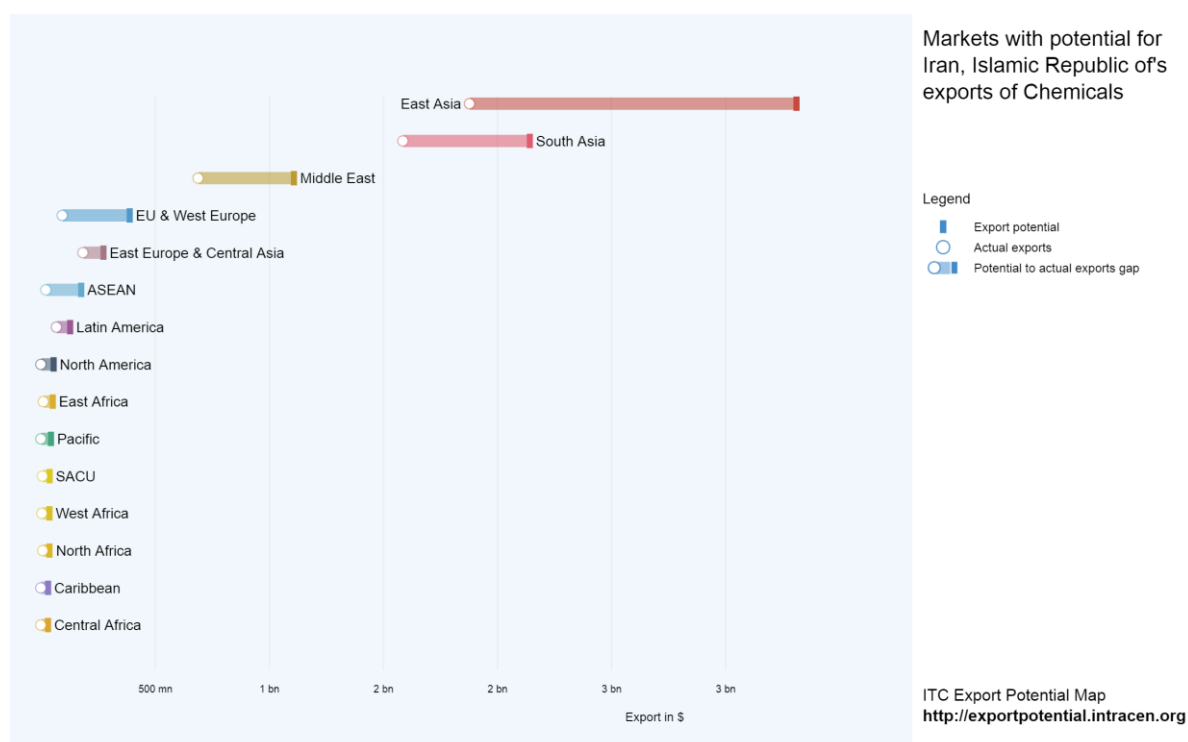
منبع: ITC Export potential map

نمودار (۳۰): کشورهای شرق آسیا با بیشترین پتانسیل برای رشد صادرات ایران

منبع: ITC Export potential map

نمودار (۳۱): مناطق با بیشترین پتانسیل برای رشد صادرات ایران در بخش محصولات شیمیایی

منبع: ITC Export potential map

۴- آسیب شناسی راهبردهای کلان سیاست های تجاری ایران:

نبود راهبرد های مشخص تجاری: در برنامه های توسعه کشور پس از انقلاب همواره عناصری از سیاست های خودکفایی (با تکیه بر کالاهای استراتژیک مخصوصاً در بخش کشاورزی)، جایگزینی واردات و توسعه صادرات به شکل متناقضی در اسناد بالادستی در کنار هم قرار گرفته اند. در مورد این که در ایران دقیقاً چه در سیاست هایی در چه دوره ای حاکم بوده اتفاق نظر وجود ندارد. التجائی (۱۳۷۸) و التجائی و پورباقر (۱۳۹۳) با تحلیل شاخص های مختلف چنین نتیجه گیری کرده اند که به طور کلی در چهار یا پنج دهه اخیر جهت گیری غالب تجارت خارجی کشور "درون گرایی" یا "جانشینی واردات" بوده است. در عین حال، هادی زنوز (۱۳۹۴) با بهره گیری از تقسیم بندی نظام انگیزشی لیانگ (۱۹۷۸) و (۱۹۹۲) سیاست های تجاری ایران را از میانه سده نوزدهم میلادی تا به امروز به چهار دوره تقسیم نموده است: (همینطور برادران شرکا و هادی زنوز (۱۳۸۲))

- ❖ دوره تجارت آزاد (در سده ۱۹ تا پایان جنگ جهانی اول)
- ❖ دوره جایگزینی واردات (میان دو جنگ جهانی و دوره های ۵۲-۱۳۴۰، ۶۷-۱۳۵۸ و ۷۸-۱۳۷۴)
- ❖ دوره توسعه واردات (در سال های ۳۸-۱۳۳۴ و ۵۶-۱۳۵۳ به دنبال رونق نفتی و آزادسازی تجاری)
- ❖ دوره تشویق صادرات توأم با حمایت از صنعت (در دوره برنامه سوم توسعه، ۸۳-۱۳۷۹).

تقسیم بندی لیانگ (۱۹۹۲) به جای عملکرد تجاری به نظام انگیزشی واردات گرا یا صادرات گرا اشاره دارد. از نظر بسیاری از کارشناسان، در ایران هیچگاه بطور مستمر شاهد سیاست های توسعه صادرات نبوده ایم و سیاست های ناظر بر برنامه های سوم و چهارم بیشتر سیاست های تشویق واردات بوده است تا سیاست های توسعه صادرات. موفقیت های موردی موجود در سیاست های بخشی توسعه صادرات (که نمونه شاخص آن محصولات پتروشیمی و فلزات پایه است) عمدتاً روی محصولات منبع محور و با پیچیدگی پایین متمرکز بوده است.

نقش موثر دولت در رشد فزاینده صادرات کالاهای با پیچیدگی پایین: در یازده بخش صنعتی ایران که سهم بیش از یک درصدی در سبد صادراتی ایران دارند عناصری از سیاست های نسبتاً موفق توسعه صادرات در ایران در دو دهه گذشته به صورت موردی و در بخشهای مزیت دار اقتصاد ایران به چشم می خوردند. محاسبات نشان می دهد که سرمایه گذاری ها و ظرفیت سازی های انجام شده در دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ در بخش های تولید فرآورده های نفتی تصفیه شده، محصولات شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، کانی غیر فلزی و صنایع غذایی (مخصوصاً لبنی) که یا توسط دولت و یا با حمایت آن (تسهیلات، ارز دولتی، ...) انجام شده نهایتاً به صورت عملی منجر به رشد صادرات غیر نفتی ایران شده اند.

به عنوان مثال، در بخش محصولات پلیمری (تولید مواد پلاستیکی به شکل اولیه و ساخت لاستیک مصنوعی)، از سال ۱۳۸۰ تا سال ۱۳۸۴ به نوعی توسعه واردات صورت گرفته است و پس از آن از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ نسبت سهم واردات از تولید داخل از نزدیک ۴۰٪ به حدود ۱۰٪ رسیده است که به معنای جایگزینی واردات است. در عین حال همزمان توسعه صادرات نیز مشاهده می شود به این معنا که سهم صادرات نسبت به تولید داخل از سال ۱۳۸۰ که صادرات ناچیز بوده است تا سال ۱۳۹۲ در مجموع حدود نزدیک به ۲۵٪ تولید داخل افزایش یافته است. این به یک معنا حکایت از یک فرایند "تجارت درون-صنعتی" در بخش پلیمری دارد که البته غالباً نوع و کیفیت یا گرید کالاهای صادراتی و وارداتی در این بخش با هم متفاوت بوده اند. در رابطه با میزان حمایت تعرفه ای در این بخش نیز، از آنجایی که این بخش جزء مزیت های نسبی اقتصاد ایران

محسوب می شود، عملاً با اعمال تعرفه واردات حداقلی ۸-۵ درصد فرایند جایگزینی واردات و توسعه صادرات صورت گرفته است و نیازی به اعمال تعرفه های بالا (مربوط به صنایع نوپا) در این بخش نبوده است. (نمودار (۳۲))

در عین حال باید توجه داشت که این سیاست ها عمدتاً متمرکز بر بخش های انرژی بر، منبع محور و با ارزش افزوده پایین بوده اند که در بسیاری موارد به دلیل دسترسی به انرژی ارزان بوجود آمده اند. لذا بیشتر از آن که بیشتر ناشی از مزیت طبیعی اقتصاد ایران باشند، ناشی از رانت هایی هستند که به کاهش بهره وری در صنعت دامن زده اند.

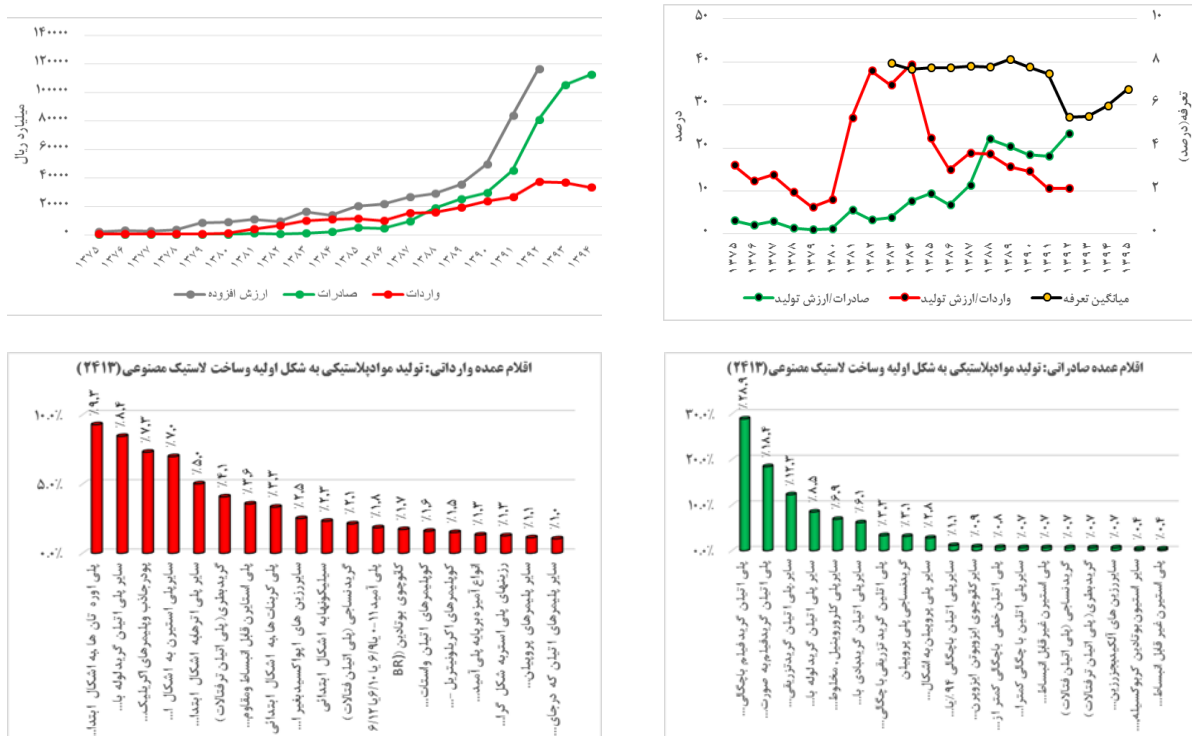
مشخصه های سیاست هایی که در دو دهه گذشته عملاً منجر به نوعی جایگزینی واردات/توسعه صادرات در ایران شده اند:

- ✓ غالباً در بخش های دارای مزیت نسبی موجود و نهفته/بالقوه اقتصاد ایران دنبال شده است.
- ✓ اکثراً بدون حمایت های بالای تعرفه ای (به غیر از مورد محصولات لبنی و تا حدی کاشی و سرامیک) صورت گرفته است.
- ✓ در بسیاری موارد توسعه صادرات همزمان با واردات درون-صنعتی به جای محدودیت واردات دنبال شده است.

موارد غیر موفق سیاست های جایگزینی واردات در بخش های پیچیده تر صادراتی: در مقابل موارد فوق الذکر در مورد نقش موثر صادرات کالاهای غیر پیچیده صادراتی، موارد متعددی مانند بخش خودرو و قطعات و همچنین پوشاک وجود دارد که چند دهه حمایت های تعرفه ای و غیر تعرفه ای نه تنها منجر به صادرات قابل توجهی نشده است، بلکه تقاضا برای واردات (در مورد پوشاک واردات غیر رسمی) را نیز کاهش نداده است.

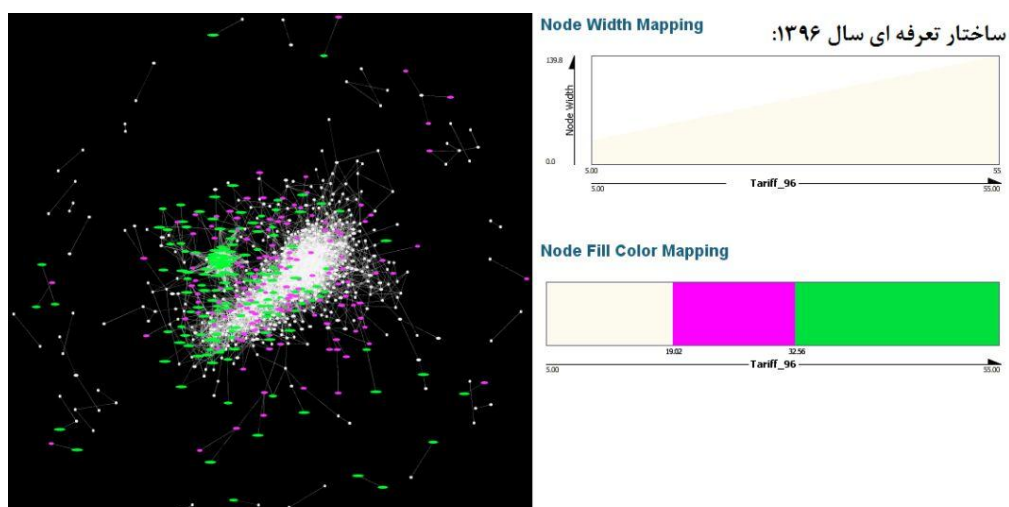
نمودار (۳۲): روند جایگزینی واردات/توسعه صادرات

در بخش تولید مواد پلاستیکی به شکل اولیه و ساخت لاستیک مصنوعی (یافته های تحقیق)

بر اساس محاسباتی که در پژوهش های پشتیبان سند حاضر انجام شده است، متوسط نرخ تعرفه در بخش های مختلف در نقشه فضای محصولی کشور به خوبی نشان می دهد که در سیاست تجاری ایران بیشترین نرخ تعرفه در مورد کالاهای با پیچیدگی کمتر و کمترین نرخ تعرفه در مورد کالاهای با پیچیدگی بیشتر اعمال شده اند. (نمودار (۳۳))

نمودار (۳۳): نرخ تعرفه بخش های کالایی در فضای محصولی

منبع: محاسبات تحقیق (بخش های فشرده مربوط به کالاهای با پیچیدگی بالاتر، رنگ سبز نشانگر نرخ تعرفه بالای ۳۲٪ و رنگ بنفش معرف نرخ تعرفه بالای ۱۹ درصد است)

اولویت بندی چالش ها و مشکلات عدم رقابت پذیری کالاهای صادراتی ایران در بازارهای هدف: در پژوهش های سند حاضر، این چالش ها با استفاده از روش تصمیم درختی هازمن و همکاران (۲۰۰۵) در مورد موانع گسترش تجارت و استفاده از نظرات صادرکنندگان با روش پرسشنامه ای AHP اولویت بندی گردید.

جدول (۸): موانع توسعه صادرات ایران برای کلیه بخش ها به ترتیب اولویت

اولویت	وزن	زیرمعیار
۱	۰/۱۵۳	تحریم های بانکی
۲	۰/۱۰۱	دیپلماسی اقتصادی
۳	۰/۰۶۶	مشکلات نظام تامین مالی تولید
۴	۰/۰۶۵	موانع تعرفه ای در بازار هدف
۵	۰/۰۶۱	شوک های ارزی
۶	۰/۰۶۰	عدم تناسب نرخ ارز با تورم
۷	۰/۰۵۵	عوامل درون بنگاهی
۸	۰/۰۵۲	مشکلات مربوط به زیرساخت های پشتیبان
۸	۰/۰۵۲	چالش های مرتبط با بازاریابی و خدمات پس از فروش
۱۰	۰/۰۴۸	چالش های دریافت تسهیلات و ضمانت نامه های صادراتی
۱۱	۰/۰۴۵	مجوزهای فنی و بهداشتی در بازار هدف
۱۲	۰/۰۴۴	شاخص محیط قانونی

۱۳	۰/۰۴۲	رقابت منفی میان صادرکنندگان در بازار هدف
۱۴	۰/۰۳۹	هزینه و دسترسی به تکنولوژی
۱۵	۰/۰۲۶	مشکلات تشریفات گمرکی
۱۶	۰/۰۲۵	چالش‌های مرتبط با تامین نهاده‌های وارداتی
۱۷	۰/۰۲۴	مشکلات نظام قیمت گذاری کالاهای تولید داخل
۱۸	۰/۰۲۱	مشکلات نظام مالیاتی و بیمه‌ای
۱۸	۰/۰۲۱	مشکلات مربوط به تامین نهاده‌های وارداتی

نتایج بدست آمده میانگین هندسی نظرات پرسش‌شوندگان متشکل از مدیران صادرات شرکت‌های بزرگ کشور (دارای صادرات سالانه بالای ده میلیون دلار در سال‌های اخیر) در صنایع مختلف از قبیل صنعت پتروشیمی، فولاد، مس، سیمان، دارو، ماشین‌سازی، محصولات شیمیایی، شوینده‌ها و محصولات بهداشتی، کانی‌های غیرفلزی از قبیل شیشه و کاشی، صنعت غذایی می‌باشد.

جدول (۹): موانع توسعه صادرات ایران در بخش‌های منتخب به ترتیب اولویت

بخش صادراتی	مهم‌ترین چالش‌ها به ترتیب اولویت
صنعت پتروشیمی	۱. تحریم‌های بانکی ۲. ضعف در دیپلماسی اقتصادی و مناسبات تجاری با کشورهای هدف ۳. مشکلات حوزه بازاریابی و فروش محصولات و افزایش هزینه تجارت فرامرزی ۴. مشکلات مرتبط با زیرساخت‌های پشتیبان (حمل و نقل صادرات، پایانه‌ها، انبارش و ...) ۵. وجود رقابت منفی میان صادرکنندگان در بازارهای هدف ۶. مجوزهای فنی و بهداشتی در بازار هدف
صنعت سیمان	۱. تحریم‌های بانکی ۲. ضعف در دیپلماسی اقتصادی و مناسبات تجاری با کشورهای هدف ۳. وجود رقابت منفی میان صادرکنندگان در بازارهای هدف ۴. وجود موانع تعرفه‌ای در بازار هدف ۵. مشکلات مرتبط با نظام تامین مالی تولید
صنعت فولاد	۱. تحریم‌های بانکی ۲. دیپلماسی اقتصادی ۳. عوامل درون بنگاهی (کیفیت، قیمت تمام شده و ...) ۴. مشکلات مربوط به تسهیلات و ضمانت‌نامه‌های صادراتی ۵. مشکلات حوزه بازاریابی و فروش
صنعت مس	۱. تحریم‌های بانکی ۲. ضعف در دیپلماسی اقتصادی ۳. مشکلات مربوط به زیرساخت‌های پشتیبان ۴. عوامل درون بنگاهی (کیفیت، قیمت تمام شده و ...)
کانی‌های غیرفلزی - صنعت شیشه	۱. موانع تعرفه‌ای و عوارض ضدقیمت شکنی، جبرانی و سیف گارد ۲. مشکلات مرتبط با ضعف دیپلماسی اقتصادی

۳. مشکلات مربوط به تسهیلات و ضمانت نامه های صادراتی	
۴. تحریم های بانکی و محدودیت نقل و انتقال بانکی	
۱. عوامل درون بنگاهی (کیفیت، قیمت تمام شده و ...)	کانی های غیرفلزی - صنعت کاشی و سرامیک
۲. مشکل تامین نهاده های داخلی	
۳. تحریم های بانکی و ...	
۴. تسهیلات و ضمانت نامه های صادراتی	
۵. رقابت منفی میان صادرکنندگان در بازار هدف	
۱. رقابت منفی میان صادرکنندگان در بازارهای هدف	محصولات شیمیایی - صنایع شوینده
۲. وجود موانع تعرفه ای در بازار هدف	
۳. اخذ مجوزهای فنی و بهداشتی در بازار هدف	
۴. عوامل درون بنگاهی (کیفیت، قیمت تمام شده و ...)	
۵. نظام قیمت گذاری کالاهای تولید داخل	
۶. زیرساخت های پشتیبان	
۱. تحریم های بانکی	محصولات شیمیایی - صنایع دارویی
۲. نوسانات نرخ ارز	
۳. ضعف دیپلماسی اقتصادی	
۴. وجود موانع تعرفه ای در بازار هدف	
۵. اخذ مجوزهای فنی و بهداشتی در بازار هدف	

جمع بندی: راهبردهای اصلی بهبود رقابت پذیری تجاری ایران چه باید باشد؟

بهبود پایدار رشد صادراتی و افزایش رقابت پذیری تجاری منحصراً از طریق بهبود کیفیت سبد صادراتی و نه کمیت آن امکان پذیر خواهد بود. لذا نقطه تمرکز سیاست تجاری ج. ا. ایران، می بایست در درجه اول مبتنی بر افزایش تنوع صادراتی در خوشه های صنعتی با شاخص پیچیدگی اقتصادی بالاتر و عدم هرگونه حمایت از خام فروشی باشد.

در عین حال، اغلب دولت های کشورهای در حال توسعه و حتی توسعه یافته به دلایل نبود اطلاعات کافی از بازارهای داخلی و جهانی و نیز نارسایی های نهادی در ساختار خود از خلق مزیت های صادراتی ناتوانند. با توجه به این که در ادبیات جدید توسعه، رشد پایدار اقتصادی بدون ایجاد بسترهای لازم توسط دولت برای توسعه خوشه ای صنایع پیچیده به سمت پیچیدگی بالاتر امکان پذیر نمی باشد، لذا دو مسیر راهبردی برای سیاست تجاری ایران پیشنهاد می گردد که می بایست به طور همزمان پیگیری شوند:

▪ **مسیر اول: سیاست های بهبود فضای تجارت:** در شرایطی که بخشی از فضای محصولی برای تولید کالاهای پیچیده در یک صنعت شکل گرفته است، دولت ها می توانند با رفع نارسایی های بازار مخصوصاً بهبود فضای تجارت (تسهیل تجاری و بهبود فضای کسب و کار در حوزه تجارت و سرمایه گذاری) به ایجاد تراکم بیشتر در آن بخش صنعتی کمک کنند.

▪ **مسیر دوم: توسعه صادرات از طریق دخالت های نرم دولت:** در شرایطی که فضای محصولی در یک صنعت اساساً در یک کشور شکل نگرفته است یا در مراحل اولیه خود قرار دارد، دولت ها تنها نمی توانند بدون به کارگیری نوعی سیاست صنعتی/صادراتی و حمایت های هدف گذاری شده به نتایج مورد نظر در توسعه سبد صادراتی دست یابند. در عین حال، با توجه به عدم وجود زیرساخت های نهادی لازم در نظام دیوان سالاری ایران (ضعف کارشناسی و اجرایی بدنه دولت، عدم وجود سازوکار های در جهت حذف رانت جویی ها، عدم توسعه بخش خصوصی واقعی و تفوق نهاد های غیرکارآمد عمومی) امکان موفقیت این سیاست های صنعتی سخت در میان مدت بسیار کم است. لذا در شرایط موجود راهبرد "دخالت نرم" دولت از طریق تقویت سهم کالاهای پیچیده موجود در سبد صادراتی قابل توصیه می باشد.

جدول (۱۰): راهبردها، اهداف و سیاست های اصلی سند تحول سیاست تجاری ایران

راهبرد	اهداف کلان	حوزه سیاستی	بسته های سیاستی
راهبرد بهبود فضای تجارت	❖ مدیریت بهینه واردات و صادرات در راستای افزایش رقابت پذیری تجاری و متناسب با محیط سیال بیرونی	مقررات صادرات و واردات	۱- اقدامات تسهیل تجاری ۲- اصلاح سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای ۳- بهبود سیاست های کنترل کیفیت صادرات و واردات
راهبرد توسعه صادرات	❖ افزایش تنوع و پیچیدگی صادراتی با به کارگیری سیاست های نرم صنعتی/صادراتی	سیاست های تشویق و توسعه صادرات	۴- اعطای مشوق های هدفمند صادراتی بر اساس معیارهای کارکردی عینی، بخشی و بنگاهی ۵- بازطراحی زیرساخت های تامین مالی و بیمه صادراتی و مناطق فراآوری صادرات در جهت نارسایی های بازار با تاکید بر تدوین بسته های ضد تحریم های مالی ۶- طراحی و به کارگیری موثر سیاست های ترویج و توسعه صادرات
بهبود فضای تجارت و توسعه صادرات	❖ افزایش ماندگاری صادراتی و ارتقای جایگاه کشور در زنجیره های ارزش جهانی و منطقه ای	توسعه پیوند های تجاری با کشورهای جهان	۷- تدوین اطلس همکاری های اقتصادی بین المللی ج.ا. با همکاری وزارت امور خارجه و وزارتخانه های اقتصادی ۸- انعقاد نسل جدید موافقتنامه های تجاری با کشورهای هدف به صورت دوجانبه و چندجانبه ۹- استفاده از ظرفیت عضویت ناظر و پیشبرد فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی در راستای تقویت دیپلماسی تجاری

حوزه های سیاستی مرتبط: اصلاح نهادها و فرایندها و سیاست های تکمیلی

۵- آسیب شناسی حوزه های اصلی سیاست تجاری

همانطور که در جدول (۱۰) نشان داده شده است، راهبردها و اهداف کلان سیاست تجاری در پنج حوزه قابل دسته بندی هستند: (۱) مقررات ناظر بر صادرات و واردات، (۲) سیاست های تشویق و توسعه صادرات؛ (۳) توسعه پیوند های تجاری؛ (۴) نهادهای فرایندهای تجارت خارجی؛ و (۵) سیاست های تکمیلی. البته باید توجه داشت که علیرغم این که درجه ای از هم پوشانی مفهومی در این نوع دسته بندی (یا هر نوع دسته بندی سیاستی دیگر) به چشم می خورد، هدف از انتخاب این دسته بندی خاص صرفاً تسهیل سیاست گذاری در چارچوب الزامات راهبردی کشور بوده است که البته در این رابطه از تجربه سایر کشورها در تدوین سند سیاست تجاری نیز استفاده شده است. در این بخش به اختصار به تحلیل آسیب های هر یک از این حوزه ها می پردازیم:

(۱) آسیب های حوزه مقررات ناظر بر صادرات و واردات

الف) تسهیل تجاری

۱. جایگاه فزاینده تسهیل تجاری در دنیا: تسهیل تجاری از مهم ترین پیش نیاز های ایجاد و توسعه زنجیره های ارزش جهانی است. با اجرایی شدن موافقتنامه تسهیل تجاری سازمان تجارت جهانی، کلیه ۱۶۴ عضو این سازمان به سرعت در مسیر ایجاد تحول در کاهش هزینه های تجارت گام بر می دارند. عدم اجرای اقدامات مربوط به تسهیل تجاری ایران را بیش از پیش از زنجیره های ارزش جهانی دور خواهد نمود.

۲. هزینه بالای تجارت در ایران و کاهش رقابت پذیری: هزینه تجارت از عوامل موثر در رقابت پذیری تجاری و از موانع مهم عدم حضور در زنجیره های ارزش جهانی است. این در حالی است که ایران در سال ۲۰۱۷ در شاخص تجارت فرامرزی که نشان دهنده هزینه و زمان لازم برای واردات و صادرات است، رتبه ۱۹ منطقه (از ۲۴ کشور) و رتبه ۱۷۰ جهانی را احراز کرد. عدم بهبود و بعضاً کاهش رتبه هر ساله ایران علیرغم اقدامات سه ساله اخیر دولت در توسعه گمرک الکترونیک، نشان دهنده سرعت بالای پیشرفت کشورهای رقیب می باشد که دلیل عمده آن هم اجرای موافقتنامه جدیدالتاسیس تسهیل تجاری سازمان تجارت جهانی است.

۳. رتبه بسیار ضعیف در منطقه در زمان واردات: علیرغم کاهش زمان واردات در سه سال اخیر از ۲۶ روز به ۳ الی ۴ روز طی اعلام گمرک، متوسط زمان واردات در ایران از متوسط منطقه "منا" و مخصوصاً کشورهای رقیب بسیار ضعیف تر است. این امر از آنجا اهمیت دو چندان می یابد که بر اساس اعلام بانک جهانی، به ازای هر روز تاخیر در انجام تشریفات گمرکی معادل یک درصد ارزش کل کالا به هزینه های ترخیص کالا اضافه خواهد شد. گزارشات بانک جهانی نشان می دهد که بیش از ۷۰ درصد مشکل نه مربوط به گمرک و فرایندهای آن بلکه مربوط به دستگاه های متولی صدور مجوز واردات است. به نظر می رسد اساساً دلیل عدم بهبود رتبه ایران در شاخص تجارت فرامرزی علیرغم موفقیت نسبی گمرک الکترونیک نیز همین موضوع باشد. علاوه بر این، واردات انجام شده از مسیر سبز - که میزان آن در مصاحبه های مختلف توسط مسوولین گمرک از ۱۹٪ تا ۵۰٪ نیز ذکر شده است - نسبت به کشورهای موفق بسیار کمتر است.

۴. رتبه ضعیف در منطقه در زمان صادرات: علیرغم کاهش زمان صادرات در سه سال اخیر از ۷ روز به کمتر از یک روز طی اعلام گمرک که بر اساس نظرسنجی ها در گزارشات پشتیبان سند منجر به رضایتمندی نسبی صادرکنندگان نیز گردیده است، ایران بر اساس گزارش اخیر بانک جهانی کماکان از حیث زمان لازم برای "کنترل امور فنی و گمرکی صادراتی" (۱۲۰ ساعت) و زمان لازم برای "کنترل اسناد صادراتی در مرز" (۱۰۱ ساعت) در جایگاه بسیار ضعیف در منطقه و به ترتیب رتبه هجدهم و

بیستم را احراز کرده است. بهترین جایگاه در مورد اول مربوط به کشور ارمنستان (۲ ساعت) و در مورد دوم مربوط به کشور ترکیه (۱۶ ساعت) می باشد. بر عکس فرایند واردات، در فرایند صادرات ترخیص و بازبینی های گمرک از دستگاه های همکار حدود ۲ ساعت بیشتر است. (گزارش بانک جهانی ۲۰۱۸) صادرات انجام شده از مسیر سبز - که میزان آن در برخی آمارها ۲۷٪ ذکر شده است - با کشورهای موفق فاصله دارد.

۵. ضرورت بهبود زیرساخت های گمرکی جهت افزایش رقابت پذیری: اقدامات خوبی در این زمینه در گمرک صورت گرفته است از جمله: ایجاد پنجره واحد با همکاری سازمان های ذیربط و حضور نمایندگان آنها در گمرک، ایجاد امکان اظهار کالاهای موجود در گمرک از راه دور به صورت ۲۴ ساعته در ۷ روز هفته از طریق دفاتر صاحبان کالاها و ترخیص کاران، ارائه تسهیلات ویژه به فعالان اقتصادی مجاز به منظور ایجاد سهولت در تجارت و تسریع در عملیات گمرکی و عضویت در کنوانسیون تجدید نظر شده کیوتو. در اثر این اقدامات، رتبه ایران در شاخص عملکرد لجستیک از رتبه ۱۱۴ در سال ۲۰۱۴ به ۹۶ در سال ۲۰۱۶ رسیده است. در عین حال، بر لزوم گسترش پهنای باند سامانه های گمرکی، افزایش تعداد اسکنر ها و سایر تجهیزات مرتبط تاکید می گردد.

۶. نقاط ضعف نظام فعلی کارت بازرگانی

❖ **کارت بازرگانی رویه ای منسوخ:** سابقه کارت بازرگانی به عنوان ابزار سیاست تجاری در ایران به تصویب قانون تشویق صادرات و صدور پروانه بازرگانی (۱۳۳۱/۱۰/۱) و سپس تصویب متمم این قانون در تاریخ ۱۳۳۳/۱/۸ باز می گردد و در نظام فعلی تجارت جهانی رویه ای منسوخ به شمار می آید.

❖ **ایجاد هزینه های زاید و کاهش رقابت پذیری:** محدودیت های بازرگانی همواره به ایجاد رانت های غیر مولد، افزایش غیرضروری هزینه های مبادله و کاهش رقابت پذیری انجامیده است.

❖ **عدم توفیق در دستیابی به اهداف مقرر:** سیاست های محدود کننده فعالیت های بازرگانی در دستیابی به اهداف مقرر (شناسایی و نظارت بر تجار و تخصصی شدن فرایند تجارت) توفیقی نداشته و باعث بروز مشکلات عدیده اعم از کارت های اجاره ای یا یکبار مصرف جهت فرار مالیاتی و گمرکی شده اند.

❖ **مغایرت با هنجارهای جهانی و تجربه کشورها:** نقش مخرب کارت بازرگانی در محدود کردن "حق بر تجارت" که در رویه های سازمان تجارت جهانی مورد شناسایی قرار گرفته است را نیز نمی توان نادیده گرفت. باید توجه داشت که تقریباً در هیچ اقتصاد مهمی (اعم از توسعه یافته و در حال توسعه) نظام حاکم بر کارت بازرگانی که در ایران وجود دارد و روز به روز محدود تر می گردد (صرفنظر از مشکلات مربوط به اجرا) به چشم نمی خورد. البته مواردی چون شرط عضویت در اتاق های بازرگانی (ترکیه)، لزوم ثبت شرکت بازرگانی، اخذ مجوز با پرداخت هزینه مشخص و بدون فرایند های محدود کننده (امارات و چین) و در موارد معدودی محدود کردن حق تجارت برای اتباع بیگانه (برخی کشورهای عربی مانند امارات) وجود دارد. برخی کشورها مانند ترکیه و چین نیز تجارت در بخش های خاص را منوط به اخذ مجوز نموده اند.

۷. اقدامات خاص "تسهیل تجاری برای "فعالین اقتصادی مجاز": مطابق ضوابط جدید سازمان جهانی تجارت، نظام "فعالین اقتصادی مجاز" پیش بینی گردیده که هدف از آن به جای تحدید تجارت، "تسهیل تجارت" برای تجار خوشنام و باسابقه و شناسایی و نظارت بر سایر تجار از جمله تجار متخلف است. در این نظام هیچ محدودیت اساسی برای افراد جهت فعالیت بازرگانی وجود ندارد؛ مگر این که در مورد تجار تازه وارد و یا تجار با سابقه تخلف، احتیاطات لازم از جمله اخذ وثایق جهت جلوگیری از تخلف های مالیاتی و گمرکی انجام خواهد شد.

۸. نقاط ضعف نظام فعلی ثبت سفارش:

❖ **ثبت سفارش مربوط به نظام بازرگانی دولتی:** سابقه نظام ثبت سفارش - مانند کارت بازرگانی - به بیش از نیم قرن پیش بر می گردد و مربوط به نظام هایی است که در آنها بازرگانی خارجی اصولاً در انحصار دولت بوده است. اگر ثبت سفارش را - فارغ از نام آن - یک نظام خودکار مجوز وارداتی با اهداف عمدتاً آماری بدانیم، می توان با انجام اصلاحاتی آن را روزآمد نمود.

❖ **افزایش هزینه مبادله و کاهش رقابت پذیری:** افزایش هزینه واردات به صورت مستقیم (نیم در هزار هزینه قانونی) و غیر مستقیم (از لحاظ زمانی مخصوصاً در مواردی که به صورت غیراتوماتیک انجام یا به صورت مراجعه حضوری انجام می گردد) و در نتیجه از موانع بهبود شاخص تجارت فرامرزی و رقابت پذیری تجاری است.

❖ **فرایند غیرضروری:** فرایندهای درج چندباره اطلاعات و قابلیت کنترل مجوزها توسط دستگاه های متولی از طریق سامانه گمرک.

❖ **عدم کارایی لازم به عنوان ابزار تنظیم بازار** به دلیل عدم قابلیت استناد قطعی اطلاعات آماری.

❖ **عدم کارایی لازم به عنوان ابزار تخصیص ارز**

❖ **ایجاد زمینه های فساد از مجرای رانت های اطلاعاتی:** ثبت سفارش به صورت ساختاری و به دلیل ایجاد حقوق مکتسب برای ثبت کنندگان (موضوع ماده ۱۱ آیین نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات)، همواره قابلیت ایجاد رانت های بزرگ برای افراد خاص را داشته است. در حقیقت با هر افزایش محدودیت در واردات از قبیل افزایش تعرفه و برقراری موانع غیرتعرفه ای جدید، رانت های میلیاردی برای افراد خاص ایجاد می گردد.

❖ **خنثی شدن اثر مقررات تجاری:** روی دیگر ایجاد حقوق مکتسب برای ثبت کنندگان (موضوع ماده ۱۱ فوق الذکر)، عدم شمول مقررات تحت عنوان عطق بما سبق نشدن برای ۳-۶ ماه با شرایط مقرر در قانون می باشد که بعضاً اثربخشی مقررات جدید را (مانند افزایش تعرفه یا ممنوعیت) به کلی بی اثر می سازد.

۹. **تجربه کشورها در استفاده از سازوکار "اظهار پیش از ورود":** ثبت سفارش با ساز و کار فعلی در هیچ کشوری وجود نداشته و نیز از موانع الحاق ایران به سازمان تجارت به شمار می رود. این در حالی است که در بسیاری از کشورها مانند امریکا، کانادا، چین، روسیه و ترکیه...، نظام پیش اظهارهای ایجاد گردیده که تجار موظفند در مدت زمان مشخصی قبل از رسیدن کالا، «اظهارنامه ای خلاصه ای ورود» کالا به یک بندر یا فرودگاه را به سامانه اعلام نمایند. هدف از ایجاد این سازوکار شناسایی مخاطرات سلامتی، بهداشتی و امنیتی کالاهای تجاری پیش از ورود و تسهیل واردات از طریق ایجاد امکان کنترل موجودی و اعلام ترخیص کالاهاست. نظام پیش اظهارهای به هیچ عنوان کارکرد مجوزدهی و ایجاد رانت ندارد.

ب) سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای

۱- **دلایل عدم موفقیت و اثربخشی سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای ایران به طور کلی:**

❖ **استفاده نابجا از ابزار های تعرفه ای و غیرتعرفه ای در ایران به عنوان جبران کننده سایر سیاست های**

نادرست: بالا بودن تعرفه و سایر موانع غیرتعرفه ای مانند ممنوعیت ها منجر به کاهش رقابت پذیری و بهره وری پایین عوامل تولید می شود و از عوامل بروز تجارت غیر رسمی و قاچاق است. از لحاظ کارایی اقتصادی، از یک طرف ابزار تعرفه بر ابزار غیر تعرفه ای مرجح هستند. از طرف دیگر اساساً هدف اصلی سیاست های تعرفه ای باید بهبود کارایی و رقابت پذیری باشد و اعمال حمایت های مرزی مخصوصاً در بخش کالاهای اولیه و واسطه ای منجر به افزایش هزینه تولید و از موانع پیوستن به زنجیره های ارزش منطقه ای و جهانی است. لذا نگاه کوتاه مدت درآمدزایی به عوارض وارداتی قابل توجیه نبوده و تنها در کشورهای توسعه نیافته ای دنبال می شود که ظرفیت های لازم را برای اجرای سیاست های مالیاتی داخلی پیدا نکرده اند. این در حالی است که در قوانین موجود ایران، با اعمال حداقل عوارض گمرکی چهاردرصدی موضوع ماده ۱ قانون امور گمرکی رقابت پذیری تجاری را با چالش مواجه کرده اند.

وضعیت دستگاه های صادرکننده مجوز های واردات که از حیطة نظارت فنى و بهداشتى فراتر رفته و در جهت تنظيم بازار و حمايت از داخل عمل مى نمايند نيز مزيد بر علت گرديده است.

❖ **عدم حصول نتيجه مطلوب از اعمال حمايت هاى مرزى به دليل تشديد زمينه هاى تجارت غيررسمى و قاچاق و ساير راه هاى گريز قانونى و غيرقانونى:**

اثرات ساير سياست ها مخصوصاً سياست ارزى نامناسب بوده و در بسيارى موارد به معناى حداکثرسازى اخذ عوارض گمرکى و يا حمايت موثر از توليد داخل نيست. لذا سياست هاى تعرفه اى موجود نيز در تناقض با سياست هاى ديگر قرار گرفته و در بسيارى از موارد اثرات آن با مواردى مثل سياست تثبيت نرخ ارز، اعطائى معافيت هاى متعدد تعرفه اى (مناطق مرزى، کوله برى و ملوانى، ...)، عدم کنترل موثر کم اظهارى گمرکى، محاسبه ميزان تعرفه به نرخ ارز رسمى و قاچاق خنى مى گردد. سياست هاى تعرفه اى مى بايست نقش خود را در ايجاد رقابت پذيرى تجارى ايفاء کنند و بار سياست هاى کلان مانند سياست هاى ارزى، امنيتى (اشتغال مرزنشينان)، تنظيم بازار، ... از روى دوش آن برداشته شود.

❖ **عدم شفافيت و نوسانات بالاي سياست هاى تعرفه اى و غير تعرفه اى:**

هاى تعرفه اى و غير تعرفه اى منجر به هزينه بالاي توليد، تجارت و سرمايه گذارى خارجى صادرات گرا گرديده و از موانع پيوستن کشورها به زنجيره هاى ارزش جهاني است. عوارض شبه تعرفه اى متعدد و غير شفاف که بعضاً در قوانين بودجه ساليانه و يا بخشنامه هاى دستگاه هاى درگير فرايند واردات اخذ مى گردند. اين در حالى است که اين عوارض يک بار در طول اجراى برنامه سوم توسعه تجميع گرديده بودند. همچنين اعمال تغييرات زياد در تعرفه ها و ساير عوارض وارداتى در کتاب مقررات يا قوانين بودجه ساليانه و نيز اعمال ممنوعيت هاى وارداتى خلق الساعه توسط دستگاه هاى متولى صدور مجوز واردات بايد جاي خود را به استفاده ضابطه مند از ابزارهاى دفاع تجارى با معيارهاى جهاني (ضدقيمت شکنى، جبرانى و حفاظت ها) بدهند که اين مهم از زمان برنامه چهارم توسعه معطل مانده است.

۲- **نقاط ضعف نظام تعرفه اى ايران:**

❖ **ايران در زمره پنج کشور آخر جهان از حيث متوسط نرخ تعرفه اى و ممنوعيت هاى وارداتى:**

در شاخص آزادى تجارى که نشان دهنده ميزان موانع تعرفه اى و غيرتعرفه اى است، از رتبه خوب ۳۷ ام جهان در سال ۲۰۰۵ (پايان اجراى برنامه سوم توسعه) به رتبه ۱۷۸ در سال ۲۰۱۷ تنزل پيدا کرده است. در حال حاضر ج. ا. ايران داراي بالاترين نرخ ميانگين ساده تعرفه درکل محصولات و نيز در بخش محصولات صنعتى در کشورهاى منطقه بوده و در سطح جهاني نيز همواره در سال هاى اخير در زمره چهار يا پنج کشور آخر جهان قرار داشته است. با اين که متوسط ساده تعرفه تعرفه بخش کشاورزى ايران بعد از مصر و ترکيه قرارداد، موانع متعدد غيرتعرفه اى حمايتى (شامل مجوز ها، سهميه ها، ممنوعيت ها و عوارض) در اين بخش برخلاف قانون برنامه هاى توسعه و قانون احکام دائمى برنامه هاى توسعه اعمال مى گردد.

❖ **عدم تناسب حمايت هاى تعرفه اى با اهداف اقتصاد دانش بنيان و سياست هاى زيست محيطى:**

نشان مى دهد که نرخ حمايت هاى تعرفه اى هيچ تناسبى با درجه پيچيدگى اقتصادى بخش هاى تحت حمايت نداشته و نرخ حمايت موثر در بسيارى از محصولات هاي تک منفى است. اين در حالى است که بالاترين نرخ هاى تعرفه در بخش هاى با پيچيدگى اقتصادى پايين وضع شده است. از طرف ديگر، نرخ حداقل چهار درصدى قانونى موسوم به عوارض گمرکى موضوع ماده يک قانون امور گمرکى غالباً بر محصولات واسطه اى و سرمايه اى که در بسيارى موارد ساخت داخل نيز ندارند وضع گرديده است که منجر به افزايش هزينه هاى توليد و کاهش رقابت پذيرى تجارى شده است. بر واردات محصولات و فن آورى هاى محيط زيستى (مانند خودروهاى هيبريدى) نيز تعرفه بالا وضع مى شود.

❖ **سهم بسيار پايين واردات از بازار داخلى ايران در بخش هاى مختلف به دليل حمايت هاى غير بهينه:**

بخش از ۲۲ بخش صنعت در سطح چهار رقمى آيسيك، بالاتر از ۸۰٪ سهم بازار در اختيار صنعت داخلى است بدون آن که در اکثر بخش ها منجر به توليد صادرات گرا شده باشد. در ساير بخش ها نيز (غير از دو بخش ماشين آلات ادارى و راديو و تلويزيون) اين مقدار بيش از ۵۰٪ است. گرچه اين وضعيت با توجه به عدم رقابت پذيرى صنايع با

توجه به شرایط خاص کشور تا حدی قابل توجه به نظر می‌رسد، نشانگر آن است که صنایع کشور در مرحله اول چرخه محصول یعنی رسیدن به افزایش مقیاس تولید داخلی متوقف مانده‌اند. این در حالی است که کاهش سهم واردات از بازار داخلی اگر به دلایل مداخلات سیاستی حمایت‌گرایانه باشد موجب ادامه و تقویت جهت‌گیری ضد صادراتی صنایع در اقتصاد شده منجر به کاهش بهره‌وری و نهایتاً عدم رقابت‌پذیری در بازارهای صادراتی می‌شود.

۳- به کارگیری حمایت‌های غیر هدفمند و غیر مشروط و غیر زمان‌دار تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای: اعمال این گونه حمایت‌ها منجر به ایجاد شرایط شبه انحصار برای بخش‌های بسیاری از اقتصاد کشور شده و این به نوبه خود باعث کاهش کیفیت تولیدات، عدم رقابت‌پذیری و در نتیجه رویکرد غیرصادراتی بنگاه‌ها شده است. در عین حال، به جای تجویز نسخه‌های سیاستی فرابخشی و کلی، هر گونه بازنگری در حمایت‌های تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای در جهت ایجاد رقابت‌پذیری در صنایع باید مجموع شرایط خاص هر صنعت مخصوصاً اشتغال موجود در صنعت، شرایط خاص بین‌المللی کشور و سایر نارسایی‌های ساختاری موجود در بازار که موجب کاهش رقابت‌پذیری آن صنعت شده است را در نظر گیرد.

۴- نقاط ضعف نظام غیرتعرفه‌ای ایران:

❖ **عدم اجرای قانون منع برقراری وضع موانع غیرتعرفه‌ای و غیرفنی از برنامه چهارم توسعه:** سیاست منع برقراری موانع غیرتعرفه‌ای و غیرفنی (شامل ممنوعیت‌ها و مجوزهای موردی) از زمان اجرای برنامه سوم توسعه بر می‌گردد. گرچه در طول دوره برنامه پنجم توسعه تبصره ماده ۱۰۳ آن محصولات کشاورزی را از شمول این حکم استثنا نمود، اما در حال حاضر این سیاست مطابق ماده ۲۲ قانون احکام برنامه توسعه - بدون لحاظ استثنا برای محصولات کشاورزی - به صورت دایمی درآمده است. در عین حال، به غیر از دوره اجرای برنامه سوم، هیچ‌گاه سیاست عدم برقراری موانع غیرتعرفه‌ای به طور کامل اجرا نشده است.

❖ **اثرات منفی توسعه‌ای موانع غیرتعرفه‌ای و تجربه جهانی:** از منظر اقتصادی، اعمال موانع تعرفه‌ای به جای اعمال محدودیت‌های مقداری (سهامیه وارداتی) از کارایی، شفافیت و قابلیت پیش‌بینی‌پذیری بالاتری برخوردار بوده و با اهداف توسعه‌ای سازگارتر است. در نظام تجارت جهانی، بیش از نیم قرن است که محدودیت‌های صادراتی و وارداتی به جز تعرفه و عوارض غیرقانونی اعلام شده و در حال حاضر - به جز موارد استثنایی مربوط به شرایط خاص و بعضاً در مورد حفاظت‌ها یا سیف‌گارد - در رژیم تجاری هیچ یک از ۱۶۴ کشور عضو سازمان تجارت جهانی به چشم نمی‌خورد. تنها موارد استثنایی استفاده از سهمیه‌های تعرفه‌ای در بخش‌های حساس کشاورزی است که متأسفانه این ابزار در نظام تجاری ایران مغفول مانده است.

❖ **اعمال بی‌ضابطه ممنوعیت‌های وارداتی در ایران:** در حال حاضر، به غیر از کالاهای ممنوعه قانونی و غیرشرعی، واردات بیش از ۳۰۰ قلم کالای کشاورزی ممنوع است. این در حالی است که اعمال ممنوعیت‌های کشاورزی طبق ماده ۱۶ قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی مصوب ۱۳۸۹ رأساً و منحصراً توسط وزارت جهاد کشاورزی و خارج از کمیته ماده یک قابل انجام بوده و ضوابط حاکم بر آن شفاف نیست. در بخش صنعت بر حسب اعلام دفتر مقررات صادرات و واردات سازمان توسعه تجارت، طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۶ جمعاً ۴۷۸ ردیف کالا برای دستگاه‌های دولتی ممنوع‌الواردات اعلام شده‌اند. اخیراً نیز به دلایل تحریم و کمبود منابع ارزی فهرست کالاهای ممنوعه به ۱۳۰۰ قلم رسیده است.

❖ **عدم استفاده به جا از ابزارهای دفاع تجاری (حمایت‌های اقتضایی) مخصوصاً در برابر تجارت غیرمنصفانه از جمله دامپینگ:** شواهد نشان می‌دهد در واردات محصولات فولاد، شیمیایی، ساختمانی (مثل سیمان و شیشه) و لاستیک کشور با تجارت غیرمنصفانه (قیمت‌شکنی و یارانه) روبرو است که ابزارهای لازم مطابق هنجارهای جهانی برای دفاع از صنایع داخلی در این زمینه پیش‌بینی نشده و مصوبات دولت در این زمینه اجرایی نگردیده است. همچنین در همین بخش‌ها در بسیار از بازارهای صادراتی مانند ترکیه، هند، اتحادیه اروپا و تایلند صادرکنندگان ما به اتهام تجارت غیرمنصفانه و در بسیار موارد به ناحق با عوارض مازاد و ممنوعیت روبرو بوده‌اند که متأسفانه به دلیل

عدم وجود سازوکار اطلاع رسانی به موقع و عدم آشنایی صادرکنندگان با این اقدامات به کاهش چشمگیر صادرات کشور انجامیده است.

❖ **بی ضابطه بودن فرایند صدور مجوزهای فنی واردات و تاثیر آن بر رتبه ضعیف شاخص تجارت فرامرزی:** در نظام حاکم بر تجارت خارجی ج. ا. ایران، ظرفیت های قانونی مختلفی برای کنترل کیفی واردات برای دستگاه های ناظر پیش بینی شده است که اهم آن عبارتند از مواد ۱۱ و ۱۷ قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۶۴، ماده ۹ آیین نامه اجرایی، ماده ۱۶ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و ماده ۷ قانون دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰. در حالی که این اختیارات صرفاً برای کنترل و نظارت "کیفی" محصولات وارداتی و صادراتی پیش بینی گردیده است، وزارت بهداشت (سازمان غذا و دارو) و سازمان دامپزشکی همواره از این اختیارات در جهت اعمال محدودیت های غیر فنی و یا ملاحظات تنظیم بازاری و یا حمایت از تولید داخلی به کار گرفته اند. این در حالی است که ضوابط، فرایندها و زمان های بررسی و صدور مجوز ها در بسیاری موارد غیرشفاف هستند. بررسی ها نشان می دهد که این موضوع از مهم ترین عوامل موثر در رتبه ضعیف ایران در شاخص تجارت فرامرزی بوده و زمینه های ایجاد رانت را فراهم کرده است.

❖ **تاثیر منفی موانع غیرتعرفه ای بر رقابت پذیری و ایجاد رانت های خاص:** همانطور که در بخش اول سند ذکر گردید، شاخص آزادی اقتصادی در دوران اجرای برنامه سوم توسعه به بالاتر از متوسط جهانی رسید و پس از آن - مخصوصاً در دوران اوج تحریم های بین المللی - به پایین ترین سطح خود تنزل پیدا کرد. البته میزان واردات در این دوران - مخصوصاً در حوزه کالاهای مصرفی و لوکس - افزایش یافت و دولت می بایست با احتساب دقیق تعرفه های معادل در مورد محصولات صنعتی و سهمیه های تعرفه ای در مورد محصولات کشاورزی و اعمال آن ها به همراه استفاده مناسب از ابزار های دفاع تجاری (اقدامات حفاظتی) واردات را بهتر مدیریت می کرد. در عین حال باید توجه داشت که افزایش واردات صورت گرفته در طول برنامه سوم که با حذف سهمیه ها و مجوز ها صورت گرفت، بر خلاف برنامه های پنجم به بعد، با رانت های ناشی از مجوز های خاص همراه نبود.

۵- **عدم دسترسی شفاف و به موقع به آمار تجارت خارجی و عدم وجود رویه درست و واحد در طبقه بندی کالایی در آمارهای تجاری:** متأسفانه آمار تجارت خارجی کشور به صورت ناقص و با تاخیر و بعضاً اعمال تغییرات فراوان در دسترس تجار و حتی سیاستگذاران قرار می گیرد. علاوه بر آن، در تحلیل عملکرد بخشی تجارت خارجی کشور روش بخش بندی های صورت گرفته با روش های جهانی هماهنگ نیست. به عنوان مثال سازمان توسعه تجارت در آمارهای ماهیانه خود، سبد صادراتی غیر نفتی خود را به میعانات گازی، پتروشیمی، صنعت، معدن، کشاورزی، فرش و صنایع دستی طبقه بندی می نماید. بانک مرکزی از رویه طبقه بندی میعانات گازی تحت عنوان صادرات غیر نفتی پیروی نمی کند که منطقی به نظر می رسد. در طبقه بندی محصولات تحت عنوان "پتروشیمی" اختلاف زیادی میان گمرک ایران و مجتمع های تولیدی وجود دارد و در این زمینه رویه واحدی به چشم نمی خورد. در آمار گمرک هم از سال ۱۳۹۵، گاز های مایع شده در آمار صادرات غیر نفتی آورده شده است که بر مشکلات افزوده است.

(ج) سیاست های کنترل کیفیت صادرات و واردات

- ۱- **رابطه مثبت سیاست های مدیریت کیفیت با رقابت پذیری تجاری:** اعمال مقررات فنی و استانداردهای کیفیت واردات از طریق سیگنال دهی و کاهش عدم تقارن اطلاعات به بازارها عموماً منجر به رشد صادرات می گردد.
- ۲- **لزوم اعمال یکدست استانداردهای وارداتی و داخلی در هماهنگی با استاندارد های بین المللی:** با توجه به سیر صعودی مقررات کیفیت در دنیا، میزان هماهنگی استانداردهای اعمال شده با معیارها و استانداردهای بین المللی از پیش نیاز های مهم توسعه صادرات به حساب می آید. در این زمینه گرچه در ایران عموماً استانداردهای بین المللی برای واردات (هم در مورد کیفیت و هم در مورد برچسب های اجباری) مورد استفاده و پذیرش قرار گرفته است، ولی در بسیاری از موارد از اعمال استانداردهای بین المللی در مورد تولیدات داخلی چشم پوشی میگردد و یا سطح پوشش و الزامات فنی آن از استاندارد های ناظر بر واردات کمتر است. این نقیصه، علاوه بر آن که به معنای اعطای یارانه به صنعت به بهای سلامت

و ایمنی مصرف کنندگان (چه خانوارها و چه تولیدکنندگان پایین دست صنعت) بوده است، مستقیماً بر رقابت پذیری تجاری اثر منفی می گذارد.

۳- نیاز به بهبود فرایندها و کاهش زمان های کنترل کیفیت: برخی نقاط ضعف ایران در زمینه سیاست های مدیریت کیفیت که منجر به افزایش هزینه های تجارت و کاهش رقابت پذیری مخصوصاً در بخش های پیچیده صادراتی می گردند عبارتند از:

- ❖ سوء استفاده دستگاه های صادرکننده مجوز های فنی در جهت برقراری موانع غیر فنی با توجیه حمایت از تولید داخل (رجوع شود به بسته سیاستی ششم)؛
- ❖ اعمال تبعیض ناروا و وضع استاندارد های بالاتر از استاندارد های داخل برای واردات کالاهای مشابه؛
- ❖ عدم شفافیت فرایند های صدور مجوز مخصوصاً در زمینه محصولات دامی و محصولات غذایی، آرایشی و بهداشتی که از عوامل اصلی پایین بودن رتبه ایران در شاخص تجارت فرامرزی است؛
- ❖ عدم استفاده از معیارهای جهانی ارزیابی و مدیریت خطر در اقدامات بهداشت دام و نباتات؛
- ❖ همپوشانی های موجود در حوزه صلاحیتی سازمان استاندارد و سازمان غذا و دارو علیرغم تصویب اخیر قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد (مصوب دیماه ۱۳۹۶)
- ❖ عدم وجود موافقتنامه های موثر شناسایی متقابل با کشورهای هدف.

۴- استفاده غیر متناسب از سیاست های استاندارد های اجباری صادرات: وضع استانداردهای اجباری تنها راه برای صادرات حفظ بازارهای صادراتی از گزند کالاهای بی کیفیت و کاهش برند ملی نمی باشد؛ کمترین که در غالب کشورهای جهان و حتی کشورهای کمتر توسعه یافته منطقه که بازارهای ایران را شکل می دهند، استانداردهای بین المللی اجباری وجود داشته و عموماً اعمال سیاست های کنترلی مجدد توسط سازمان استاندارد در داخل کشور تنها منجر به طولانی شدن فرایند های صادرات و افزایش قیمت تمام شده می گردد. در اکثر کشورهای جهان نیز اعمال استاندارد اجباری برای صادرات به بخش های خاصی چون مواد غذایی، محصولات شیمیایی خطرناک و بعضاً تجهیزات مهم حمل و نقل محدود گردیده است. لذا در این زمینه بهتر است سیاست های کنترلی به بخش های خاص فوق الذکر محدود شده و در عوض سیاست های تشویق و حمایت از بخش خصوصی برای اخذ استاندارد های بین المللی (و فراتر از آن) در دستور کار قرار گیرد. در حال حاضر اکثر گروه کالایی های صادراتی ایران مشمول استاندارد اجباری می باشد که نیاز به اصلاح دارد.

۵- لزوم تقویت زیرساخت های آزمایشگاهی و تقویت نقش بخش خصوصی: گرچه در ایران زیرساخت های نسبتاً مناسب آزمایشگاهی و کنترل فنی و برخی تجارب موفق مخصوصاً در بخش اعمال قواعد بهداشت نباتی به چشم می خورد، هنوز در مورد برخی کالاها امکان آزمون در آزمایشگاه های کشور وجود ندارد و لذا بازرسی در مبدا برای آن های اجباری گردیده است. ضروری است با تشویق بخش خصوصی به ورود به این حوزه ها زیرساخت های مدیریت کیفیت در کشور تقویت گردد.

(۲) آسیب های حوزه سیاست های تشویق و توسعه صادرات

الف) مشوق های صادراتی

۱. عدم کارایی جوایز صادراتی: مشوق های مستقیم به صورت جوایز صادراتی در ۱۶۴ کشور عضو سازمان تجارت جهانی ممنوع است. از لحاظ اقتصادی نیز هم مشوق های غیر مستقیم به صورت پوشش هزینه ای، هدفمند، مشروط و محدود به بازه زمانی مشخص قابل توصیه می باشد. میزان پرداخت جوایز در بالاترین حالت در دهه ۱۳۸۰ شمسی برای جبران نارسایی های سیاست های دولتی از جمله سیاست های ارزی کافی نبوده است و لذا اتخاذ سیاست های کلان مخصوصاً در حوزه ارزی در این زمینه کارآمد تر است. در حال حاضر نیز رفع محدودیت ها و عواملی چون بی ثباتی سیاست های

کلان اقتصادی و حذف سیاست های دستوری مخصوصاً در حوزه انتقال و فروش ارز صادراتی به مراتب از اعطای جوایز صادراتی موثرتر خواهد بود.

۲. **لزوم اولویت بندی بخشی و بنگاهی بر اساس معیار های عینی:** تجربه موفق کشورهایی مثل چین و ترکیه نشان می دهد اولویت بندی بخشی بر اساس کیفیت سبد صادراتی (ارزش افزوده و فن آوری) و اولویت بندی بنگاهی بر اساس حداقل مقیاس صادراتی (در نظر گرفتن حداقل میزان صادرات) از مهم ترین پیش شرط های موفقیت سیاست های تشویق صادرات است.

۳. **نقطه قوت سیاست های اعمال شده در سال های اخیر:**

- ❖ حرکت تدریجی در بسته های حمایت از صادرات به حمایت های غیر مستقیم و همچنین هدفمند شدن و مشروط شدن حمایت ها (در نظر گرفتن ارزش افزوده)
- ❖ در نظر گرفتن حداقل میزان صادرات، پررنگ شدن نقش شرکت های بزرگ صادراتی.

۴. **نقاط ضعف سیاست های اعمال شده در سال های اخیر:**

- ❖ عدم تعیین صنایع و بنگاه های اولویت دار؛ ادامه حمایت از خام فروشی، ادامه سیاست های جوایز مستقیم به جای پوشش هزینه ها، عدم وجود ساز و کار مناسب برای اجرای شفاف و نظام مند قوانین حمایتی
- ❖ عدم انجام تعهدات مربوطه از طرف دولت.

۵. **عدم اعمال شفاف و ضابطه مند عوارض صادراتی بر کالاهای خام:** در بخش صادرات از زمان وضع قانون معافیت

صادرات کالا و خدمات مصوب ۱۳۷۹ قانونگذار از پرداخت عوارض قانون از اعمال ممنوعیت های صادراتی فراتر رفته و وضع عوارض را در مورد کالاهای "غیر نفتی" (بند (ب) ماده ۱۰۴ برنامه پنجم) ممنوع نموده است و گستره تعیین کالاهای مشمول را به شورای اقتصاد واگذار نموده است. علاوه بر آن ماده ۲۳ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه وضع هر گونه مالیات یا عوارض برای کالاهای مجاز و غیر یارانه ای و جلوگیری از صادرات هرگونه کالا به منظور تنظیم بازار داخلی را ممنوع اعلام و گستره استثنائات را به اشیای عتیقه و منابع ژنتیکی محدود نموده است. علیرغم این الزامات قانونی، روند پر نوسان و غیر شفاف اعمال ممنوعیت ها و عوارض در سال های اخیر بر خلاف قانون ادامه داشته است. واقعیت این است که وضع عوارض بر کالاهای خام و مواد اولیه به صورت شفاف و پیش بینی پذیر در راستای الزامات توسعه ای بوده و در بسیاری کشورهای دنیا انجام می شود. به طریق اولی، اعطای معافیت های مالیاتی به صادرات کالاهای خام هیچ توجیه سیاستی قابل قبولی ندارد. این در حالی است که در همین راستا، ماده ۱۴۱ اصلاحی قانون مالیاتهای مستقیم - مصوب ۱۳۹۴ صراحتاً برای درآمد حاصل از صادرات مواد خام معافیت بیست درصدی (۲۰٪) در نظر گرفته؛ مضاف بر این که بسیاری از کالاهای با ارزش افزوده پایین که در فهرست ۱۸۷ قلمی مندرج در تصویبنامه شماره ۱۶/۵/۱۳۹۶ هـ- ۵۸۶۸۳/ت ۵۴۵۳۷/م ۱۳۹۶/۵/۱۶ هیات وزیران درخصوص فهرست مواد خام و کالاهای نفتی موضوع ماده ۱۴۱ اصلاحی قانون مالیاتهای مستقیم - مصوب ۱۳۹۴ وجود ندارند از معافیت صددرصدی برخوردارند که با نیل به هدف ایجاد تحول در سبد صادراتی سازگار نیست.

۶. **اهم مشکلات ساختاری و محیطی مبتلابه حوزه صادرات (مطابق مصاحبه های انجام شده بر اساس نظرات**

بنگاه های موفق بخش خصوصی با صادرات بالای ۱۰ میلیون دلار) عبارتند از:

- ❖ مشکلات مربوط به "تحریم های بانکی"
- ❖ مشکلات مربوط به فضای قانونی (حکومت قانون، فضای کسب و کار، حقوق مالکیت)
- ❖ مشکلات ناشی از عدم تناسب "نرخ ارز با اختلاف نرخ تورم داخلی و خارجی" و "شوک های ارزی"
- ❖ نظام تامین مالی تولید (با تاکید بر نرخ بالای بهره بانکی)

ب) زیرساخت های تامین مالی و بیمه صادراتی و مناطق فرآوری صادرات

۱. **روند جهانی و وضعیت ایران:** رویکرد جدید اگزیم بانک ها در دنیا مانند اگزیم بانک آمریکا و موسسه ساچه ایتالیا، حمایت از صنایع کوچک و متوسط خصوصاً در بازارهای نوظهور است. کشورها مخصوصاً چین صنایع اولویت دار را برای

تخصیص منابع آژانس‌های اعتبار صادراتی تعیین کرده‌اند. در سال ۲۰۱۳، پوشش صندوق ضمانت صادرات چین به ۳۹۷ میلیارد دلار و معادل ۱۴/۸ درصد صادرات چین رسید. در سال ۱۳۸۸، عملکرد پوششی صندوق ضمانت صادرات ایران به گونه‌ای بوده است که رتبه‌ی اول در منطقه را از لحاظ ضریب پوشش صادرات را به خود اختصاص داده و در زمره‌ی ۵ صندوق برتر دنیا از این منظر بوده است که این میزان در سال‌های اخیر به مراتب کاهش یافته است.

۲. نقاط ضعف اساسی نظام تسهیلات و بیمه صادراتی ایران عبارتند از:

- ❖ ساختار ناکارآمد تامین مالی و بیمه صادرات
- ❖ نبود یک اگزیم بانک با معیارهای جهانی
- ❖ عدم وجود اولویت بندی برای تخصیص منابع صندوق (مانند مورد چین)
- ❖ بالا بودن نرخ سود و کارمزد استفاده از بانک توسعه صادرات و صندوق ضمانت صادرات (مخصوصاً برای بنگاه‌های کوچک و متوسط)
- ❖ پایین بودن سطح پوشش بیمه‌ای صندوق: ضریب پوشش صندوق نسبت به سال‌های ابتدایی فعالیت که به دشواری به یک درصد می‌رسید، رشد مناسبی داشته است اما هنوز با میانگین صندوق‌های عضو اتحادیه برن (قدیمی‌ترین و مهم‌ترین اتحادیه بین‌المللی آژانس‌های اعتبار صادراتی که ایران نیز در آن عضویت دارد) که ۱۱ درصد تجارت بین‌الملل را تحت پوشش دارند، فاصله زیادی دارد.
- ❖ مهم‌ترین ریسک‌های صندوق ضمانت صادرات در شرایط کنونی تعهدات تکلیفی از سوی هیئت دولت و تخصیص آن‌ها به کشورهای دارای ریسک بالا، پایین بودن میزان پوشش بیمه اتکایی برای پورتفولیوی صندوق و فقدان پایگاه جامع اطلاعاتی برای اعتبارسنجی ضمانت‌نامه‌های اعتباری هستند.

۳. نقاط ضعف اساسی مناطق آزاد و ویژه صادراتی:

- ❖ دور شدن مناطق آزاد از اهداف اولیه و تبدیل شدن آن‌ها به سکوی واردات و قاچاق و عدم توفیق در پیشبرد استراتژی توسعه صادرات (کمتر از یک درصد صادرات کشور از مناطق آزاد صورت می‌گیرد).
- ❖ ایجاد شرکتهای صوری با حیطه فعالیت‌های متفاوت از اهداف مناطق آزاد
- ❖ ناکامی مناطق در جذب سرمایه خارجی و داخلی
- ❖ عدم استقرار و نظارت کامل گمرک بر تجارت در مناطق
- ❖ مکان یابی غلط مناطق ویژه و عدم کارایی آن‌ها در امر صادرات

۴. شرایط خاص تحریم‌های مالی ثانویه امریکا و انتقال ارز:

- ❖ با توجه به تسلط ایالات متحده بر نظام حکمرانی مالی جهانی و بانکداری بین‌المللی، مشکلات مربوط به دسترسی و انتقال منابع ارزی بعد از برجام کماکان ادامه داشته و با روی کارآمدن دولت جدید ایالات متحده و بازگرداندن تحریم‌های مالی تشدید خواهد شد.
- ❖ در این شرایط تدوین بسته‌های خاص کمک به بخش خصوصی در جهت فائق آمدن بر چالش تحریم‌های مالی ضروری است. خودداری از توسل به سیاست‌های دستوری (سامانه نیما و اعمال نرخ واحد) از پیش نیازهای این شرایط است. نقشه ارزی کشور (اتکا به صرافی‌های برخی کشورهای همسایه) به صورت فعلی مخاطره آمیز بوده و ایجاد تغییرات اساسی در آن با محوریت بانک‌های مرکزی و برخی بانک‌های دولتی کشورهای عضو برجام و نیز استفاده گسترده تر از پیمان‌های دوجانبه پولی تا حدی از مخاطرات مذکور خواهد کاست.

ج) سیاست‌های ترویج و توسعه صادرات

۱. انجام حدود دوسوم صادرات کشور توسط نهاد‌های شبه دولتی (پتروشیمی، فولاد، ...) و بهره‌وری پایین آن‌ها
۲. مقیاس کوچک اغلب صادرکنندگان و محدودیت‌های مالی، نیروی انسانی، اطلاعات بازار و بازاریابی، شرکت‌های تولیدی-صادراتی

۳. رقابت منفی قیمتی (دامپینگ) صادرکنندگان در بازار های هدف
۴. صدور کالاهای با کیفیت نامناسب که به تخریب وجهه تجار بدلیل نبود زیرساخت های مناسب قانونی کنترل کیفیت صادراتی در کشور
۵. عدم توانایی مالی و یا تخصصی جهت کسب گواهی های کیفی اجباری و غیراجباری
۶. عدم احراز حداقل های لازم جهت ورود به بازارهای صادراتی و مشکلات ناشی از آن شامل کلاه برداری، کم اظهاری در گمرکات بازارهای هدف
۷. عدم حضور موثر واسطه های صادراتی و عدم موفقیت مدل کنسرسیوم های صادراتی و شرکت های مدیریت صادرات
۸. خوشه ها و کنسرسیوم های صادراتی: عملکرد ضعیف (۲ درصدی) خوشه ها در ورود به بازارهای صادراتی و تمرکز بالای خوشه های صنعتی (بالغ بر ۷۰ درصد) بر چهار فعالیت که در بهترین شرایط در سال ۱۳۹۳ بالغ بر ۱۰ درصد درآمدهای صادراتی را به بار نیاورده است.
۹. نقاط ضعف دفاتر نمایندگی تجاری (رایزنان بازرگانی)
 - ❖ مشکلات مربوط به نحوه انتخاب رایزنان بازرگانی
 - ❖ عدم تناسب امکانات دفاتر نمایندگی تجاری با انتظارات بخش خصوصی
 - ❖ مشخص نبودن نظام مدیریت و پاسخگویی

(۳) آسیب های حوزه توسعه پیوندهای تجاری

الف) دیپلماسی اقتصادی-تجاری

۱. عدم تعیین نقشه راه همکاری با کشورها و بلوک های منطقه ای: در حال حاضر گرچه در کارگروه برونگرایی اقتصادی ستاد اقتصاد مقاومتی، کشورهای هدف بر اساس شاخص های متعدد اقتصادی و سیاسی با لحاظ نظرات دستگاه های ذیربط در سال ۱۳۹۵ در سه دسته اولویت بندی گردید، ولی نقشه راه همکاری با هر یک از آنها به طور مشخص و فنی تدوین نگردیده است، مضاف بر این که در این مدل کشور ها به صورت مجزا و خارج از بلوک های اقتصادی که در آن قرار دارند دیده شده اند.
 - ❖ دسته اول: چین، عراق، افغانستان، هند، ترکیه، ترکمنستان، ایتالیا، پاکستان، عمان، روسیه و آلمان
 - ❖ دسته دوم: امارات، لبنان، اتریش، سوئیس، اندونزی، فرانسه، سوریه، آفریقای جنوبی، قزاقستان، ارمنستان، ازبکستان، مصر، آذربایجان و کره جنوبی و ایالات متحده.
 - ❖ دسته سوم: ژاپن، گرجستان، برزیل، تاجیکستان، بلاروس، اسپانیا، سوئد، لهستان، چک، اوکراین، مالزی، سنگاپور، ویتنام، هنگ کنگ، بنگلادش، نیجریه، هلند، تایلند، کنیا، الجزایر و اکوادور
۲. مشخص نبودن جایگاه ایران در بلوک های اقتصادی منطقه ای: با توجه به گذار اقتصاد جهانی از چندجانبه گرایی به منطقه گرایی و تشکیل بلوک های بزرگ اقتصادی منطقه ای یا مگا ریجنال ها، عدم جابجایی مناسب در این بلوک ها منجر به انزوای اقتصادی خواهد گردید. این در حالی است که در سال های اخیر، مهم ترین پروژه منطقه ای ج.ا. ایران سازمان همکاری اقتصادی (اگو) بوده است که متأسفانه از لحاظ اقتصادی اثربخشی لازم را نداشته و به دلایل مختلف جایگاه مناسب خود را پیدا نکرده است. سایر بلوک های اقتصادی و یا موافقتنامه های منطقه ای که ایران عضو آن است (مانند منطقه تجارت ترجیحی دی-۸ و یا موافقتنامه پريتاس مربوط به سازمان همکاری های

اسلامی) به دلیل عدم انسجام و همگرایی لازم بین اعضا از مشخصات به عنوان یک بلوک اقتصادی به معنای رایج برخوردار نیستند.

۳. اهم نقاط ضعف در حوزه دیپلماسی اقتصادی/تجاری عبارتند از:

- ❖ غلبه نگاه سیاسی-امنیتی به مقوله تجارت
- ❖ دستوری بودن برنامه های اعزام هیات های تجاری به همراه مسؤولین رده بالای دولتی
- ❖ ضعف شدید دیپلماسی تجاری کشور و مشخص نبودن سیاست ها و نهاد های متولی آن بالاخص ساختار ناکارآمد کمیسیون های مشترک که منجر به عدم اجرای بسیاری از توافقات گردیده است.
- ❖ کمبود یا عدم کارایی و اثربخشی موافقتنامه های منعقد در زمینه تجارت و سرمایه گذاری دوجانبه و منطقه ای
- ❖ انفعال در فرایند مذاکرات عضویت در سازمان تجارت جهانی و چشم انداز نامشخص فرایند الحاق در میان مدت
- ❖ ضعف نیروی انسانی: نیروی انسانی مناسب در زمینه های مختلف حقوقی و اقتصادی تجارت بین الملل تربیت نشده اند و دستگاه های متولی و بخش خصوصی هر دو در این زمینه با کمبود های جدی مواجه است.

ب) موافقتنامه های تجاری با کشورهای هدف به صورت دوجانبه و چندجانبه

۱. ضرورت مدیریت بهینه واردات در قالب موافقتنامه های تجارت ترجیحی در راستای افزایش رقابت پذیری بهبود کیفیت و پیچیدگی کالاهای صادراتی

۲. نیاز به بازنگری در نحوه انتخاب کشورهای طرف مذاکره برای انعقاد موافقتنامه های تجارت آزاد و

ترجیحی: از سال ۱۳۸۴ تاکنون با نه کشور جمهوری ازبکستان (۱۳۸۴)، پاکستان (۱۳۸۵)، تونس (۱۳۸۶)، کوبا (۱۳۸۷)، بوسنی هرزگوین (۱۳۸۸)، قرقیزستان (۱۳۸۸) (که اخیراً لغو شده است)، بلاروس (۱۳۹۱) (که بطور یک طرفه از سوی ایران منعقد شده است) و ترکیه (۱۳۹۳) و افغانستان (۱۳۹۵) موافقتنامه تجارت ترجیحی دوجانبه و از سال ۱۳۸۷ با کشور سوریه موافقتنامه تجارت آزاد دوجانبه منعقد و اجرایی نموده است. بنابراین تنها دو کشور ترکیه و پاکستان از شرکای عمده و طبیعی تجاری ایران محسوب می شوند و از پیش مشخص است که احتمال موفقیت برای کسب منافع تجاری از طریق انعقاد موافقتنامه های تجاری با هفت شریک تجاری دیگر ضعیف تر می باشد. عملکرد تجارت دوجانبه با شرکای ترجیحی موید این امر است؛ منافع اجرای موافقتنامه ها با شرکای تجاری طبیعی و عمده ایران شامل ترکیه و پاکستان، مثبت و با سایر شرکای برخوردار از سهم پایین تجارت (در حین و قبل از اجرای موافقتنامه)، رو به افول بوده است. منافع تجاری نسبتاً رضایت بخش و رو به افزایش با کشور سوریه در قالب موافقتنامه تجارت آزاد دوجانبه بیانگر تاثیر مثبت برخورداری از سطح روابط سیاسی قوی در ارتقای روابط تجاری است، هرچند درگیری کشور مذکور در جنگ داخلی و تنش های منطقه ای، روند رو به رشد تجارت را متوقف و باعث کاهش آن گردیده است.

۳. نیاز به بازنگری در چارچوب حقوقی موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی و موافقتنامه های بازرگانی:

الگویی که اخیراً با اتحادیه اقتصادی اورآسیا استفاده شده است، در صورت حصول کامل نتیجه (موافقتنامه تجارت آزاد در حوزه کالا، خدمات و جابجایی سرمایه و نیروی کار) مدل مناسبی ارزیابی می گردد.

۴. عدم آمادگی زیرساخت های لازم (در کلیه دستگاه ها مخصوصاً در حوزه قواعد مبدأ) برای اجرای دقیق موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی و جلوگیری از بوجود آمدن منافذ احتمالی

ج) فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی

۱. اهم دلایل راهبردی لزوم پیگیری عضویت ایران در WTO عبارتند از:

- ❖ WTO به مثابه یک سازمان ملل متحد است که حاکم بر روابط تجارت جهانی است و عدم عضویت در آن معادل خودتحریمی و انزوا در اقتصاد جهانی است. اقدامات اخیر ایالات متحده در جهت تضعیف سازمان و یا تهدید به خروج

از آن را نباید چیزی فراتر از تعارضات دولت کنونی آن کشور در رابطه با کلیت نظام جهانی تعبیر کرد که حتی می تواند برای ج.ا. ایران فرصت ساز باشد.

- ❖ عضویت در WTO به مثابه انعقاد موافقتنامه با ۱۶۴ کشور و قلمرو گمرکی جهان است که علیرغم چالش های پیش روی آن تعداد اعضای آن رو به فزونی است و قویترین سازوکار حل و فصل اختلافات تجاری در آن وجود دارد.
- ❖ با توجه به این که کلیه کشورهای منطقه (به غیر از ترکمنستان) به عضویت سازمان درآمده اند و یا فرایند عضویت آنها از ایران جلوتر است، استفاده بهینه از موقعیت استثنایی ایران جهت تبدیل شدن به هاب صنعتی/ صادراتی منطقه بدون عضویت در WTO غیرممکن به نظر می رسد.
- ❖ عضویت در WTO یکی از پیش شرط های مهم (و البته نه کافی) جهت پیوستن به زنجیره ارزش افزوده جهانی مخصوصاً در بخش های غیرنفتی و های تک است.
- ❖ کمک به ایجاد ثبات در اقتصاد ملی، روان سازی تجارت، بهبود دائمی فضای قانونی

۲. رابطه الحاق با اهداف سند چشم انداز و سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی

- ❖ رابطه مستقیم الحاق با رفع موانع صادرات غیر نفتی (بندهای ۱۰ و ۱۲ سیاستهای اقتصاد مقاومتی)
- ❖ از پیش شرط های مهم برای بهبود جدی شاخص های رقابت پذیری، بهره وری، شفافیت و فضای کسب و کار (بندهای ۳ و ۱۹ سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی)
- ❖ از پیش شرط های ایجاد پتانسیل جذب سرمایه گذاری خارجی (بند ۱۰) مخصوصاً در صادرات محصولات دانش بنیان (بند ۲)، افزایش سهم کشور در زنجیره ارزش افزوده جهانی (بند ۵) از جمله در صنایع پایین دستی منبع محور (بندهای ۱۳ و ۱۵)

۳. اهم چالش های پیش روی کشور در فرایند عضویت در سازمان:

- ❖ اهم چالش های قانونی مخصوصاً در زمینه الزام به حذف یارانه های صادراتی (شامل معافیت های مالیات بر درآمد ناشی از صادرات)، مالکیت ادبی و هنری (کپی رایت)، مالکیت صنعتی مخصوصاً در حوزه دارو و یارانه های بخش کشاورزی شامل خرید های تضمینی و یارانه نرخ خوراک پتروشیمی.
- ❖ حمایت های گسترده تعرفه ای و غیرتعرفه ای صورت گرفته در بخش کشاورزی و نیز برخی صنایع (مانند خودروسازی، پوشاک و نساجی، و داروسازی) در کنار غیر رقابتی ماندن بخش خدمات برای سالیان طولانی می تواند هزینه های گزافی را برای گذر از یک اقتصاد منزوی به بازاری آزاد، رقابتی و کارآمد در کوتاه مدت و میان مدت در پی داشته باشد که نیاز به مدیریت دقیق و کارشناسانه دارد.

۴. لزوم تفکیک میان عضویت در سازمان با الحاق به عنوان یک فرایند: باید بین نفس الحاق (یعنی تصویب نهایی

عضویت ایران در شورای عمومی سازمان) و فرایند الحاق که یک فرایند فنی پیچیده و چند لایه است تفکیک قایل شد. فرایند مذاکرات الحاق برای کشورهای مشابه ایران به طور متوسط حدود ۸ سال طول کشیده است. هر چه تعداد کشورهای عضو بالاتر می رود و بازار کشور متقاضی از اهمیت بیشتری برخوردار باشد این زمان طولانی تر خواهد بود. این نکته به ویژه از آن جهت اهمیت دارد که ایران در حال حاضر نه تنها به عنوان بزرگ ترین اقتصاد، بلکه "تنها اقتصاد مهم" خارج از WTO شناخته می شود. بنابراین، اگر در این مرحله و هر چه زودتر بخش عمده ای از این فرایند طی نشود، در آینده و حتی پس از رفع موانع سیاسی، مذاکرات فنی جدی و زمان بری پیش رو خواهیم داشت.

۵. امکان پیشبرد فرایند الحاق در دوران پسا برجام و انزوای ایالات متحده و لزوم اتخاذ رویکرد جدید: با توجه به

این که هیچ یک از دو رویکرد غالب به مقوله الحاق به سازمان تجارت جهانی در کشور (یعنی رویکرد انفعال در برابر رویکرد پیگیری الحاق مانند سایر کشورها) به نتیجه مطلوب نخواهد رسید، لذا لازم است رویکرد سومی در این رابطه اتخاذ گردد و آن هم استفاده از ظرفیت عضویت ناظر ایران در WTO و پیشبرد فرایند الحاق به مثابه یکی از ابزارهای موثر دیپلماسی اقتصادی/تجاری است. در این زمینه باید دو نکته اساسی را مدنظر قرار داد:

- ❖ جدیت کشورها در مذاکرات الحاق به مثابه ارسال سیگنال قوی به شرکای تجاری بوده و باعث ایجاد شفافیت و ثبات قانونی و هماهنگی نسبی با الزامات و ضوابط سازمان تجارت جهانی (با رویکرد تسهیل تجاری) می‌گردد و لذا در جذب سرمایه‌گذاری صادرات گرا و پیوستن به زنجیره ارزش جهانی موثر خواهد بود.
- ❖ نفس انجام مذاکرات از لحاظ حقوقی الزام آور نیست. کلیه تعهدات تنها پس از تکمیل فرایند مذاکرات و در صورت تصویب نهایی در پارلمان کشورها لازم الاجرا می‌باشند و به طور مثال هیچ الزامی به کاهش تعرفه‌ها در طول مذاکرات و تا مشخص شدن چشم انداز روشنی از زمان تکمیل فرایند الحاق وجود نخواهد داشت. در عین حال، با روشن شدن این چشم انداز و با پیشرفت مذاکرات که می‌بایست در تعامل با بخش خصوصی انجام گیرد، بسته تعهدات ایران به تدریج مشخص می‌شود و لذا سیاست‌های کوتاه مدت و حمایت‌های غیرهدفمند فعلی جای خود را به سیاست‌های بلند مدت و هدفمند خواهد داد.

(۴) نهادهای و فرایندهای سیاست‌گذاری تجاری

۱. نقاط ضعف نهادهای و فرایندهای ناظر بر سیاست تجاری:

- ❖ عدم انسجام نهادی و نبود متولی واحد سیاست‌گذاری و اجرایی در حوزه تجارت خارجی (هیأت وزیران، ستاد اقتصاد مقاومتی، شورای اقتصاد، ستاد هماهنگی روابط اقتصادی خارجی، شورای عالی صادرات، کمیته دائمی ماده یک قانون مقررات صادرات و واردات، سازمان توسعه تجارت، دستگاه‌های متولی کمیسیون‌های مشترک، دستگاه‌های متولی سیاست تجاری در بخش‌های خاص مانند وزارت جهاد کشاورزی، وزارت بهداشت، وزارت ارتباطات، ...)
- ❖ عدم وجود فرایند مشخص و غیر رانت‌زا برای تدوین سیاست‌های تجاری
- ❖ کم‌رنگ بودن نقش ذینفعان در سیاست‌گذاری و نظارت بر اجرای سیاست‌ها
- ❖ نظام تصمیم‌گیری جزیره‌ای، کوتاه مدت و نبود استراتژی بلند مدت و/یا سیستم نظارت و پایش دقیق
- ❖ کنترل‌پذیری اندک همراه با انعطاف‌پذیری پایین بدنه اجرایی کشور
- ❖ روش‌های مدیریتی متکی به اشخاص و روابط
- ❖ شکل‌گیری ستادها و شوراها بر اساس افراد و نه بر اساس فرایندها

۲. ناکارآمدی ساختاری سازمان توسعه تجارت:

- ❖ نگاهی به تاریخچه مرکز توسعه صادرات ایران: (۱۳۴۷ - ۱۳۸۳)
- توجه دولت وقت به اهمیت امر صادرات غیر نفتی در سال‌های ۳۹ - ۴۵
- تصویب اساسنامه و شروع کار مرکز در سال ۱۳۴۶
- اختصاص بودجه از محل تعرفه اقلام خاص و نیز اجازه کسب درآمدهای دیگر ناشی از عملیات مرکز توسعه صادرات بدون رعایت آئین نامه معاملات دولتی طبق آئین نامه مالی خاص ... با هدف بازاریابی و تبلیغ کالاهای صادراتی و هرگونه اقدام دیگری که از طرف مرکز برای توسعه صادرات مفید تشخیص داده شود.
- اهم اقدامات: یارانه حمل و نقل صادرات، جوایز صادراتی
- ❖ نگاهی به تاریخچه تأسیس سازمان توسعه تجارت ایران در سال ۱۳۸۴
- ادغام مرکز توسعه صادرات ایران در مرکز تهیه و توزیع کالا و تشکیل سازمان توسعه تجارت ایران و تصویب اساسنامه سازمان توسط هیأت وزیران در سال ۱۳۸۴ به صورت موسسه دولتی وابسته به وزارت

بازرگانی و دارای مقررات مالی، معاملاتی، اداری و استخدامی خاص، و خارج از شمول قانون و مقررات عمومی مربوط به دستگاههای دولتی و قانون محاسبات عمومی (مطابق ماده ۲ اساسنامه)

■ ادغام وظایف معاونت بازرگانی خارجی (متولی سیاستگذاری تجارت خارجی کشور) در سازمان توسعه تجارت

■ پیش بینی شورای سیاست گذاری ۱۱ نفر مرکب از وزیر بازرگانی (رئیس شورا)، معاون وزیر صنایع و معادن، معاون وزیر جهاد کشاورزی، رئیس کل سازمان (نایب رئیس و دبیر شورا)، رئیس اتاق بازرگانی، رئیس اتاق تعاون، سه نفر از افراد صاحب نظر در امور تجارت، صنعت و کشاورزی از بخش خصوصی به پیشنهاد رئیس کل و با حکم وزیر بازرگانی، دو نفر از اساتید دانشگاه در رشته های مرتبط به پیشنهاد رئیس کل و با حکم وزیر بازرگانی با وظیفه تصویب خط مشی و سیاست کلی سازمان و تأیید و پایش برنامه های سالانه پیشنهادی رئیس سازمان، بررسی و تصویب بودجه سالانه سازمان و پایش آئین نامه های مالی و سایر آئین نامه های سازمان، اتخاذ تصمیم در خصوص تأسیس و یا تعطیلی دفاتر بازرگانی و نمایندگی های سازمان در داخل و خارج و پیشنهاد به هیأت وزیران جهت تصویب ایجاد نمایندگی و دفتر بازرگانی در خارج، بررسی و تأیید بسته های حمایتی و تشویقی صادرات غیرنفتی.

■ منابع مالی سازمان شامل کلیه درآمدهای مرکز تهیه و توزیع کالا (قبل از ادغام)، درآمدهای ناشی از ارائه خدمات و حق عضویت واحدهای تجاری و تولیدی، قبول هدایا و سایر درآمدها، اعتبارات و کمک های سالانه در بودجه کل کشور

■ اصلاحات صورت گرفته در اساسنامه و تضعیف سازمان (تصویب نامه شماره ۷۲۸۹۱/ت/۳۴/۳۲۴ ه مورخ ۲۱/۸/۱۳۸۵ هیأت وزیران و تأیید شورای نگهبان و تصویب نامه شماره ۳۷۳۶۸/ت/۷۴/۳۷۱ ه مورخ ۲۲/۳/۱۳۸۶ هیأت وزیران و تأیید شورای نگهبان)

❖ اهم مشکلات مربوط به ادغام سازمان توسعه تجارت ایران:

■ عدم امکان ایفای وظایف توسعه ای سازمان با توجه به چارچوب های قانون موجود مخصوصاً از سال ۱۳۸۵

■ تداخل وظایف سیاست تجاری (مقررات صادرات و واردات و موافقتنامه های تجاری) با سیاست های توسعه صادراتی بر خلاف رویه جهانی

■ عدم توجه به امور مربوط به جذب سرمایه گذاری صادرات گرا

■ عدم نقش آفرینی شورای سیاست گذاری

■ تفکیک نمایشگاه از مرکز توسعه صادرات ایران به عنوان بازوی ترویجی و تأمین مالی در سال ۷۸

■ حذف ماده ۲ اساسنامه سازمان (درآمدهای مرکز توسعه صادرات قبل از ادغام) و تهیه و توزیع کالا (حذف بند ۱ از ماده ۱۵)

■ حذف درآمد های نیم در هزار از محل ثبت سفارش و حذف ردیف اختصاصی مستمر از بودجه های

سنواتی از سال ۹۰ (پرداخت مشوق و جوایز صادراتی)

■ افزایش شدید منابع انسانی از ۱۷۰ نفر مرکز توسعه صادرات به ۸۶۰ نفر سازمان توسعه تجارت (ناهمگونی منابع متخصص و غیرمتخصص)

■ انتزاع وظایف و اختیارات بخش کشاورزی از وزارت صنعت معدن تجارت به جهاد کشاورزی (قانون تمرکز

وظایف و اختیارات مربوط به بخش کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی)

■ عدم وجود یک خط فرماندهی واحد در تجارت خارجی کشور

۳. ناکارآمدی کمیسیون های مشترک:

❖ ناکارآمدی و منسوخ شدن ساختار کمیسیون های مشترک

❖ پراکندگی مسئولیت برگزاری کمیسیون ها در خارج از وزارتخانه متولی بازرگانی خارجی

❖ عدم سازوکار پیگیری مصوبات مربوطه

۴. قوانین پراکنده و تاریخ مصرف گذشته و لزوم تصویب قانون جامع و روزآمد در زمینه تجارت خارجی

❖ با تصویب قوانین متعدد مخصوصاً قانون امور گمرکی ۱۳۹۰، بیش از نیمی از قانون مقررات صادرات و واردات

مصوب ۱۳۷۲ به عنوان قانون مادر تجارت خارجی کشور نسخ ضمنی شده اند و سایر مواد آن به مسایل اساسی سیاست تجاری نمی پردازند.

❖ به روز نبودن قوانین حوزه اقدامات فنی و بهداشتی (موانع غیر تعرفه ای) و وجود ابهامات و همپوشانی های

موجود در مواد ۱۱ و ۱۷ قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۶۴، ماده ۹ آیین نامه اجرایی، ماده ۱۶ قانون مواد

خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و ماده ۷ قانون دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰ در

قالب برنامه راهبردی استانداردسازی کشور موضوع ماده ۲۶ قانون با قانون اخیر التصویب تقویت و توسعه نظام

استاندارد (مصوب دیماه ۱۳۹۶).

❖ ضرورت اصلاح قانون امور گمرکی با رویکرد تسهیل تجارت (موضوع حوزه سیاستی اول)

❖ ضرورت لغو قانون قانون تمرکز وظایف و اختیارات مربوط به بخش کشاورزی در وزارت جهاد کشاورزی

❖ ضرورت لغو اختیارات کلیه دستگاه ها در حیطه مدیریت تجارت خارجی و تمرکز آن در شورای تجارت خارجی

کشور

(۵) انسجام سیاست تجاری با سایر حوزه های سیاستی مرتبط

۱. ضرورت انسجام بخشی میان سیاست های تجاری با سیاست های کلان اقتصادی شامل

❖ سیاست گذاری ارزی: همان گونه که مطالعات سیاست تجاری در اقتصاد ایران نشان می دهد، در مدیریت

واردات ابزارهای سیاست ارزی همواره عامل تعیین کننده تری از ابزارهای سیاست تجاری مانند سیاست های

تعرفه ای بوده است. لذا توجه به سیاست های ارزی در سیاستگذاری تجاری - مخصوصاً در فضای فعلی کشور -

ضروری بوده که در حوزه های سیاستی مربوط به آن پرداخته شده است.

❖ بهبود فضای کسب و کار: نبود نقشه راه عملیاتی مشخص جهت بهبود رتبه ایران در منطقه

❖ نظام بانکی و تامین مالی تولید

❖ نظام مالیاتی و بیمه ای، تامین اجتماعی و قانون کار

۲. ضرورت هماهنگ سازی سیاست تجارت خارجی با حوزه بازرگانی داخلی:

❖ لزوم حذف سیاست های ناکارآمد قیمت گذاری: نظام فعلی قیمت گذاری بسیار پیچیده، غیرشفاف و

ناکارآمد بوده و علاوه بر ایجاد رانت های ضارزش بر انگیزه ارتقای بهره وری و کیفیت اثر نامطلوب داشته است.

به طور مشخص حاکمیت نظام قیمت گذاری «هزینه - افزوده» و اعطای مجوزهای افزایش قیمت به بنگاه ها بر

اساس فهرست اقلام هزینه ای به گونه ای بوده که بالاترین ارقام مصوب سود برای کالاهای مصرفی کم دوام و

پایین ترین ارقام مصوب سود برای کالاهای سرمایه ای در نظر گرفته شده است.

❖ لزوم استفاده شفاف و حداقلی از ابزار های مغل بازار در سیاست های تنظیم بازار

❖ لزوم تقویت زیرساخت های تجارت الکترونیکی به عنوان بستر ورود و ماندگاری بنگاه های کوچک و

متوسط به بازارهای صادراتی.

۳. لزوم تدوین سیاست های منسجم تجارت کالا و خدمات:

❖ نقش فزاینده تجارت خدمات در اقتصاد جهانی: خدمات بالاترین نرخ رشد را در اقتصاد جهانی داشته و دو سوم تولید و سرمایه گذاری، یک سوم اشتغال جهانی و یک پنجم حجم تجارت جهانی مربوط به بخش خدمات می باشد. طبق آخرین آمارهای منتشر شده توسط سازمان تجارت جهانی، بخش های گردشگری و "سایر خدمات بازرگانی" بیشترین رشد را در ۱۰ سال اخیر داشته اند و بخش خدمات بازرگانی از ۲,۹ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۶ به ۴,۸ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۶ رسیده است.

❖ توسعه بخش خدمات به عنوان پیش نیاز پیوستن به زنجیره های ارزش جهانی

❖ نقش خطیر خدمات در بهبود رقابت پذیری و کارایی اقتصادی مخصوصاً در بخش خدمات زیرساخت (خدمات مالی شامل بانک، بیمه و بازار سرمایه، خدمات ارتباطات، حمل و نقل و لجستیک)

❖ تجارت خدمات در ایران و تاب آوری بخش خدمات در دوره تحریم: در ایران طبق آمار بانک مرکزی، سهم خدمات از تولید ناخالص ملی از ۴۸,۵ درصد در سال ۱۳۸۵ به ۵۳,۸ درصد در سال ۱۳۹۳ رسید در حالی که در همین سال سهم بخش صنعت و معدن و نفت به ترتیب حدود ۱۳٪ و ۱۵٪ بوده است.

❖ ضرورت متنوع سازی صادرات خدمات در بخش های مزیت دار: در سال ۲۰۱۴، ایران در بخش خدمات گردشگری، خدمات تفریحی-فرهنگی، حمل و نقل و ساخت و ساز دارای مزیت نسبی بوده است. بیشترین رشد در سال های بین ۲۰۰۵ و ۲۰۱۴ در ایران مربوط به بخش "سایر خدمات بازرگانی" و خدمات تفریحی-فرهنگی بوده و در عین حال بزرگترین بخش خدمات در سال ۲۰۱۴ بخش حمل و نقل و گردشگری است.

❖ تمرکز بر رفع محدودیت های جذب تجارت و سرمایه گذاری در بخش خدمات زیرساختی

۴. هماهنگ سازی سیاست های تجاری با سیاست های مرتبط به سرمایه گذاری خارجی:

❖ قوانین داخلی ناظر بر جلب و حمایت سرمایه گذاری:

■ نیاز به بازنگری در چارچوب قانونی جلب و حمایت سرمایه گذاری بالاخص قانون تشویق و حمایت

سرمایه گذاری مصوب ۱۳۸۰ و آیین نامه اجرایی مربوطه مصوب ۱۳۸۱

■ ساده سازی و شفاف سازی مقررات و تسهیل فرایندهای اداری مربوط به جذب سرمایه گذاران خارجی

و ایجاد پنجره واحد سرمایه گذاری خارجی

■ لزوم تغییر نگاه در نظام پذیرش سرمایه خارجی از رویکرد صرف جذب منابع مالی (فاینانس) به

رویکرد انتقال فن آوری و توسعه فضای محصولی

■ بهبود کارآمدی نظام حل اختلاف سرمایه گذاری خارجی و نظام انتقال سرمایه

❖ جنبه های تجاری سیاست های ناظر بر سرمایه گذاری خارجی: امروز استفاده از ضوابط محتوای داخلی،

به رغم مغایرت آن با قواعد سازمان تجارت جهانی، هم در کشورهای در حال توسعه و حتی در کشورهای توسعه

یافته در حال گسترش است و بسیاری از صاحب نظران سیاست های معطوف بر داخلی سازی (localization) را -

مخصوصاً در مورد بازارهای بزرگ مانند ایران - به عنوان سیاستی کارآ و مشروع برای توسعه صنعتی توصیه می

نمایند. در حال حاضر در ایران "قانون استفاده حداکثر از توان تولیدی و خدماتی در تأمین نیازهای کشور و

تقویت آن در امر صادرات" مصوب ۱۳۹۱ تنها در مورد نهادهای دولتی و سایر نهادهایی که از بودجه دولتی

استفاده می کنند (دستگاه های مشمول ماده ۲ قانون) اعمال می گردد و در همان موارد قانونی نیز خلل و فرج

های فراوانی وجود دارد.

❖ موافقتنامه های دوجانبه سرمایه گذاری خارجی: امروزه نسل جدید موافقتنامه های تجاری فصل مستقل و

مقررات مفصلی را در زمینه حمایت از سرمایه گذاری شامل می شوند، به این معنا که از نظر شکلی موافقتنامه

های دو جانبه سرمایه گذاری (BIT) و موافقتنامه های تجارت آزاد (FTA) در هم ادغام شده اند و از نظر ماهوی، مقررات حمایت از سرمایه گذاری و نظام حل اختلاف دولت-سرمایه گذار با رویکرد ایجاد فضای بیشتر سیاست گذاری به نفع دولت سرمایه پذیر محدود شده اند.

۵. ضرورت تقویت همه جانبه اشتغال در بخش صادرات:

❖ نبود جهت گیری مشخص و منسجم در سیاست های صنعتی کشور

❖ نبود نقشه راه مشخص آمایش سرزمینی:

■ استقرار بیش از ۶۰ درصد واحدهای بزرگ صنعتی در ۷ استان مرکزی کشور و کمترین سهم از بنگاه های بزرگ در استانهای مرزی و دارای قابلیت صادراتی.

❖ عدم تناسب سبد اشتغال صنعتی با سبد صادرات صنعتی:

■ با این که محصولات شیمیایی، فلزات اساسی و فراورده های نفتی به ترتیب ۴۸٪، ۱۷٪ و ۱۶٪ صادرات و در مجموع بیش از ۸۰٪ صادرات را به خود اختصاص داده اند، سهم اشتغال آنها از اشتغال کل صنعت به ترتیب ۱۰،۴٪ (شیمیایی)، ۱۰،۲٪ (فلزات اساسی) و ۲٪ (فراورده های نفتی) و مجموعاً کمتر از ۲۵٪ می باشد. از طرف دیگر بخش های غیرصادراتی مثل خودرو و وسایل نقلیه بیش از ۱۱،۳٪ اشتغال را به خود اختصاص داده اند.

■ در عین حال در یک نگاه کلی، سهم بخش های اولویت دار صادراتی منتخب در سند حاضر بیش از دوسوم کل اشتغال کشور می باشد. به عنوان مثال سهم بخش های صادراتی مانند مواد غذایی و کانی غیرفلزی از کل اشتغال صنعت نزدیک یک سوم است.

❖ سهم کمتر از ۱۰ درصدی واحد های کوچک و متوسط از صادرات صنعتی:

■ واحد های کوچک: ۴۵ درصد واحدهای خرد در بخش توزیع و ۳۳٪ در بخش خدماتی و خدمات فنی حضور دارند و تنها ۲۲٪ کل واحد های کوچک واحد های تولیدی هستند. از این واحدها، نزدیک ۹۰٪ در چهار بخش غیرصادراتی (پوشاک، مبلمان، تولید درب و پنجره، قطعه سازان و فلزتراشان) با مجموع سهم صادرات صنعتی کمتر از ۲،۶٪ متمرکز هستند.

■ واحد های متوسط (۵۰-۱۴۹ نفر): در مورد واحدهای متوسط وضعیت تنها کمی بهتر است و این واحدها با ۲۱،۷٪ از سهم اشتغال صنعتی، ۷،۱٪ از سهم صادرات صنعت را دارند.

■ بنگاه های بزرگ با سهم بیش از ۹۰٪ صادرات صنعتی، ۶۹،۳ درصد از اشتغال صنعتی و ۸۵ درصد از ارزش افزوده صنعتی را ایجاد کرده اند.

❖ لزوم صادراتی شدن خوشه های صنعتی: به جز صنایع غذایی و کانی غیرفلزی که مجموعاً ۱۱ درصد

درآمدهای صادرات صنعتی را به خود اختصاص می دهند، در سایر رشته فعالیت ها، سرجمع سهم درآمدهای صادراتی حاصله از کل درآمد صادرات صنعتی خوشه ها کمتر از ۵ درصد است.

۶. لزوم تدوین سیاست های منسجم صنعتی - تجاری - سرمایه گذاری - فن آوری:

❖ برخی نقاط قوت و ضعف سیاست فن آوری در ایران (منبع: آنکتاد و معاونت فن آوری ریاست جمهوری)

■ نرخ در حال رشد ایجاد شرکت های دانش بنیان و کارآفرینی فناورانه: تعداد شرکتهای دانش بنیان از ۵۲ شرکت در اسفند ۱۳۹۲ به ۲۷۳۲ شرکت در مهر ۱۳۹۵ رسیده تعداد شرکتهای واقع در پارکهای علم و فناوری و مراکز رشد از ۲۵۱۸ شرکت در سال ۱۳۹۱ به ۳۶۵۰ شرکت در سال ۱۳۹۴ رسیده است.

▪ سهم پائین محصولات با فناوری پیشرفته در سبد تولید و صادرات ایران یک درصد از صادرات ایران شامل صادرات مبتنی بر فناوری پیشرفته و ۳۰/۷ درصد شامل تولیدات با فناوری متوسط می باشد. نرخ اشتغال دانش بنیان در اقتصاد ملی در سطحی ناچیز است.

❖ ضعف شدید سیاست های تحقیق و توسعه:

▪ جایگاه ضعیف تحقیق و توسعه در ارزش افزوده صنعتی (به دلیل انگیزه پایین بنگاه های صنعتی برای تحقیق و توسعه ماهیت غیرکاربردی تحقیق و توسعه)
▪ علیرغم افزایش حمایت مالی از تحقیق و توسعه (بیش از ۲۸۰ میلیون دلار)، نرخ ملی تحقیق و توسعه در سطح نازل بوده و تنها ۲۰٪ آن در سال ۱۳۸۹ توسط بخش خصوصی صورت گرفته است.
▪ عدم ایجاد فرشتگان کسب و کار و سرمایه گذاری خطر پذیر در تأمین مالی حوزه علم فناوری و نوآوری

❖ مشکلات نوسازی فناوری در صنایع:

▪ مهمترین مشکلات برآورد شده در بخش تقاضا: غلبه رویکرد مونتاژی در صنایع، عدم مواجهه با فشارهای رقابت جهانی و ضعف نیروی انسانی کاربر فناوری.
▪ اهم مشکلات در بخش عرضه: ضعف دانش تخصصی نیروی انسانی، فشار تحریم های اقتصادی و ضعف حمایت های تجاری سازی فناوری.

۷. عدم انسجام در سیاست های تجاری، مالکیت فکری و فن آوری:

❖ تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر رشد و توسعه اقتصادی: حمایت از حقوق مالکیت فکری از دو جنبه درونزاد (از طریق تشویق نوآوری و تحقیق و توسعه در داخل) و برونزاد (از طریق تشویق انتقال فناوری خارجی از طرق عمده تجارت، سرمایه گذاری مستقیم خارجی، و اعطای لیسانس) تأثیری مثبت دارد. بر همین اساس، کشورهای درحال توسعه باید راهبردهای اصلی خود را در زمینه حقوق مالکیت فکری به عنوان یکی از عناصر راهبرد کلی توسعه اقتصادی خود تعیین نمایند.

❖ تجربه کشورها: بررسی سیر تحول رژیم حقوق مالکیت فکری کشورهای منتخب نشان دهنده وجود رابطه مستقیم بین سطح حمایت از حقوق مالکیت فکری و سطح توسعه اقتصادی کشورها بوده است. در سطوح اولیه توسعه از یک طرف سطح نوآوری در حدی نیست که در داخل نیازی به حمایت از حقوق مالکیت فکری احساس شود و از طرف دیگر قدرت جذب نوآوریهای پیچیده خارجی هم وجود ندارد که به حمایت از حقوق مالکیت فکری خارجیان نیازی باشد. به مرور زمان که سطح نوآوری بالا می رود، از یک سو برای حمایت از نوآوری های موجود و همچنین تشویق نوآوری های بیشتر و پیچیده تر در داخل و از سوی دیگر برای جذب فناوریهای پیچیده تر خارجی، به حمایت از حقوق مالکیت فکری احساس نیاز می شود. بدین ترتیب، گذار از یک رژیم حقوق مالکیت فکری ضعیف به یک رژیم قویتر ضرورت می یابد.

❖ لزوم استفاده حداکثری از انعطاف های موجود در موافقتنامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری

سازمان تجارت جهانی (TRIPS): در موافقتنامه تریپس بر لزوم توجه به توسعه فناوریانه کشورهای دارای کمترین درجه توسعه یافتگی و نیز بر لزوم توسل به روشهای چندجانبه به جای اقدامات یکجانبه تأکید شده است و در مواد مختلف آن بر لزوم ایجاد تعادل میان حقوق صاحبان فن آوری و سیاست های توسعه ای و سلامت کشورها تأکید گردیده است. البته بعضاً کشورهایی که در سال های اخیر به سازمان تجارت جهانی ملحق گردیده اند تعهداتی فراتر از موافقتنامه تریپس پذیرفته اند که عموماً در راستای منافع آن ها نبوده است.

❖ عدم انسجام سیاست های فن آوری با نظام حقوق مالکیت فکری در ایران: در نظام حقوقی ایران، به غیر از حقوق مالکیت ادبی و هنری (حق نسخه برداری و حقوق جانبی) که شامل حمایت از آثار منتشره در خارج از

کشور نمی شود، نظام حقوق مالکیت صنعتی (حق اختراع، علائم تجاری، طرحهای صنعتی) با ضوابط WTO و کنوانسیون های سازمان حقوق مالکیت فکری انطباق اساسی دارد. با توجه به این که نهاد اجرایی متولی این حوزه قانوناً قوه محترم قضاییه (مرکز مالکیت معنوی) تعیین گردیده است، اساساً نگاه به این مقوله صرفاً نگاه فقهی-حقوقی بوده و رویکرد های توسعه ای و فن آوری در آن به طور کامل غایب است.

❖ **تشتت نهادهای مسؤول و لزوم ایجاد یک سازمان متولی واحد به نام سازمان مالکیت فکری** در ذیل بالاترین نهاد اجرایی کشور یعنی ریاست جمهوری می تواند در تجمیع ظرفیت های موجود و ارتقا و کارایی بیشتر آنها بسیار مفید باشد. در حال حاضر نزدیک ۲۰ دستگاه و نهاد متولی در دو قوه مسؤولیت مرتبط با حقوق مالکیت فکری دارند که با مشکلات فراوانی در قالب شورای عالی سیاست گذاری مالکیت فکری کشور در وزارت دادگستری هماهنگ می شوند که متأسفانه از جایگاه قانونی لازم برای پیشبرد امور برخوردار نیست. این در حالی است که در اکثر کشورها معمولاً یک نهاد مستقل در قوه مجریه متولی این امور می باشد.

۸. عدم انسجام سیاست های تجارت، سرمایه گذاری و محیط زیست:

❖ **آب بری صنایع صادراتی و ضرورت مدیریت مصرف آب صنعتی:** با این که سهم محصولات صنعتی از منابع آبی ناچیز است، اهم محصولات صادراتی ایران (چه بالفعل و بالقوه مزیت دار) شدت آب بری بسیار بالایی دارند و عمده صنایع آب بر به عنوان صنایع صادراتی محسوب می شوند. بالغ بر ۹۰,۶۲ درصد از درآمد صادرات صنعتی از محل صناعی است که ۸۷,۳ درصد از آب صنعت را مصرف می کنند. (محصولات شیمیایی ۵۶٪، فلزات اساسی ۱۰,۲ درصد صنایع غذایی و آشامیدنی ۸,۹ درصد کانی غیرفلزی ۶,۲ درصد صنایع پالایشگاهی ۵,۵ درصد)

❖ **مشکل صادرات محصولات کشاورزی آب بر و لزوم اعمال محدودیت بر صادرات محصولات کشاورزی**
آب بر: نزدیک ۹۰٪ آب مصرفی تجدیدپذیر کشور مربوط به بخش کشاورزی است و بسیاری از محصولات صادراتی کشاورزی (از هندوانه تا محصولات گلخانه ای و خشکبار) از شدت مصرف آب بالایی برخوردارند.

❖ **جایابی های غلط سرمایه گذاری های داخلی** (تاسیس صنایع آب بر مانند پتروشیمی و فولاد در کویرهای مرکزی ایران)

❖ **تعرفه بالای محصولات و فن آوری زیست محیطی**

❖ **لزوم تسهیل واردات و سرمایه گذاری در محصولات و خدمات و فن آوری زیست محیطی**

۹. ضرورت جذب نخبگان ایرانی و غیر ایرانی خارج از کشور از طریق اصلاح مهاجرت نیروی کار:

❖ یکی از مهم ترین ارکان توسعه فضای محصولی، بسط شبکه های دانش از طریق جذب نیروی انسانی متخصص در حوزه های مدیریت، صنعت، خدمات (مالی، حقوقی، ...) است.

❖ لزوم تدوین سیاست های عملیاتی برای جذب بیش از ۳۷۰,۰۰۰ استاد و نخبه و کارشناس ایرانی خارج از کشور و ۲۵,۰۰۰ میلیارد دلار سرمایه (منبع: مرکز ایرانیان خارج از کشور)

بخش دوم:
چشم انداز، اهداف و اصول

چشم انداز تجارت خارجی ایران ۱۴۰۰

جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۰ کشوری است با درآمد سرانه صادراتی حداقل ۱۰۰۰ دلار در بخش کالاهای غیر نفتی (بدون گازها و میعانات)، از لحاظ تجاری رقابت پذیر و در زمره سه کشور اول منطقه از لحاظ شفافیت تجاری با بخش خصوصی توانمند و پویا و بهره مند از بازارهای پایدار و سبد متنوع کالاهای صادراتی و دیپلماسی تجاری پویا در پیوند های گسترده و عمیق تجاری با کشورهای منطقه و جهان.

اهداف کلان:

مدیریت بهینه واردات و صادرات در راستای افزایش رقابت پذیری تجاری و متناسب با محیط سیال بیرونی

افزایش تنوع و پیچیدگی صادراتی
با به کارگیری سیاست های نرم صنعتی/صادراتی

افزایش ماندگاری صادراتی
و ارتقای جایگاه کشور در زنجیره های ارزش جهانی و منطقه ای

سیاست های کلی:

۱. تهیه بسته های بلند مدت سیاست های هدفمند حمایتی بخش صادرات با رویکرد کاهش موانع طرف عرضه و تقویت رقابت پذیری بنگاه ها و تشکل های بخش خصوصی با اولویت جبران نارسایی های بازار در جهت افزایش پایداری، تنوع و پیچیدگی سبد صادراتی.
۲. بازطراحی حمایت های تعرفه ای و غیر تعرفه ای، کاهش هزینه های تجارت در هماهنگی با معیارهای جهانی تسهیل تجاری و افزایش کیفیت سبد صادراتی با هدف ایجاد رقابت پذیری تجاری و بهبود فضای تجارت.
۳. تقویت برون گرایی اقتصاد از طریق پیشبرد همزمان مذاکرات الحاق به سازمان تجارت جهانی و توسعه موافقتنامه های تجارت و سرمایه گذاری با کشورهای هدف و نیز ایجاد زیرساخت

مناسب برای تدوین و پیشبرد دیپلماسی تجاری پویا و کارآمد با لحاظ تحولات بازارهای جهانی و منطقه ای.

۴. ایجاد هم افزایی میان سیاست های تجاری و سیاست های مرتبط کلان اقتصادی، تجارت خدمات و سرمایه گذاری خارجی، سیاست های صنعتی، فن آوری و مالکیت فکری، اشتغال و توسعه منطقه ای (آمایش سرزمین)، آب و محیط زیست.

۵. بهینه سازی و روزآمد کردن ساختار ها و فرایندهای تدوین سیاست های تجاری و تقویت کارکرد نهاد های تصمیم ساز از طریق اصلاح قوانین و مقررات ناظر بر سیاست های تجاری در راستای ایجاد انسجام سیاستی.

اصول راهنما

- ۱- هدفمندی و مشروط و زمان دار بودن کلیه حمایت های تجاری.
- ۲- انسجام در سیاست گذاری تجاری از طریق یکپارچه سازی فرایندهای تصمیم سازی.
- ۳- حذف رانت های اطلاعاتی و ایجاد شفافیت کامل از طریق برقراری جریان آزاد اطلاعات و آمارهای تجاری و پیش آگهی کلیه سیاست ها قبل از اجرا.
- ۴- روان سازی، حذف مقررات و تشریفات زائد و موازی، ایجاد ثبات نسبی در مقررات و سیاست های تجاری.
- ۵- مشارکت کلیه ذینفعان مخصوصاً بخش ها، بنگاه ها و تشکل های توانمند صادراتی در بخش خصوصی در کلیه فرایندهای تصمیم سازی و حذف زمینه های لابی گری در سیاست های تجاری.
- ۶- کاهش نقش دولت در تصدی گری در امر واردات و صادرات و محدود شدن امور حاکمیتی به بسترسازی، جبران نارسایی های بازار از طریق وضع مقررات بهینه و روزآمد و سیاست های توانمند سازی بخش خصوصی.
- ۷- تربیت و به کارگیری نیروی زبده کارشناسی با دانش روز و مهارت های بین المللی در بدنه تصمیم سازی و اجرایی دولت.
- ۸- اصول توسعه پایدار با در نظر گرفتن آثار و پیامدهای اجتماعی و محیط زیستی در کلیه فرایندهای تدوین سیاست های تجاری کشور.

بخش سوم:
سیاست ها و اقدامات

حوزه سیاستی اول:

حوزه سیاستی اول: مقررات ناظر بر صادرات و واردات

❖ راهبرد: بهبود فضای تجارت

❖ هدف: مدیریت بهینه واردات و صادرات در راستای افزایش رقابت پذیری تجاری و متناسب با محیط

سیال بیرونی

❖ اصول راهنما:

- یکپارچه سازی سیاست های ناظر بر واردات و صادرات و اجتناب از مدیریت جزیره ای صادرات و واردات
- انسجام بخشی به حمایت های تعرفه ای و غیرتعرفه ای و حذف منافذ تجاری
- اصول هدفمندی، مشروط و محدود ساختن کلیه حمایت ها
- تخصصی شدن فرایند مقررات گذاری
- برقراری شفافیت، اطلاع رسانی به موقع و مشورت با بخش خصوصی و ذینفعان
- برقراری ثبات نسبی در مقررات صادرات و واردات

❖ بسته های سیاستی:

بستهٔ سیاستی (۱)	اقدامات تسهیل تجاری
بستهٔ سیاستی (۲)	اصلاح سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای
بستهٔ سیاستی (۳)	بهبود سیاست های کنترل کیفیت صادرات و واردات

بسته سیاستی (۱): اقدامات تسهیل تجاری

❖ دلایل توجیهی:

۱. جایگاه فزاینده تسهیل تجاری در دنیا
۲. هزینه بالای تجارت در ایران و کاهش رقابت پذیری
۳. جایگاه نامطلوب ایران در منطقه در زمان واردات و صادرات
۴. ضرورت بهبود زیرساخت های گمرکی جهت افزایش رقابت پذیری
۵. نقاط ضعف نظام فعلی کارت بازرگانی
 - ❖ کارت بازرگانی رویه ای منسوخ
 - ❖ ایجاد هزینه های زاید و کاهش رقابت پذیری
 - ❖ عدم توفیق در دستیابی به اهداف مقرر در قانون
 - ❖ رویه ای منسوخ شده در جهان و مغایرت با هنجارهای جهانی و تجربه کشورها
۶. لزوم اتخاذ اقدامات خاص "تسهیل تجاری برای "فعالین اقتصادی مجاز"
۷. نقاط ضعف نظام فعلی ثبت سفارش:
 - ❖ ثبت سفارش مربوط به نظام بازرگانی دولتی
 - ❖ افزایش هزینه مبادله و کاهش رقابت پذیری
 - ❖ غیرضروری بودن فرایند ثبت سفارش به شکل کنونی
 - ❖ عدم کارایی لازم به عنوان ابزار تنظیم بازار
 - ❖ عدم کارایی لازم به عنوان ابزار تخصیص ارز
 - ❖ ایجاد زمینه های فساد از مجرای رانت های اطلاعاتی
 - ❖ خنثی شدن اثر مقررات تجاری
۸. تجربه کشورها در استفاده از سازوکار "اظهار پیش از ورود"

❖ رؤس برنامه ها:

- ۱- تشکیل کمیته ملی تسهیل تجاری و اقدامات اجرایی دوازده گانه (موضوع مصوبه پیشنهادی ضمیمه سند)
- ۲- انعقاد موافقتنامه های دوجانبه تسهیل تجاری در قالب مذاکرات مربوط به موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی با کشورهای هدف
- ۳- اصلاح نظام کارت بازرگانی و ایجاد نظام "فعالین اقتصادی مجاز" (مصوبه پیشنهادی ضمیمه سند) از طریق:
 - ❖ دسته بندی تجار به (۱) فعالین اقتصادی خوشنام یا مجاز، (۲) بازرگانان عمومی و (۳) تجار با سابقه تخلف
 - ❖ تدوین معیار های تشخیص فعالان اقتصادی مجاز با همکاری اتاق بازرگانی بر اساس:
 - سابقه ای روشن و مثبت در تبعیت از قوانین و مقررات گمرکی و قوانین و مقررات مرتبط؛
 - سیستم ثبت سوابق مناسب که امکان کنترل های داخلی را فراهم نماید؛
 - توانایی پرداخت دیون و عنداللزوم، امکان ارائه ی ضمانتنامه یا وثیقه مناسب
 - عوامل دیگر که به بهبود و ارتقاء امنیت زنجیره ی تامین کمک می نمایند.

- ❖ در نظر گرفتن حداکثر تسهیلات گمرکی بر اساس مصوبه پیشنهادی ضمیمه سند برای فعالین اقتصادی مجاز
- ❖ در نظر گرفتن ضوابط خاص برای تجار با سابقه تخلف

۴- اصلاح نظام ثبت سفارش و ایجاد سازوکار غیررانتی "اظهارپیش از ورود" براساس:

- ❖ لزوم ثبت آماری کلیه محموله های وارداتی حداقل ظرف مدت یک ماه پیش از ورود به قلمرو گمرکی ج.ا. ایران در سامانه گمرک
- ❖ حذف ۰,۵ در هزار هزینه قانونی ثبت سفارش و اخذ آن پس از ورود قطعی به صورت تجمیعی در قالب حقوق ورودی
- ❖ حذف حقوق مکتسب و رانت های اطلاعاتی ناشی از آن

بسته سیاستی (۲):

اصلاح سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای

❖ دلایل توجیهی:

- ۱- دلایل عدم موفقیت و اثربخشی سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای ایران به طور کلی:
 - ❖ استفاده نابجا از ابزار های تعرفه ای و غیرتعرفه ای در ایران به عنوان جبران کننده سایر سیاست های نادرست مانند سیاست های ارزی، اشتغال مرزی، ...
 - ❖ عدم حصول نتیجه مطلوب از اعمال حمایت های مرزی به دلیل تشدید زمینه های تجارت غیررسمی و قاچاق و سایر راه های گریز قانونی و غیرقانونی
 - ❖ عدم شفافیت و نوسانات بالای سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای
- ۲- نقاط ضعف نظام تعرفه ای ایران:
 - ❖ پنج کشور آخر جهان از حیث متوسط نرخ تعرفه ای و ممنوعیت های وارداتی
 - ❖ عدم تناسب حمایت های تعرفه ای با اهداف اقتصاد دانش بنیان و سیاست های زیست محیطی
 - ❖ سهم بسیار پایین واردات از بازار داخلی ایران در بخش های مختلف به دلیل حمایت های غیر بهینه
- ۳- به کارگیری حمایت های غیر هدفمند و غیر مشروط و غیر زمان دار تعرفه ای و غیرتعرفه ای
- ۴- نقاط ضعف نظام غیرتعرفه ای ایران:
 - ❖ عدم اجرای قانون منع برقراری وضع موانع غیرتعرفه ای و غیرفنی از برنامه چهارم توسعه
 - ❖ اثرات منفی توسعه ای موانع غیرتعرفه ای و تجربه جهانی
 - ❖ اعمال بی ضابطه ممنوعیت های وارداتی در ایران
 - ❖ عدم استفاده به جا از ابزارهای دفاع تجاری (حمایت های اقتضایی) مخصوصاً در برابر تجارت غیرمنصفانه از جمله دامپینگ
 - ❖ بی ضابطه بودن فرایند صدور مجوزهای فنی واردات و تاثیر آن بر رتبه ضعیف شاخص تجارت فرامرزی
 - ❖ تاثیر منفی موانع غیرتعرفه ای بر رقابت پذیری و ایجاد رانت های خاص
- ۵- عدم دسترسی شفاف و به موقع به آمار تجارت خارجی و عدم وجود رویه درست و واحد در طبقه بندی کالایی در آمارهای تجاری

❖ رئوس برنامه ها:

- ۱- ایجاد شفافیت و ثبات در سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای از طریق:

۱. تجميع کلیه عوارض وارداتی (حقوق ورودی شامل عوارض گمرکی چهار درصد و سایر عوارض وارداتی بودجه ای و سایر عوارض مشمول ماده یک قانون امور گمرکی) در قالب یک نرخ واحد و انتشار مستمر آن همرا با انتشار کلیه هزینه های گمرکی در کتاب مقررات صادرات و واردات و در قالب فایل های الکترونیکی جهت استفاده آماری در سامانه سازمان توسعه تجارت.

۲. تثبیت کلیه نرخ های تعرفه موضوع بند قبل به عنوان یک قاعده کلی برای مدت پنج سال به استثنای موارد زیر:

- الف: تعدیل دوره ای کلیه نرخ های تعرفه ای در شرایط جهش نرخ ارز به گونه ای که نرخ حمایت موثر ثابت بماند.
- ب: سازوکار حمایت های اقتضایی مطابق مصوبه شماره ۵۳۵۳۷/ت/۳۰۰۸ مورخ ۱۳۹۶/۳/۱۶.
- ج: نقشه راه بازنگری نرخ های تعرفه ای با لحاظ شرایط مندرج در این بسته سیاستی.
- د: شرایط خاص مربوط به تنظیم بازار به پیشنهاد کارگروه تنظیم بازار و تصویب دو سوم اعضای کمیته ماده یک.

۳. ایجاد نظام پیش آگهی کلیه مصوبات مربوط به تغییر نرخ های تعرفه ای، ممنوعیت ها و سایر موانع غیرتعرفه ای به گونه ای که این تغییرات پیش از سه ماه پس از ابلاغ عمومی قابل اجرا نباشد. (به استثنای سازوکار حمایت های اقتضایی و موارد مربوط به شرایط خاص موضوع بند (د) فوق الذکر).

۴. ایجاد سازوکار اجرایی حمایت های اقتضایی مطابق مصوبه شماره ۵۳۵۳۷/ت/۳۰۰۸ مورخ ۱۳۹۶/۳/۱۶ توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت

۵. حذف کلیه معافیت های مربوط به حقوق ورودی کالاهایی که برای مصرف در داخل (و نه فراوری جهت صادرات) به کشور وارد می شوند، به غیر از تعرفه های ترجیحی با کشورهای هدف، از جمله معافیت های مربوط به مناطق مرزی و ملوانی و ایجاد ساز و کار نظارت بر آن ها.

۶. اختصاص کلیه درآمد های ناشی از حذف معافیت های مزبور در بند قبل در بودجه های سنواتی که به تفکیک مناطق مرزی محاسبه و به طرح های مربوط اشتغال همان مناطق اختصاص خواهد یافت.

۲- بازطراحی حمایت های تعرفه ای با رویکرد اقتصاد مقاومتی از طریق یک فرایند فراگیر مشورتی با بخش خصوصی در تعامل با اتاق بازرگانی در قالب تدوین نقشه راه بازنگری در کلیه نرخ های مربوط به عوارض ورودی برای مدت پنج سال بر اساس محورهای ذیل:

سناریوی وضع موجود	سناریوی رفع کامل تحریم ها
❖ افزایش طبقات تعرفه ای بر حسب نیاز و لغو مصوبه شماره ۹۴/۲۱۰/۷۹۳۳ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۷ مربوط به کاهش طبقات تعرفه ای از ده به هشت طبقه.	❖ همان
❖ کاهش نرخ حقوق ورودی ماشین آلات و محصولات واسطه ای که تولید داخل ندارند.	❖ حذف کامل تعرفه های مربوطه در قالب مذاکرات الحاق به سازمان تجارت جهانی
❖ کاهش نرخ حقوق ورودی "بخش های مزیت دار موجود" که در حال حاضر بیش از ۸۰٪ بازار داخل را به خود اختصاص داده اند به صورت پلکانی و مطابق مصوبه پیشنهادی ضمیمه سند.	❖ کاهش نرخ تعرفه های در قالب مذاکرات دوجانبه، منطقه ای و الحاق صورت خواهد گرفت.
❖ افزایش نرخ حقوق ورودی "بخش های دارای مزیت های نهفته" مطابق مصوبه پیشنهادی ضمیمه سند تا سقف ۲۵٪ و برای مدت پنج سال و کاهش پلکانی آن پس از انقضای دوره موقت حمایت تعرفه ای مطابق با شرایط مندرج در مصوبه پیشنهادی سند.	❖ تثبیت نرخ حقوق ورودی "بخش های دارای مزیت های نهفته" معادل متوسط نرخ پنج سال گذشته

❖ به استثنای ۵۰ خط تعرفه ای که مصداق آنها در فرایندهای مذکور در حوزه چهارم سند مشخص و معین خواهد شد، سایر موارد مربوط به تعرفه کالاهای حساس حداکثر به ۱۵٪ خواهد رسید.	❖ تعدیل نرخ حقوق ورودی "بخش های حساس" صنعتی که اشتغال کارگاهی بالای ... [حداقل میزان اشتغال با مشورت کلیه ذینفعان تعیین شود] دارند، به صورت تدریجی به ۲۵٪ نرخ (مربوط به کالاهای مصرفی با قابلیت قاچاق پذیری بالا) و نرخ ۴۰٪ (سایر بخش ها)، مشروط به این که به افزایش نرخ اشتغال در بخش منجر نگردد.
---	--

۳- محدود شدن موانع غیر تعرفه ای و غیر فنی به موارد خاص از طریق:

- ❖ اجرایی شدن بند ۲۲ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه ممنوعیت و منع برقراری موانع غیرتعرفه ای و غیر فنی جز در مورد سهمیه های تعرفه ای در بخش کشاورزی و نیز اعمال اقدامات حفاظتی مطابق ضوابط مندرج در آیین نامه حمایت های اقتضایی.
- ❖ برگزاری مناقصه عمومی بر اساس ضوابط قانونی پیش از صدور مجوز برای سهمیه های واردات محصولات کشاورزی بر اساس ساز و کار شفاف.
- ❖ منع کلیه دستگاه های صادرکننده مجوز واردات از فرایند صدور مجوزهای فنی برای اهداف حمایتی و تنظیم بازار داخلی.

سناریوی رفع کامل تحریم ها:

در این سناریو، در قالب مذاکرات الحاق به WTO و مطابق ماده ۱۱ موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت، کلیه محدودیت های مقداری بر واردات و صادرات بخش های کالایی اعم از صنعتی و کشاورزی حذف خواهد شد.

- ۴- هماهنگی سازی طبقه بندی آمارهای تجارت خارجی کشور میان دستگاه های ذیربط مطابق نظامات بین المللی و در دسترس قرار گرفتن کلیه آمارهای غیرمحرمانه به صورت شفاف و به موقع در اختیار کلیه ذینفعان

بسته سیاستی (۳):

بهبود سیاست های کنترل کیفیت صادرات و واردات

❖ دلایل توجیهی:

- ۱- رابطه مثبت سیاست های مدیریت کیفیت با رقابت پذیری تجاری
- ۲- لزوم اعمال یکدست استانداردهای وارداتی و داخلی در هماهنگی با استاندارد های بین المللی
- ۳- نیاز به بهبود فرایندها و کاهش زمان های کنترل کیفیت
- ۴- استفاده غیر متناسب از سیاست های استاندارد های اجباری صادرات
- ۵- لزوم تقویت زیرساخت های آزمایشگاهی و تقویت نقش بخش خصوصی

❖ رؤس برنامه ها:

۱- با تاکید بر نقش سازمان ملی استاندارد ایران به عنوان مرجع رسمی حاکمیتی در کشور که عهده دار سیاستگذاری، حسن نظارت و هدایت نظام استاندارد و اطمینان بخشی به کیفیت کالاها و خدماتی است که در داخل کشور تولید یا ارائه و یا به کشور وارد و یا از کشور صادر می شود، لحاظ جنبه های تجاری سیاست های مدیریت کیفیت در تدوین و اجرای سند جامع و نقشه راه تحول نظام استانداردسازی کشور و مدیریت کیفیت موضوع بند (۳۰) سیاست های کلی برنامه ششم توسعه با محورهای زیر:

❖ الف) یکپارچه سازی سیاستی و رفع کلیه ابهامات در مورد همپوشانی های موجود بین صلاحیت عام سازمان مل استاندارد با صلاحیت های خاص موضوع مواد ۱۱ و ۱۷ قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۶۴، ماده ۹ آیین نامه اجرایی، ماده ۱۶ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و ماده ۷ قانون دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰ در قالب برنامه راهبردی استانداردسازی کشور موضوع ماده ۲۶ قانون.

❖ ب) اعمال نظارت سازمان بر سازمان های متولی صدور مجوز واردات و صادرات به گونه ای که کلیه فرایند های صدور مجوز واردات و صادرات با همکاری سازمان های مربوطه و با رعایت اصل شفافیت و بی طرفی، در جهت روان سازی، حذف فرایند های موازی و کاهش زمان های صدور مجوز مورد بازبینی قرار گیرد.

❖ ج) انتشار دوره ای کلیه فرایند های مربوط به صدور مجوز واردات و صادرات و زمان های رسیدگی تحت نظارت سازمان

❖ د) محدود شدن اعمال نظارت بر کیفیت محصولات صادراتی به بخش محصولات غذایی و شیمیایی خاص.

❖ ه) به کارگیری حداکثری استاندارد های موجود بین المللی به عنوان مبنای استاندارد های ملی و تعیین ضابطه برای موارد استثنایی.

❖ و) اصلاح کارمزدهای موضوع ماده (۳۱) متناسب با خدمات آزمایشگاهی ارائه شده.

❖ ز) تقویت زیرساخت های لازم در زمینه تجهیزات آزمایشگاهی مخصوصاً در خصوص موارد غیرقابل آزمون در کشور.

۲- به کارگیری نظام ارزیابی و مدیریت خطر مطابق معیارها و پروتکل های جهانی توسط سازمان دامپزشکی، سازمان غذا و دارو و سازمان حفظ نباتات.

۳- انعقاد پیش نویس موافقتنامه های شناسایی متقابل روش های ارزیابی انطباق با کشورهای هدف صادراتی.

سناریوی رفع کامل تحریم ها:

در این سناریو، علاوه بر کلیه موارد فوق، مفاد موافقتنامه های بین المللی زیر در قالب اصلاح قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد (مصوب دیماه ۱۳۹۶)، قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۶۴، و آیین نامه اجرایی، قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و قانون دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰:

- موافقتنامه اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی سازمان تجارت جهانی
- موافقتنامه موانع فنی فراراه تجارت سازمان تجارت جهانی
- موافقتنامه تسهیل تجاری سازمان تجارت جهانی

حوزه سیاستی دوم:

حوزه سیاستی دوم: سیاست های تشویق و توسعه صادرات

❖ راهبرد: توسعه صادرات

❖ هدف: افزایش تنوع و پیچیدگی صادراتی با به کارگیری به کارگیری سیاست های نرم

صنعتی/صادراتی

❖ اصول راهنما:

- هدفمند شدن کلیه حمایت های صادراتی در جهت افزایش پیچیدگی و تنوع سبد صادراتی
- بهبود رقابت پذیری تجاری از طریق جبران نارسایی های ساختاری و عوامل محیطی خارجی
- توانمندسازی بخش خصوصی در جهت حفظ پایدار بازارهای موجود صادراتی و حضور در بازارهای جدید

❖ بسته های سیاستی:

بسته سیاستی (۴)	اعطای مشوق های هدفمند صادراتی بر اساس معیارهای کارکردی عینی، بخشی و بنگاهی
بسته سیاستی (۵)	بازطراحی زیرساخت های تامین مالی و بیمه صادراتی و مناطق فرآوری صادرات در جهت نارسایی های بازار با تاکید بر تدوین بسته های ضد تحریم های مالی
بسته سیاستی (۶)	طراحی و به کارگیری موثر سیاست های ترویج و توسعه صادرات

بسته سیاستی (۴)

اعطای مشوق های هدفمند صادراتی بر اساس معیارهای کارکردی عینی، بخشی و بنگاهی

❖ دلایل توجیهی:

۱. عدم کارایی جوایز صادراتی
۲. لزوم اولویت بندی بخش ها و بنگاه ها و بازارهای صادراتی بر اساس معیار های عینی و علمی پیش گفته
۳. نقطه قوت سیاست های اعمال شده در سال های اخیر:
 - ❖ حرکت تدریجی در بسته های حمایت از صادرات به حمایت های غیر مستقیم و همچنین هدفمند شدن و مشروط شدن حمایت ها
 - ❖ در نظر گرفتن حداقل میزان صادرات و لزوم بها دادن به نقش شرکت های بزرگ صادراتی.
۴. نقاط ضعف سیاست های اعمال شده در سال های اخیر:
 - ❖ عدم تعیین صنایع و بنگاه های اولویت دار؛ ادامه حمایت از خام فروشی، ادامه سیاست های جوایز مستقیم به جای پوشش هزینه ها، عدم وجود ساز و کار مناسب برای اجرای شفاف و نظام مند قوانین حمایتی
 - ❖ عدم انجام تعهدات مربوطه از طرف دولت.
 - ❖ عدم اعمال شفاف و ضابطه مند عوارض صادراتی بر کالاهای خام
۵. اهم مشکلات ساختاری و محیطی مبتلا به حوزه صادرات (مطابق مصاحبه های انجام شده بر اساس نظرات بنگاه های موفق بخش خصوصی با صادرات بالای ۱۰ میلیون دلار) عبارتند از:
 - ❖ مشکلات مربوط به "تحریم های بانکی"
 - ❖ مشکلات مربوط به فضای قانونی (حکومت قانون، فضای کسب و کار، حقوق مالکیت)
 - ❖ مشکلات ناشی از عدم تناسب "نرخ ارز با اختلاف نرخ تورم داخلی و خارجی" و "شوک های ارزی"
 - ❖ نظام تامین مالی تولید (با تاکید بر نرخ بالای بهره بانکی)

❖ رئوس برنامه ها:

۱. تعیین کالاهای اولویت دار صادراتی ایران از بخش های زیر و با معیار های پیش گفته:
 ۱. محصولات شیمیایی
 ۲. وسایل نقلیه موتوری (غیر از خودروی سواری به شرح زیر)
 ۳. فلزات اساسی
 ۴. لاستیک و پلاستیک
 ۵. ماشین آلات طبقه بندی نشده در جای دیگر
 ۶. فراورده های نفتی
 ۷. محصولات کانی غیرفلزی
 ۸. محصولات غذایی و آشامیدنی
 ۹. ماشین آلات مولد برق
 ۱۰. کالاهای منتخب بخش کشاورزی و منسوجات (به شرح زیر)

۲. از بخش های فوق صادرات کلیه کالاهای مزیت دار بالفعل شامل سبد کالاهای مزیت دار موجود صادراتی که شاخص پیچیدگی آنها منفی نباشد و سبد بالقوه صادراتی که در سناریوی اشتغال تعیین شده، مشمول حمایت های مندرج در استراتژی توسعه صادرات خواهند بود.

سبد صادراتی بالقوه مزیت دار

گروه کالایی صادراتی	کد SITC	شرح فارسی زیرکدها
گروه مواد غذایی و حیوانات زنده	012	محصولات گوشت و خوراک گوشتی، تازه، سرد و یا یخ زده گوسفند ... (به جز محصولات گوشتی غیرقابل مصرف برای انسان)
	036	میگو، خرچنگ، صدف خوراکی، ماهی مرکب (تازه، یخ زده، بسته بندی شده...)
	061	شکر، ملاس و عسل
	073	شکلات و سایر مواد غذایی حاوی کاکائو
	081	مواد غذایی خوراکی برای حیوانات (از جمله غلات آسیاب نشده)
	098	سایر محصولات خوراکی و مواد غذایی کنسروی و بسته بندی شده
	223	دانه های روغنی و میوه ای، درسته و یا شکسته، از نوعی است که برای استخراج روغن های گیاهی از آن استفاده می شود
گروه لاستیک مصنوعی؛ لاستیک قابل بازیافت زباله، قطعات و ضایعات لاستیک غیرقابل تحمل	232	لاستیک مصنوعی؛ لاستیک قابل بازیافت زباله، قطعات و ضایعات لاستیک غیرقابل تحمل
گروه روغن های نفتی و روغن های تولید شده از مواد معدنی آسفالت (به غیر از نفت خام)؛ و محصولات آن	334	روغن های نفتی و روغن های تولید شده از مواد معدنی آسفالت (به غیر از نفت خام) و محصولات آن
گروه مواد شیمیایی و محصولات مرتبط	514	ترکیبات تابع نیتروژن
	515	ترکیبات ارگانیک-غیر ارگانیک، ترکیبات هتروسیکلیک، اسیدهای نوکلئیک و نمکهای آنها، و
	523	نمکهای فلزی و پراکسید سدیم، از اسیدهای معدنی
	531	رنگ آمیزی رنگ آلی مصنوعی و دریاچه های رنگی و آماده سازی بر روی آن
	551	اسانس، عطر و مواد عطر و طعم
	579	زباله، برش و ضایعات از پلاستیک
	592	نشاسته، گلوتن گندم و انولین؛ مواد آلومینوئید؛ چسب
	598	محصولات شیمیایی متفرقه
گروه لاستیک تایر، تایرهای تقابل تعویض، فلپ تایر و لوله داخلی برای چرخ های آلومینیومی	625	لاستیک تایر، تایرهای قابل تعویض، فلپ تایر و لوله داخلی برای چرخ های آلومینیومی

گروه کالایی صادراتی	کد SITC	شرح فارسی زیرکد ها
گروه پارچه نساجی، پارچه، محصولات ساخته شده و محصولات مرتبط	651	الیاف نساجی
	654	دیگر پارچه های نساجی بافته شده
	656	توری، توری، گلدوزی، روبان، ترمینی و سایر وسایل کوچک
	657	نخ های ویژه، پارچه های نساجی مخصوص و محصولات مرتبط
	658	سایر مصنوعات ساخته شده، به طور کامل یا به طور عمده از مواد نساجی
	663	سایر محصولات معدنی
گروه محصولات معدنی غیر فلزی	666	محصولات چینی و سرامیک
	697	تجهیزات خانگی از فلزات پایه
گروه محصولات فلزی	699	کارخانه های ساخته شده از فلزات پایه
	711	بخار و یا بخار دیگ بخار، دیگهای بخار سوپرشارژ، و کمکی بخار
گروه ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل	727	ماشین آلات پردازش مواد غذایی (به غیر از داخلی)؛ قطعات آن
	771	ماشین آلات الکتریکی (به غیر از کارخانه برق متناوب گروه ۷۱۶) و قطعات
	773	سایر تجهیزات برای توزیع برق
	786	تریلرها و نیمه تریلرها؛ سایر وسایل نقلیه غیر مجهز به موتور؛ کانتینر های مخصوص حمل و نقل
	793	کشتی ها، قایق ها و ساختارهای شناور
	811	ساختمان های پیش ساخته
گروه قطعات کارخانه ای متفرقه	812	سایر لوازم بهداشتی، لوله کشی و گرمایش و اتصالات
	846	لوازم جانبی برای لباس، از پارچه های نساجی، بدون درز، یا بافندگی یا قلاب دوزی

۳. بخش های با "اولویت ویژه" که بالاترین پیچیدگی را در سبد موجود صادراتی کشور دارند:

کد HS	شرح گروه کالایی
2932	ترکیبات هتروسیکلیک که فقط دارای هترو اتم (اتم های) اکسیژن هستند
3918	پوشش کف از مواد پلاستیکی، پوشش دیوار یا سقف از مواد پلاستیکی
2909	اترها، الکل ها، فنلها و مشتقات هالوژنه
9103	ساعت دیواری، رومیزی و همانند دارای محرک ساعت مچی، جیبی و همانند.
9005	دوربین دو چشمی، دوربین تک چشمی، سایر تلسکوپ های اپتیکی و سایر دستگاههای نجومی
3904	پلیمرهای کلرووینیل یا پلیمرهای سایر اولفین های هالوژنه به اشکال ابتدایی
3815	مواد شروع کننده واکنش شیمیایی، مواد تسریع کننده واکنش شیمیایی و فرآورده های کاتالیتیک
2902	هیدرو کربونهای حلقوی
3820	فرآورده های ضد یخ و مایعات آماده شده برای ذوب یخ
3506	چسب ها و سایر چسباننده های آماده بسته بندی شده برای خرده فروشی
8707	بدنه (از جمله اتاق راننده) برای وسایل نقلیه موتوری، مشمول شماره های ۸۷۰۱ لغایت ۸۷۰۸
3404	موم های مصنوعی و موم های آماده
1506	چربی حیوانات (شامل روغن) و چربی طیور
3907	پلی استالها و سایر پلی اترها و رزین های اپوکسید، پلی کربناتها، رزین های الکید، پلی استرهای آللیک
9112	قاب ها و قفسه های ساعت های دیواری، رومیزی و همانند
3926	سایر مصنوعات از مواد پلاستیکی
3921	سایر صفحه ها و ورق ها، ورقه های نازک، و نوار از مواد پلاستیکی

ماشین آلات جور کردن، غربال کردن، جدا کردن، شستن، خرد کردن، مخلوط کردن، ورز دادن خاک، سنگ، کلوخه ها	8474
فرش و سایر کف پوش ها، از نمد یا منگوله بافته نشده، حتی آماده مصرف	5704
هیدروکربونهای غیر حلقوی	2901

۴. بازارهای اصلی هدف صادراتی ایران: مناطق و کشورهای زیر به ترتیب بیشترین پتانسیل برای رشد صادرات ایران را دارند و لذا به عنوان مناطق و کشورهای هدف صادراتی اصلی ایران ملحوظ می گردند:

منطقه هدف	کشور زیرمجموعه هدف
آسیای شرقی	چین، هنگ کنگ، تایوان، کره و ژاپن
غرب آسیا (خاورمیانه)	عراق، ترکیه، عمان، کویت، سوریه، عربستان و قطر
جنوب آسیا	هند، افغانستان و پاکستان بنگلادش و سریلانکا
اروپای شرقی و آسیای میانه	شامل روسیه، کشورهای CIS و قفقاز و کشورهای اروپای شرقی غیر عضو اتحادیه اروپا: ترکمنستان، روسیه، آذربایجان، تاجیکستان، قزاقستان، ازبکستان و گرجستان؛ اوکراین، ارمنستان، قرقیزستان و بلاروس
آسیای جنوب شرقی (کشورهای عضو آ. س. آن)	ویتنام و تایلند؛ مالزی، اندونزی، میانمار، سنگاپور و فیلیپین

۵. سایر بازارهای پتانسیل دار صادراتی ایران: علاوه بر بازارهای اصلی فوق الذکر، در بخش های کالایی خاص باید به سایر مناطق و بازارهای صادراتی نیز توجه داشت:

- ❖ محصولات شیمیایی: کلیه مناطق و کشورهای جهان به ترتیب شامل اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، امریکای لاتین، افریقا، امریکای شمالی، اقیانوسیه، ...
- ❖ محصولات لاستیک، پلاستیک: کلیه مناطق و کشورهای جهان به ترتیب شامل اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، امریکای لاتین، امریکای شمالی، شرق افریقا، اقیانوسیه، ...
- ❖ محصولات باغبانی (میوه، محصولات نباتی و خشکبار): اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، امریکای شمالی، افریقا، ...
- ❖ محصولات معدنی و فلزات: اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، افریقا و امریکای لاتین، ...
- ❖ محصولات غذایی: اروپای غربی و سایر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، ...
- ❖ محصولات حیوانی: شرق افریقا

۶. تدوین استراتژی توسعه صادرات بخش های فوق با محورهای زیر:

۱. حذف کلیه حمایت ها و معافیت ها به بنگاه های دولتی و عمومی غیر دولتی پیش از اقدام به واگذاری آنها به بخش خصوصی
۲. حذف کلیه حمایت ها و معافیت ها به بخش های غیرمولد شامل:

❖ حذف معافیت های مالیاتی مربوط به صادرات کالاهای خام از طریق تدوین فهرست بروز شده ای از مواد خام و کالاهای نفتی موضوع ماده ۱۴۱ اصلاحی قانون مالیاتهای مستقیم - مصوب ۱۳۹۴ جهت الحاق به فهرست مندرج در تصویبنامه شماره ۱۳۹۶/۵/۱۶ هـ-۵۴۵۳۷/ت-۵۸۶۸۳ مصوب ۱۳۹۶/۵/۱۶

❖ افزودن بندی به استثنائات ماده ۲۳ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه جهت وضع عوارض صادراتی کالاهای خام یا با ارزش افزوده پایین.

❖ حذف کلیه حمایت ها و معافیت ها به محصولات آب بر و مخرب محیط زیست

❖ تخصیص منابع حاصل از حذف معافیت های مالیاتی و اعمال عوارض بر صادرات محصولات خام و با ارزش افزوده پایین برای سیاست های حمایت صادرات مطابق خط مشی های این سند.

❖ حمایت از مقیاس صادراتی: تنها صادرکننده یا گروه صادرکنندگانی که به صورت فردی و یا در قالب یک کنسرسیوم صادراتی، میزان صادرات آنها در یک سال به ۵ میلیون دلار در سال اول برسد، مشمول سیاست های حمایتی خواهند بود. حداقل مقیاس صادراتی به صورت پلکانی هر سال به میزان ۲۰٪ افزایش خواهد یافت.

❖ اعطای مشوق های غیر مستقیم: از محل حذف حمایت ها و معافیت ها به بخش های غیرمولد و با ارزش افزوده پایین و بنگاه های دولتی و عمومی غیر دولتی و نیز اخذ عوارض از صادرات محصولات خام و اختصاص آن به بنگاه ها/بخش های اولویت بندی شده به صورت پوشش بخشی از هزینه های صادرات (۸۰٪ بازارهای جدید و ۵۰٪ بازارهای موجود) و متناسب با نارسایی های ساختاری مرتبط با هر بخش/بازار که منجر به عدم رقابت پذیری شده اند (با استفاده از روش زنجیره ارزش مرکز تجارت بین الملل). این مشوق ها شامل موارد زیر می باشد:

- پوشش بخشی از هزینه های مربوط به اخذ خدمات تخصصی بازاریابی یا مشاوره بازار در کشور هدف
- پوشش بخشی از هزینه های اجاره دفتر نمایندگی شرکت ها در بازارهای هدف
- پوشش بخشی از هزینه های خدمات پیش نیاز صادراتی (مانند خدمات تست آزمایشگاهی، ثبت اختراع و نشان تجاری، خدمات مشاوره ای قراردادهای و حقوقی)
- اعطاء کمک هزینه اخذ گواهینامه ها و استانداردهای صادراتی بین المللی
- اعطاء اعتبار خریدار به واردکنندگان/خریداران در بازار هدف با نرخ سود ترجیحی
- پوشش بخشی از هزینه های شرکت در نمایشگاه های بین المللی
- پوشش بخشی از هزینه های تبلیغاتی و اطلاع رسانی
- پوشش بخشی از هزینه های تحقیقات بازار و تدوین طرح کسب و کار صادراتی
- پوشش بخشی از هزینه های اعزام و پذیرش هیئت های تجاری
- اعطاء گرنت تحقیق و توسعه (بلاعوض) معادل بخشی از میزان صادرات به بازارهای جدید در یک سال

- حمایت از حضور در مناقصات بین المللی
 - اعطاء تسهیلات به میزان بخشی از هزینه های همکاری با محققان بین المللی
۷. اصلاح سیاست های فعلی بانک مرکزی در جهت تسهیل نقل و انتقال ارز حاصل از صادرات غیرنفتی خصوصی در بخش های هدف با نرخ مورد توافق (رویکرد پیمان سپاری نرم).

سناریوی رفع کامل تحریم ها:

در این سناریو بخش های اول و دوم بند اول به صورت زیر اصلاح خواهد شد:

- حذف کامل معافیت های صادراتی مطابق موافقتنامه یارانه و اقدامات جبرانی سازمان تجارت جهانی
- تعدیل و افزایش نرخ خوراک پتروشیمی ها مطابق فرمول پذیرفته شده روسیه و عربستان در سازمان تجارت جهانی
- حذف عوارض صادراتی به غیر از بخش های خاص مورد مذاکره در فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی

بسته سیاستی (۵):

بازطراحی زیرساخت های تامین مالی و بیمه صادراتی و مناطق فرآوری صادرات در جهت نارسایی های بازار با تاکید بر تدوین بسته های ضد تحریم های مالی

❖ دلایل توجیهی:

۱. روند جهانی و وضعیت ایران

۲. نقاط ضعف اساسی نظام تسهیلات و بیمه صادراتی ایران عبارتند از:

- ❖ ساختار ناکارآمد تامین مالی و بیمه صادرات
- ❖ نبود یک اگزیم بانک با معیارهای جهانی
- ❖ عدم وجود اولویت بندی برای تخصیص منابع صندوق (مانند مورد چین)
- ❖ بالا بودن نرخ سود و کارمزد استفاده از بانک توسعه صادرات و صندوق ضمانت صادرات (مخصوصاً برای بنگاه های کوچک و متوسط)
- ❖ پایین بودن سطح پوشش بیمه ای صندوق ضمانت صادرات
- ❖ سایر ریسک های صندوق ضمانت صادرات

۳. نقاط ضعف اساسی مناطق آزاد و ویژه صادراتی:

- ❖ دور شدن مناطق آزاد از اهداف اولیه و تبدیل شدن آن های به سکوی واردات و قاچاق و عدم توفیق در پیشبرد استراتژی توسعه صادرات (کمتر از یک درصد صادرات کشور از مناطق آزاد صورت می گیرد).
- ❖ ایجاد شرکتهای صوری با حیطه فعالیتهای متفاوت از اهداف مناطق آزاد
- ❖ ناکامی مناطق در جذب سرمایه خارجی و داخلی
- ❖ عدم استقرار و نظارت کامل گمرک بر تجارت در مناطق
- ❖ مکان یابی غلط مناطق ویژه و عدم کارایی آن ها در امر صادرات

۴. شرایط خاص تحریم های مالی ثانویه امریکا و انتقال ارز

❖ رؤوس برنامه ها:

۱. بازطراحی نقشه ارزی کشور با محوریت کشورهای عضو برجام و تسریع در انعقاد پیمان های دوجانبه پولی با کلیه شرکای تجاری و سازوکار اجرایی مربوطه
۲. ادغام بانک توسعه صادرات و صندوق ضمانت صادرات در راستای ایجاد یک اگزیم بانک در رده جهانی، ابلاغ صنایع اولویت دار برای تخصیص منابع صندوق ضمانت صادرات و افزایش سطح پوشش بیمه ای صندوق مطابق معیار های جهانی
۳. بازبینی سیاست ها و نظام حکمرانی مناطق ویژه و آزاد با هدف فرآوری برای صادرات و جذب سرمایه گذاری مستقیم صادرات گرا از طریق:
 - ❖ تدوین سیاست های جدید در جهت افزایش مشوق ها، تقویت زیرساخت ها و بهبود مدیریت مناطق در راستای جذب سرمایه گذاری برای صادرات.
 - ❖ بازتعریف نقش مناطق آزاد با توجه به پتانسیل صادراتی آن ها.
 - ❖ استقرار کامل گمرک در مناطق آزاد مطابق با سیاست های اخیر.
 - ❖ تدوین نقشه جامع بازتعریف نقش مناطق ویژه کشور و حذف مناطق ویژه بدون توجیه اقتصادی.

بسته سیاستی (۶):

طراحی و به کارگیری سیاست های ترویج و توسعه صادرات

❖ دلایل توجیهی:

۱. انجام بیش از نیمی از صادرات کشور توسط نهاد های شبه دولتی (پتروشیمی، فولاد، ...) و بهره وری پایین آن ها
۲. مقیاس کوچک اغلب صادرکنندگان و محدودیت های مالی، نیروی انسانی، اطلاعات بازار و بازاریابی، شرکت های تولیدی-صادراتی
۳. رقابت منفی قیمتی (دامپینگ) صادرکنندگان در بازار های هدف
۴. صدور کالاهای با کیفیت نامناسب که به تخریب وجهه تجار بدلیل نبود زیرساخت های مناسب قانونی کنترل کیفیت صادراتی در کشور
۵. عدم توانایی مالی و یا تخصصی جهت کسب گواهی های کیفی اجباری و غیراجباری
۶. عدم احراز حداقل های لازم جهت ورود به بازارهای صادراتی و مشکلات ناشی از آن شامل کلاه برداری، کم اظهاری در گمرکات بازارهای هدف
۷. عدم حضور موثر واسطه های صادراتی و عدم موفقیت مدل کنسرسیوم های صادراتی و شرکت های مدیریت صادرات
۸. خوشه ها و کنسرسیوم های صادراتی: عملکرد ضعیف (۲ درصدی) خوشه ها در ورود به بازارهای صادراتی و تمرکز بالای خوشه های صنعتی (بالغ بر ۷۰ درصد) بر چهار فعالیت که در بهترین شرایط در سال ۱۳۹۳ بالغ بر ۱۰ درصد درآمدهای صادراتی را به بار نیاورده است.
۹. نقاط ضعف دفاتر نمایندگی تجاری (رایزنان بازرگانی)
 - ❖ مشکلات مربوط به نحوه انتخاب رایزنان بازرگانی

❖ عدم تناسب امکانات دفاتر نمایندگی تجاری با انتظارات بخش خصوصی

❖ مشخص نبودن نظام مدیریت و پاسخگویی

❖ رئوس برنامه ها:

۱. تشکیل سازمان توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران ("ساتوسا" یا IRATIPO) در وزارت صنعت، معدن و

تجارت و به کارگیری نیروی جوان و نخبه کشور و استفاده از مشاوران خبره بین المللی به عنوان یک سازمان توسعه ای
مشمول ماده ۵ قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور که به صورت خارج از شمول قانون مدیریت
خدمات کشوری و قانون محاسبات عمومی (به جز در مواردی که از بودجه عمومی استفاده می کنند) اداره خواهد شد، از
طریق ادغام سازمان توسعه تجارت ایران، شرکت سهامی نمایشگاه های بین المللی ج.ا. ایران و سازمان سرمایه گذاری کمک
های اقتصادی و فنی ایران (رجوع به حوزه سیاستی ۳ و ۴) با محور های زیر:

❖ اقدامات شناسایی و توسعه محصول/بازار صادراتی و کمک به جذب سرمایه خارجی صادرات گرا.

❖ خدمات اطلاعات تجاری.

❖ خدمات تخصصی بازرگانی (در زمینه های بیمه، حمل و نقل، امور بانکی، گمرکی، ضمانت صادرات).

❖ خدمات ترویج تجاری (هیات ها و نمایشگاه های تجاری).

❖ ارائه خدمات مشاوره ای، بازاریابی و آموزشی به صادرکنندگان.

❖ تقویت برند ملی و کمک به شکل گیری واسطه های صادراتی (شرکت های مدیریت صادرات و کنسرسیوم ها).

۲. تدوین و اجرای دقیق استراتژی توسعه صادرات و نظارت بر نحوه توزیع مشوق های غیرمستقیم موضوع بسته

سیاستی (۴)

۳. تولید و نشر اطلاعات تجاری از طریق تشکیل میزهای کشوری برای کشورهای هدف (مصوب کارگروه برونگرایی

ستاد اقتصاد مقاومتی موضوع حوزه سوم سیاست تجاری) با مشارکت کلیه دستگاه های مرتبط با وظایف زیر:

❖ شناسایی موانع موجود از قبیل زیرساخت های حقوقی، لجستیکی و ...

❖ چگونگی توسعه صادرات به کشور هدف شامل تعریف حداقل ۱۰ پروژه مشخص برای بازه زمانی یک ساله.

❖ انجام هدفگذاری صادراتی و تعیین سهم کشور هدف در افزایش صادرات

❖ ارائه راهکار در مورد چگونگی افزایش مشارکت شرکت های فنی مهندسی ایرانی در پروژه های موجود در کشور
هدف.

❖ تحلیل و رصد آمار، اطلاعات، قوانین و ضوابط بازرگانی و اوضاع اقتصادی، سیاسی و جغرافیایی مربوط به کشورهای
هدف به منظور آشنایی با سازمان ها و مقررات تجاری و انتخاب روش های مناسب در زمینه بازرگانی با کشورهای
مورد نظر و تهیه گزارش های لازم.

❖ بررسی مستمر تراز بازرگانی و ارائه گزارش های تحلیلی به منظور ایجاد هماهنگی های ضروری و ممکن و فراهم
آوردن شرایط توسعه صادرات غیرنفتی به کشورهای هدف.

❖ تهیه راهنمای کشوری با کمک رایزن بازرگانی مستقر در کشور هدف.

۴. تدوین آیین نامه نحوه انتخاب و ارزیابی عملکرد رایزنان بازرگانی با محور های زیر:

❖ تمرکز محل استقرار رایزنان بازرگانی در کشورهای صادراتی هدف اصلی تعیین شده در این سند

❖ تخصصی شدن فعالیت های رایزنان بر اساس استراتژی توسعه صادرات بخش/بازار هدف

- ❖ تدوین شفاف وظایف رایزنان و اولویت بندی اقدامات آنها به تفکیک محل استقرار
- ❖ تعیین ضوابط نظارتی و پاسخگویی به مقامات دستگاه های ذیربط
- ❖ فراهم آوردن کلیه امکانات لازم برای مأموریت های محوله
- ❖ ایجاد ارتباط موثر با اتاق های بازرگانی در ایران
- ❖ ارزیابی دوره ای خدمات ارائه شده و اثربخشی آنها

حوزه سیاستی سوم:

توسعه
پیوندهای
تجاری

حوزه سیاستی سوم: توسعه پیوندهای تجاری

❖ راهبرد: بهبود فضای تجارت و توسعه صادرات

❖ اهداف:

- افزایش ماندگاری صادراتی
- ارتقای جایگاه صادرکنندگان در زنجیره های ارزش جهانی

❖ اصول راهنما:

- مشارکت کلیه ذینفعان مخصوصاً بخش ها، بنگاه ها و تشکل های توانمند صادراتی در بخش خصوصی در کلیه فرایندهای تصمیم سازی و حذف زمینه های لابی گری در سیاست های تجاری
- انسجام در سیاست گذاری تجاری از طریق یکپارچه سازی فرایندهای تصمیم سازی.
- حذف رانت های اطلاعاتی و ایجاد شفافیت کامل از طریق برقراری جریان آزاد اطلاعات و آمارهای تجاری و پیش آگهی کلیه سیاست ها قبل از اجرا.
- تربیت و به کارگیری نیروی زبده کارشناسی با دانش روز و مهارت های بین المللی در بدنه تصمیم سازی و اجرایی دولت.

❖ بسته های سیاستی:

تدوین اطلس همکاری های اقتصادی بین المللی ج.ا. با همکاری وزارت امور خارجه و وزارتخانه های اقتصادی	بسته سیاستی (۷)
توسعه پیوندهای تجاری از طریق انعقاد نسل جدید موافقتنامه های تجاری با کشورهای هدف به صورت دوجانبه و چندجانبه	بسته سیاستی (۸)
استفاده از ظرفیت عضویت ناظر و پیشبرد فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی در قالب تقویت دیپلماسی تجاری	بسته سیاستی (۹)

بسته سیاستی (۷):

تدوین اطلس همکاری های اقتصادی بین المللی ایران

❖ دلایل توجیهی:

۱. عدم تعیین نقشه راه همکاری کشورها و بلوک های منطقه ای

۲. مشخص نبودن جایگاه ایران در بلوک های اقتصادی منطقه ای

۳. اهم نقاط ضعف در حوزه دیپلماسی اقتصادی/تجاری عبارتند از:

- ❖ غلبه نگاه سیاسی-امنیتی به مقوله تجارت
- ❖ دستوری بودن برنامه های اعزام هیات های تجاری به همراه مسوولین سطح بالای دولتی
- ❖ ضعف شدید دیپلماسی تجاری کشور و مشخص نبودن سیاست ها و نهاد های متولی آن بالاخص ساختار ناکارآمد کمیسیون های مشترک که منجر به عدم اجرای بسیاری از توافقات گردیده است.
- ❖ فرد محوری و عدم نهادینه شدن فرایند تدوین مواضع مذاکراتی، عدم پیگیری نهادینه نتایج توافقات و عدم انباشت تجارب و تاریخچه مذاکراتی
- ❖ کمبود یا عدم کارایی و اثربخشی موافقتنامه های تجارت و سرمایه گذاری دوجانبه و منطقه ای
- ❖ انفعال در فرایند مذاکرات عضویت در سازمان تجارت جهانی و چشم انداز نامشخص فرایند الحاق در میان مدت
- ❖ ضعف نیروی انسانی

❖ رؤوس برنامه ها:

۱. تدوین اطلس همکاری های اقتصادی بین المللی ج. ا. ایران با همکاری وزارت امور خارجه و وزارتخانه های

اقتصادی با تاکید بر همکاری های تجاری و سرمایه گذاری و کشورهای کلیدی در محیط ژئواکونومیک ایران با

تاکید بر محورهای زیر:

- ❖ اقتصاد محور نمودن سیاست خارجی و تقویت دیپلماسی اقتصاد مقاومتی از طریق:
 - کمک به گشودن بازارهای رقابتی جهان در حوزه های سرمایه، فن آوری و صادرات بر روی فعالان اقتصادی کشور و حمایت قاطع و متوازن حقوقی و امنیتی از فعالان اقتصادی خارجی از جمله از طریق واگذاری برنامه ریزی های مربوط به هیات های تجاری سطح بالا به اتاق بازرگانی.
 - رصد برنامه های تحریم و افزایش هزینه برای تحریم کنندگان و بازطراحی نقشه ارزی کشور با محوریت کشورهای عضو برجام و امضای پیمان های دوجانبه پولی با کلیه شرکای تجاری.
 - مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح های واکنش هوشمند، فعال، سریع و به هنگام در برابر مخاطرات و اختلال های داخلی و خارجی.
 - تلاش برای بهبود رتبه های اعتباری کشور در سطح جهانی.
 - ایجاد زمینه های لازم برای حضور بخش غیردولتی در کشورهای منطقه و کشورهای جنوب غربی آسیا به ویژه کشورهای همسایه و اسلامی و اروپا و آمریکای لاتین در چهارچوب سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی.
 - تنوع بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورهای منطقه، فعال سازی و تقویت مسیرها و کریدورهای ارتباطی متنوع با همسایگان، افزایش مبادلات تجاری و سرمایه گذاری مشترک و متقابل در منطقه، باز تعریف نقش سازمان همکاری اقتصادی (اگو) در گسترش پیوندهای اقتصادی با همسایگان، پیگیری حرکت جمعی کشورهای ساحل دریای خزر در توسعه پیوندها و همکاری های اقتصادی.

- تعمیق و توسعه روابط اقتصادی با قدرت های نوظهور و اقتصادهای بزرگ آسیا و تاکید بر جایابی مناسب ایران در طرح یک کمربند - یک جاده چین.
- تسهیل توافق با کشورهای اروپایی در پروژه های بزرگ اقتصادی در کشور و توجه به ظرفیت های اقتصادی بازارهای جدید به ویژه آفریقا.

۲. بازنگری در ساختار نهادی دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران از طریق:

- ❖ **تشکیل ستاد دیپلماسی اقتصادی** (به جای ستاد هماهنگی روابط اقتصادی خارجی) با حضور کلیه دستگاه های اقتصادی در سطح معاون وزیر و نیز نمایندگان قوای مقننه و قضائیه به ریاست وزیر محترم امور خارجه و یا قائم مقام وی و دبیری سازمان جدید التاسیس مستقلاً تحت عنوان "سازمان توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران" ("ساتوسا")
- ❖ **تشکیل سازمان توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران ("ساتوسا" یا IRATIPO)** در وزارت صنعت، معدن و تجارت و به کارگیری نیروی جوان و نخبه کشور و استفاده از مشاوران خبره بین المللی به عنوان یک سازمان توسعه ای مشمول ماده ۵ قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور که به صورت خارج از شمول قانون مدیریت خدمات کشوری و قانون محاسبات عمومی (به جز در مواردی که از بودجه عمومی استفاده می کنند) اداره خواهد شد، از طریق ادغام سازمان توسعه تجارت ایران، شرکت سهامی نمایشگاه های بین المللی ج.ا.ایران و سازمان سرمایه گذاری کمک های اقتصادی و فنی ایران (رجوع به حوزه سیاستی ۲ و ۴)
- ❖ **نحوه تقسیم کار پیشنهادی:** ستاد دیپلماسی اقتصادی و وزارت امور خارجه در نقش ریاست ستاد به عنوان متولی دیپلماسی اقتصادی در سطح کلان و سایر دستگاه ها در چارچوب خط مشی های تعیین شده توسط ستاد، عهده دار فعالیت های دیپلماسی حوزه وظایف خود خواهند بود. (دیپلماسی نفتی در وزارت نفت، دیپلماسی آب در وزارت نیرو، ...). بدیهی است وزارت صنعت، معدن و تجارت متولی کلیه امور مربوط به دیپلماسی تجاری بوده و سازمان تازه تاسیس توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران به عنوان بازوی اجرایی آن عمل خواهد کرد.

بسته سیاستی (۸):

انعقاد نسل جدید موافقتنامه های تجاری با کشورهای هدف به صورت دوجانبه و چندجانبه

❖ دلایل توجیهی:

۱. مدیریت واردات در قالب موافقتنامه های تجارت ترجیحی در راستای افزایش رقابت پذیری بهبود کیفیت و پیچیدگی کالاهای صادراتی
۲. نیاز به بازنگری در نحوه انتخاب کشورهای طرف مذاکره برای انعقاد موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی
۳. نیاز به بازنگری در چارچوب حقوقی موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی و موافقتنامه های بازرگانی
۴. عدم آمادگی زیرساخت های لازم (در کلیه دستگاه ها مخصوصاً در حوزه قواعد مبدأ) برای اجرای دقیق موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی و جلوگیری از بوجود آمدن منافذ احتمالی

❖ رئوس برنامه ها:

۱. تهیه نقشه راه همکاری با کشورها و بلوک های منطقه ای و تغییر رویکرد های سنتی در راهبرد های همکاری های تجاری دوجانبه / منطقه ای از طریق:

❖ **الف) لایه اول:** ایجاد همگرایی عمیق اقتصادی از طریق تشکیل مناطق «تجارت آزاد (کالا، خدمات و به تدریج سرمایه و نیروی کار» با کشورها و اتحادیه های منطقه ای همسو که بازارهای بالفعل و بالقوه صادراتی ج.ا. ایران نیز هستند، شامل اتحادیه اقتصادی اورآسیا (روسیه، قزاقستان، بلاروس، ارمنستان و قرقیزستان)، عراق، افغانستان، لبنان، سوریه، عمان و قطر.

❖ **ب) لایه دوم:** ایجاد همگرایی نسبی از طریق انعقاد «موافقتنامه های تجارت ترجیحی و همکاری های جامع اقتصادی جنوب-جنوب شامل تعرفه های ترجیحی، تسهیل تجاری و موافقتنامه های پولی» با کشورها و مناطق «در حال توسعه» به خصوص کشورهای عضو موافقتنامه تجارت آزاد آسیای جنوبی - سفتا (هند، پاکستان، بنگلادش و سریلانکا)، کشورهای آ. سه. آن (اندونزی، تایلند، مالزی، سنگاپور، ویتنام، فیلیپین، ...)، و نیز عقد موافقتنامه های همکاری های اقتصادی و سرمایه گذاری و تسهیل تجاری با سایر کشورهای هدف صادراتی مانند ترکیه، کشورهای آسیای میانه و قفقاز.

❖ **ج) لایه سوم و بیرونی** سطح تعاملات بین المللی اقتصادی با تمرکز بر اتحادیه اروپا و اعضای آن (با تمرکز بر ایتالیا، آلمان، فرانسه، اتریش) و سایر کشورهای غربی (مانند سوییس، ...)

۲. تهیه چارچوب تدوین مواضع مذاکراتی و فلوچارت سازمانی مربوطه، بازطراحی چارچوب حقوقی موافقتنامه ها بر اساس تحولات جهانی و مقتضیات داخلی و نیز طراحی فرایند و معیارهای تدوین فهرست های ضمیمه در رابطه با کاهش موانع تجاری در بخش های کالا و خدمات.
۳. ایجاد زیر ساخت های لازم در کلیه دستگاه های اجرایی مرتبط جهت کسب آمادگی برای اجرای دقیق موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی.

بسته سیاستی (۹):

استفاده از ظرفیت عضویت ناظر و پیشبرد فرایند الحاق به سازمان تجارت جهانی در قالب تقویت دیپلماسی تجاری

❖ دلایل توجیهی:

۱. اهم دلایل راهبردی لزوم پیگیری عضویت ایران در WTO عبارتند از:
 - ❖ جایگاه WTO در نظام تجارت جهانی علیرغم تلاش های امریکا برای تضعیف آن
 - ❖ عضویت در WTO به مثابه انعقاد موافقتنامه با ۱۶۴ کشور و قلمرو گمرکی جهان
 - ❖ استفاده بهینه از موقعیت استثنایی ایران جهت تبدیل شدن به هاب صنعتی / صادراتی منطقه
 - ❖ عضویت در WTO یکی از پیش شرط های مهم (و البته نه کافی) جهت پیوستن به زنجیره ارزش افزوده جهانی مخصوصاً در بخش های غیرنفتی و های تک
 - ❖ کمک به ایجاد ثبات در اقتصاد ملی، روان سازی تجارت، بهبود دائمی فضای قانونی
۲. رابطه الحاق با اهداف سند چشم انداز و سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی
 - ❖ رابطه مستقیم الحاق با رفع موانع صادرات غیر نفتی (بندهای ۱۰ و ۱۲ سیاستهای اقتصاد مقاومتی)
 - ❖ از پیش شرط های مهم برای بهبود جدی شاخص های رقابت پذیری، بهره وری، شفافیت و فضای کسب و کار (بندهای ۳ و ۱۹ سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی)
 - ❖ از پیش شرط های ایجاد پتانسیل جذب سرمایه گذاری خارجی (بند ۱۰) مخصوصاً در صادرات محصولات دانش بنیان (بند ۲)، افزایش سهم کشور در زنجیره ارزش افزوده جهانی (بند ۵) از جمله در صنایع پایین دستی منبع محور (بندهای ۱۳ و ۱۵)
۳. اهم چالش های پیش روی کشور در فرایند عضویت در سازمان:
 - ❖ چالش های قانونی
 - ❖ چالش های مربوط به تراز پرداخت ها، افزایش بی رویه واردات و پیامد های آن برای اشتغال در بخش های حساس
۴. لزوم تفکیک میان عضویت در سازمان با الحاق به عنوان یک فرایند
۵. امکان پیشبرد فرایند الحاق در دوران پسا بگرام و انزوای ایالات متحده و لزوم اتخاذ رویکرد جدید

❖ رؤس برنامه ها:

- ۱- در راستای احکام برنامه ششم توسعه و اسناد بالادستی کشور، پیشبرد فرایند الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی به عنوان ابزاری جهت نهادینه کردن سیاست های توسعه ای کشور - از جمله افزایش شفافیت، رقابت پذیری، حکومت قانون و نیز بهبود کیفیت نهادهای سیاست گذاری تجاری و اقتصادی - در دستور کار قرار خواهد گرفت.
- ۲- ستاد دیپلماسی اقتصادی به عنوان مرجع اصلی نظارت بر فرایند مذاکرات الحاق به سازمان تجارت جهانی و وزارت صنعت، معدن و تجارت مسؤولیت هماهنگی و مدیریت اجرایی و کارشناسی مذاکرات ایفای نقش خواهند نمود. مذاکره کننده ارشد تجاری از افراد خبره در حوزه مذاکرات تجاری توسط ستاد دیپلماسی اقتصادی مزبور برای مدت ۵ سال انتخاب خواهد شد.

- ۳- ستاد مزبور طرف مدت سه ماه "برنامه نقشه راه الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی" را با توجه به الزامات توسعه های و فضای حاکم بر مناسبات تجاری منطقه ای و بین المللی و با تاکید بر عدم ایجاد تعهد برای کشور در طول مذاکرات و با محورهای زیر تدوین و تصویب خواهد نمود:
- ❖ نهایی کردن نقشه راه الحاق ایران به WTO با کشورهای همسو بالاخص اتحادیه اروپا و در هماهنگی کامل با مدیر کل و دبیرخانه سازمان (بخش الحاق WTO).
 - ❖ حضور دایمی تیم کارشناسی وزارت صنعت، معدن و تجارت در نمایندگی دایمی ج.ا. ایران در ژنو.
 - ❖ برنامه ریزی جهت تشکیل هیات کارشناسی مذاکرات متشکل از نمایندگان کلیه دستگاه های ذیربط.
 - ❖ ارایه رژیم تجاری به روز شده ج.ا. ایران به دبیرخانه سازمان و ایجاد آمادگی جهت شفاف سازی رژیم تجاری و پاسخ گویی به سؤالات اعضا.
 - ❖ پیشبرد مذاکرات در قالب گروه کاری غیررسمی الحاق به صورت چندجانبه با تمرکز بر حوزه قوانین و مقررات و سیاست های تجاری.
 - ❖ پیشبرد مذاکرات به صورت دوجانبه با اعضای کلیدی و کشورهای همسو.

سناریوی رفع کامل تحریم ها:

در این سناریو توصیه های بسته سیاستی نهم به صورت زیر تغییر خواهد نمود:

- ۱- رایزنی با کلیه کشورهای کلیدی عضو سازمان تجارت جهانی، مدیرکل سازمان و رئیس وقت شورای عمومی جهت تعیین رئیس گروه کاری الحاق ایران و برنامه ریزی برای جلسات کارگروه
- ۲- بروزرسانی و ارسال فوری نسخه بروزشده رژیم تجاری ج.ا. ایران به دبیرخانه سازمان جهت توزیع میان اعضا
- ۳- تعیین مذاکره کننده ارشد و تشکیل تیم مذاکراتی متشکل از کلیه دستگاه های ذیربط
- ۴- تدوین چارچوب های مواضع مذاکراتی در خصوص دسترسی به بازار (تعرفه ها و خدمات) و نیز مذاکرات چندجانبه گروه کاری در زمینه اصلاح سیاست ها و قوانین مغایر با الزامات سازمان
- ۵- برنامه ریزی جهت پیشبرد مذاکرات دوجانبه با کلیه کشورهای عضو گروه کاری تا انعقاد کامل موافقتنامه های دسترسی به بازار دو تا سه سال
- ۶- تدوین برنامه اصلاح قانونی در تعامل با کمیسیون های مرتبط مجلس (legislative action plans)
- ۷- برگزاری حداقل پنج جلسه گروه کاری الحاق در سال به منظور تدوین نسخه اولیه پروتکل الحاق ظرف سال
- ۸- برگزاری منظم جلسات توجیهی برای بخش های حاکمیتی، سیاست گذاری و بخش خصوصی

حوزه سیاستی چهارم:

حوزه سیاستی چهارم: نهادها و فرایندهای تجارت خارجی

❖ **راهبرد:** بهبود فضای تجارت و توسعه صادرات

❖ **اهداف:** بهینه سازی و روزآمد کردن ساختارها و فرایندهای تدوین سیاست های تجاری و تقویت کارکرد نهاد های تصمیم ساز از طریق اصلاح قوانین و مقررات ناظر بر سیاست های تجاری در راستای ایجاد انسجام سیاستی.

❖ **اصول راهنما:**

- انسجام در سیاست گذاری تجاری از طریق یکپارچه سازی فرایندهای تصمیم سازی.
- حذف رانت های اطلاعاتی و ایجاد شفافیت کامل از طریق برقراری جریان آزاد اطلاعات و آمارهای تجاری و پیش آگهی کلیه سیاست ها قبل از اجرا.
- روان سازی، حذف مقررات و تشریفات زائد و موازی، ایجاد ثبات نسبی در مقررات و سیاست های تجاری.
- مشارکت کلیه ذینفعان مخصوصاً بخش ها، بنگاه ها و تشکل های توانمند صادراتی در بخش خصوصی در کلیه فرایندهای تصمیم سازی و حذف زمینه های لابی گری در سیاست های تجاری.
- کاهش نقش دولت در تصدی گری در امر واردات و صادرات و محدود شدن امور حاکمیتی به بسترسازی، جبران نارسایی های بازار از طریق وضع مقررات بهینه و روزآمد و سیاست های توانمند سازی بخش خصوصی.
- تربیت و به کارگیری نیروی زبده کارشناسی با دانش روز و مهارت های بین المللی در بدنه تصمیم سازی و اجرایی دولت.

بسته سیاستی (۱۰):

اصلاح نهادهای ناظر بر تجارت خارجی

❖ دلایل توجیهی:

۱. نقاط ضعف نهادهای ناظر بر سیاست تجاری:

- ❖ عدم انسجام نهادی و نبود متولی واحد سیاست گذاری و اجرایی در حوزه تجارت خارجی
- ❖ عدم وجود فرایند مشخص و غیر رانتهی برای تدوین سیاست های تجاری
- ❖ کم رنگ بودن نقش ذینفعان در سیاست گذاری و نظارت بر اجرای سیاست ها
- ❖ نظام تصمیم گیری جزیره ای، کوتاه مدت و نبود استراتژی بلند مدت و/یا سیستم نظارت و پایش دقیق
- ❖ کنترل پذیری اندک برنامه ها همراه با انعطاف پذیری پایین بدنه اجرایی کشور
- ❖ روش های مدیریتی متکی به اشخاص و روابط
- ❖ شکل گیری ستاد ها و شورا ها بر اساس افراد و نه بر اساس فرایند ها

۲. ناکارآمدی ساختاری سازمان توسعه تجارت:

- ❖ عدم امکان ایفای وظایف توسعه ای با توجه به چارچوب قانون موجود
- ❖ تداخل وظایف سیاست تجاری (مقررات صادرات و واردات و موافقتنامه های تجاری) با سیاست های توسعه صادراتی بر خلاف رویه و مدل های جهانی
- ❖ عدم توجه به سیاست های مربوط به جذب سرمایه گذاری صادرات گرا
- ❖ عدم نقش آفرینی شورای سیاست گذاری سازمان
- ❖ تفکیک نمایشگاه از مرکز توسعه صادرات ایران به عنوان بازوی ترویجی و تأمین مالی در سال ۷۸
- ❖ عدم امکان درآمدزایی و حذف منابع درآمدی شامل حذف ماده ۲ اساسنامه سازمان (درآمدهای مرکز توسعه صادرات قبل از ادغام) و تهیه و توزیع کالا (حذف بند ۱ از ماده ۱۵) و حذف درآمدهای نیم در هزار از محل ثبت سفارش و حذف ردیف اختصاصی مستمر از بودجه های سنواتی از سال ۹۰ (پرداخت مشوق و جوایز صادراتی)
- ❖ افزایش شدید منابع انسانی از ۱۷۰ نفر مرکز توسعه صادرات به ۸۶۰ نفر سازمان توسعه تجارت (ناهمگونی منابع متخصص و غیرمتخصص)
- ❖ عدم وجود یک خط فرماندهی واحد در تجارت خارجی کشور از جمله به دلیل تصویب قانون انتزاع وظایف و اختیارات بخش کشاورزی از وزارت صنعت معدن تجارت به جهاد کشاورزی

۳. ناکارآمدی کمیسیون های مشترک:

- ❖ ناکارآمدی و منسوخ شدن ساختار کمیسیون های مشترک
 - ❖ پراکندگی مسئولیت برگزاری کمیسیون ها در خارج از وزارتخانه متولی بازرگانی خارجی
 - ❖ عدم سازوکار پیگیری مصوبات مربوطه
۴. قوانین پراکنده و تاریخ مصرف گذشته و لزوم تصویب قانون جامع و روزآمد در زمینه تجارت خارجی

❖ رئوس برنامه ها:

۱. تشکیل شورای تجارت خارجی کشور

❖ شامل ۱۳ عضو به ریاست وزیر صنعت، معدن و تجارت و با عضویت ۹ دستگاه های عضو کمیته دایمی ماده یک قانون مقررات صادرات و واردات به علاوه اعضای جدید شامل ریاست سازمان تازه تاسیس تجارت و سرمایه گذاری، وزارت بهداشت، سازمان ملی استاندارد و وزارت ارتباطات.

❖ تمرکز کلیه امور مربوط به مقررات صادرات و واردات در شورای مذکور و لغو کمیته ها و شوراهای موازی مانند شورایعالی صادرات و کمیته دایمی ماده یک قانون مقررات صادرات و واردات.

۲. **تشکیل ستاد دیپلماسی اقتصادی** (به جای ستاد هماهنگی روابط اقتصادی خارجی فعلی) با حضور کلیه دستگاه های اقتصادی در سطح معاون وزیر و نیز نمایندگان قوای مقننه و قضاییه به ریاست وزیر محترم امور خارجه و یا قائم مقام وی و دبیری سازمان جدید التاسیس مستقلاً تحت عنوان "سازمان توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران" ("ساتوسا")

۳. **تشکیل سازمان توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران ("ساتوسا" یا IRATIPO) در وزارت صنعت، معدن و تجارت**

❖ اصلاح اساسنامه سازمان و تبدیل آن به سازمان توسعه ای مشمول ماده ۵ قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور که به صورت خارج از شمول قانون مدیریت خدمات کشوری و قانون محاسبات عمومی (به جز در مواردی که از بودجه عمومی استفاده می کنند) اداره خواهد شد، از طریق ادغام سازمان توسعه تجارت ایران، شرکت سهامی نمایشگاه های بین المللی ج.ا. ایران و سازمان سرمایه گذاری کمک های اقتصادی و فنی ایران.

❖ ریاست سازمان با رای اکثریت مجمع صادرکنندگان (بند ۵ ذیل) و با حکم مستقیم رئیس جمهور منصوب خواهد شد.

❖ تمرکز کلیه امور مربوط به توسعه صادرات (به غیر از امور مربوط به مقررات گذاری تجاری و سایر امور حاکمیتی) و جذب سرمایه گذاری خارجی (به غیر از امور مربوط به نظام پذیرش و سایر امور حاکمیتی) در سازمان و لغو نهاد های موازی (از جمله نهادها و فرایندهای مشابه در معاونت علمی و فن آوری ریاست جمهوری، وزارت جهاد کشاورزی، ...)

شامل موارد زیر:

- اقدامات شناسایی و توسعه محصول/بازار صادراتی و کمک به جذب سرمایه خارجی صادرات گرا
- خدمات اطلاعات تجاری.
- خدمات تخصصی بازرگانی (در زمینه های بیمه، حمل و نقل، امور بانکی، گمرکی، ضمانت صادرات).
- خدمات ترویج تجاری (هیأت ها و نمایشگاه های تجاری).
- ارائه خدمات مشاوره ای، بازاریابی و آموزشی به صادرکنندگان.
- تقویت برند ملی و کمک به شکل گیری واسطه های صادراتی (شرکت های مدیریت صادرات و کنسرسیوم ها).

❖ به کارگیری نیروی جوان و نخبه کشور و استفاده از مشاوران خبره بین المللی.

❖ تشکیل شورای سیاست گذاری سازمان با ۲۳ عضو ثابت متشکل از وزیر صنعت، معدن و تجارت به عنوان رئیس شورا، رئیس کل سازمان (نایب رئیس و دبیر شورا)، و ۱۱ اعضای دیگر شورای (پیشنهادی) تجارت خارجی کشور (شامل نماینده اتاق بازرگانی و اتاق تعاون) به علاوه ۱۰ نفر از تجار و فعالان صادراتی سرشناس در ۱۰ گروه کالایی اولویت دار (شامل گروه پتروشیمی و فراورده های نفتی، گروه محصولات شیمیایی، گروه لاستیک و پلاستیک، گروه فلزات اساسی، گروه صنایع فلزی، گروه محصولات کانی غیر فلزی، گروه صنایع غذایی و تبدیلی، گروه ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل، گروه منسوجات و گروه محصولات کشاورزی) به انتخاب اکثریت مجمع صادرکنندگان (بند ۵).

❖ وظایف شورای سیاست گذاری: تصویب خط مشی و سیاست کلی سازمان و تأیید و پایش برنامه های سالانه پیشنهادی رئیس سازمان، بررسی و تصویب بودجه سالانه سازمان و پایش آئین نامه های مالی و سایر آئین نامه های سازمان، اتخاذ تصمیم در خصوص تأسیس و یا تعطیلی دفاتر بازرگانی و نمایندگی های سازمان در داخل و خارج و پیشنهاد به هیأت وزیران جهت تصویب ایجاد نمایندگی و دفتر بازرگانی در خارج، بررسی و تأیید بسته های حمایتی و تشویقی صادرات

غیرنفتی. هیچ یک از تصمیمات سازمان در حوزه های فوق بدون تصویب شورای سیاست گذاری معتبر نبوده و در دیوان عدالت اداری قابل ابطال خواهد بود.

۴. نحوه تقسیم کار:

- ❖ ستاد دیپلماسی اقتصادی و وزارت امور خارجه در نقش ریاست ستاد به عنوان متولی دیپلماسی اقتصادی در سطح کلان و سایر دستگاه ها در چارچوب خط مشی های تعیین شده توسط ستاد، عهده دار فعالیت های دیپلماسی حوزه وظایف خود خواهند بود. (دیپلماسی نفتی در وزارت نفت، دیپلماسی آب در وزارت نیرو، ...).
- ❖ کلیه امور تخصصی و فنی دیپلماسی تجاری در حیطه وزارت صنعت، معدن و تجارت بوده و سازمان تازه تاسیس توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران به عنوان بازوی اجرایی آن عمل خواهد کرد.
- ❖ شورای تجارت خارجی کشور مسئولیت کلیه امور مربوط به مقررات صادرات و واردات در کلیه بخش های اقتصادی را بر عهده خواهد داشت و سازمان تازه تاسیس توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران به عنوان بازوی مشورتی آن عمل خواهد کرد.

۵. تشکیل مجمع صادرکنندگان توسط اتاق بازرگانی به عنوان بازوی مشورتی دولت در کلیه امور مربوط به بازرگانی خارجی که ۱۰ عضو از ۲۳ عضو شورای عالی سیاست گذاری سازمان تازه تاسیس تجارت و سرمایه گذاری ایران با رای آن انتخاب خواهد گردید، متشکل از کلیه تجار با میزان رای معادل ضربی از متوسط مقیاس و پیچیدگی کالای صادراتی در پنج سال گذشته که جزییات آن با پیشنهاد اتاق به تصویب دولت به تصویب خواهد رسید.

۶. حذف کمیسیون های مشترک:

- ❖ واگذاری مسئولیت روابط بازرگانی خارجی کلیه کشورهای هدف به وزارت صنعت، معدن و تجارت و تحت نظارت ستاد دیپلماسی اقتصادی.

❖ واگذاری مسئولیت روابط خارجی دستگاه ها به خود آنها تحت نظارت ستاد دیپلماسی اقتصادی.

۷. تربیت حداقل ۱۰۰ نیروی نخبه به عنوان کارشناس و مدیر در حوزه سیاست تجاری، توسعه صادرات و مذاکرات تجاری در طول ۴ سال توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت.

۸. تنقیح کلیه قوانین حوزه تجارت خارجی مطابق احکام برنامه ششم توسعه توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت با کمک معاونت حقوقی ریاست جمهوری.

۹. تدوین لایحه قانون نوین تجارت خارجی ج.ا. ایران و جایگزینی آن با قانون مقررات صادرات و واردات مصوب ۱۳۷۲.

حوزه سیاستی پنجم:

سیاست های
تکمیلی
(بین بخشی)

حوزه سیاستی پنجم: سیاست های تکمیلی مرتبط با تجارت خارجی

❖ **راهبرد:** بهبود فضای تجارت و توسعه صادرات

❖ **اهداف:**

- توسعه پایدار
- تدوین سیاست های یکپارچه تجاری - صنعتی - سرمایه گذاری - فن آوری
- بهینه سازی و روزآمد کردن ساختار ها و فرایندهای تدوین سیاست های تجاری و تقویت کارکرد نهاد های تصمیم ساز از طریق اصلاح قوانین و مقررات ناظر بر سیاست های تجاری در راستای ایجاد انسجام سیاستی.

❖ **اصول راهنما:**

- انسجام در سیاست گذاری تجاری از طریق یکپارچه سازی فرایندهای تصمیم سازی.
- روان سازی، حذف مقررات و تشریفات زائد و موازی.

❖ **دلایل توجیهی**

۱. ضرورت انسجام بخشی میان سیاست های تجاری با سیاست های کلان اقتصادی شامل:

❖ سیاست گذاری ارزی

❖ بهبود فضای کسب و کار

❖ نظام بانکی و تامین مالی تولید

❖ نظام مالیاتی و بیمه ای، تامین اجتماعی و قانون کار

۲. ضرورت هماهنگ سازی سیاست تجارت خارجی با حوزه بازرگانی داخلی:

❖ لزوم حذف سیاست های ناکارآمد قیمت گذاری

❖ لزوم استفاده شفاف و حداقلی از ابزار های مغل بازار در سیاست های تنظیم بازار

❖ لزوم تقویت زیرساخت های تجارت الکترونیکی

۳. لزوم تدوین سیاست های منسجم تجارت کالا و خدمات:

❖ نقش فزاینده تجارت خدمات در اقتصاد جهانی

❖ توسعه بخش خدمات به عنوان پیش نیاز پیوستن به زنجیره های ارزش جهانی

❖ نقش خطیر خدمات در بهبود رقابت پذیری و کارایی اقتصادی

❖ تجارت خدمات در ایران و تاب آوری بخش خدمات در دوره تحریم

❖ ضرورت متنوع سازی صادرات خدمات در بخش های مزیت دار

❖ تمرکز بر رفع محدودیت های جذب تجارت و سرمایه گذاری در بخش خدمات زیرساختی

۴. هماهنگ سازی سیاست های تجاری با سیاست های مرتبط به سرمایه گذاری خارجی:

❖ قوانین داخلی ناظر بر جلب و حمایت سرمایه گذاری

❖ جنبه های تجاری سیاست های ناظر بر سرمایه گذاری خارجی

❖ موافقتنامه های دوجانبه سرمایه گذاری

۵. ضرورت تقویت همه جانبه اشتغال در بخش صادرات

- ❖ نبود جهت گیری مشخص و منسجم در سیاست های صنعتی کشور
- ❖ نبود نقشه راه مشخص آمایش سرزمینی
- ❖ عدم تناسب سبد اشتغال صنعتی با سبد صادرات صنعتی
- ❖ سهم کمتر از ۱۰ درصدی واحد های کوچک و متوسط از صادرات صنعتی
- ❖ لزوم صادراتی شدن خوشه های صنعتی

۶. لزوم تدوین سیاست های منسجم صنعتی - تجاری - سرمایه گذاری - فن آوری

- ❖ آسیب های سیاست های فن آوری در ایران
- ❖ ضعف شدید سیاست های تحقیق و توسعه
- ❖ مشکلات نوسازی فناوری در صنایع

۷. عدم انسجام در سیاست های تجاری، مالکیت فکری و فن آوری

- ❖ تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر رشد و توسعه اقتصادی
- ❖ لزوم استفاده حداکثری از انعطاف های موجود در موافقتنامه جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری سازمان تجارت جهانی (TRIPS) در زمان الحاق به سازمان تجارت جهانی
- ❖ عدم انسجام سیاست های فن آوری با نظام حقوق مالکیت فکری در ایران
- ❖ تشتت نهادهای مسئول و لزوم ایجاد یک سازمان متولی واحد به نام سازمان مالکیت فکری

۸. عدم انسجام سیاست های تجارت، سرمایه گذاری و محیط زیست:

- ❖ آب بری صنایع صادراتی و ضرورت مدیریت مصرف آب صنعتی
- ❖ مشکل صادرات محصولات کشاورزی آب بر
- ❖ جایابی های غلط سرمایه گذاری های داخلی
- ❖ تعرفه بالای محصولات و فن آوری زیست محیطی
- ❖ لزوم اعمال محدودیت صادرات محصولات کشاورزی آب بر
- ❖ لزوم تسهیل واردات و سرمایه گذاری در محصولات و خدمات و فن آوری زیست محیطی

۹. ضرورت جذب نخبگان ایرانی و غیر ایرانی خارج از کشور از طریق اصلاح مهاجرت نیروی کار به عنوان یکی از مهم

ترین ارکان توسعه فضای محصولی

۱۰. لزوم ایجاد هم افزایی در مسئولیت های حوزه های مرتبط و اجتناب از اقدامات بی اثر کننده یا موازی

راهبردهای انسجام بخشی سیاستی

۱. انسجام بخشی سیاست های تجاری کشور با سیاست های کلان اقتصادی:

- ❖ حوزه سیاست های ارزی: با محوریت اجتناب از سیاست های دستوری و پیگیری رویکرد پیمان سپاری نرم، توسعه همه جانبه پیمان های پولی دوجانبه با کلیه کشورهای هدف، بازتدوین نقشه ارزی کشور با هدف کاهش تهدید های ناشی از تحریم های مالی ثانویه، محدود کردن نرخ ارز یارانه های به کالاهای اساسی با حفظ نظارت بر شبکه توزیع، تضمین بیمه ای نوسانات ارزی برای کالا/بازارهای هدف.

❖ تهیه و تصویب نقشه راه عملیاتی بهبود رتبه ایران در زیرشاخص های ده گانه فضای کسب و کار بانک جهانی

❖ کمک به تدوین لوایح اصلاح نظام بانکی و تامین مالی تولید، نظام مالیاتی و بیمه ای، تامین اجتماعی و قانون کار

۲. هماهنگ سازی سیاست تجارت خارجی با حوزه بازرگانی داخلی با محورهای زیر:

❖ حذف سیاست های ناکارآمد قیمت گذاری

❖ استفاده شفاف و حداقلی از ابزارهای مغل بازار در سیاست های تنظیم بازار

❖ لزوم تقویت زیرساخت های تجارت الکترونیکی کشور

۳. تدوین سیاست های منسجم تجارت کالا و خدمات با محورهای زیر:

❖ متنوع سازی صادرات خدمات در بخش های مزیت دار

❖ تمرکز بر رفع محدودیت های جذب سرمایه گذاری در بخش خدمات زیرساختی

۴. هماهنگ سازی سیاست های تجاری با سیاست های مرتبط به سرمایه گذاری خارجی:

❖ بازنگری در چارچوب قانونی جلب و حمایت سرمایه گذاری بالاخص قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری

مصوب ۱۳۸۰ و آیین نامه اجرایی مربوطه مصوب ۱۳۸۱ با هدف ساده سازی و شفاف سازی مقررات و تسهیل

فرایندهای اداری مربوط به جذب سرمایه گذاران خارجی و ایجاد پنجره واحد سرمایه گذاری خارجی با رویکرد انتقال

فن آوری و توسعه فضای محصولی و بهبود کارآمدی نظام حل اختلاف سرمایه گذاری خارجی و نظام انتقال سرمایه.

❖ نظارت دقیق بر اجرای "قانون استفاده حداکثر از توان تولیدی و خدماتی در تامین نیازهای کشور و تقویت

آن در امر صادرات" مصوب ۱۳۹۱ و نظام نامه پیوست فناوری و توسعه توانمندیهای داخلی.

سناریوی رفع کامل تحریم ها:

در این سناریو، "قانون استفاده حداکثر از توان تولیدی و خدماتی در تامین نیازهای کشور و

تقویت آن در امر صادرات" مصوب ۱۳۹۱ و نظام نامه پیوست فناوری و توسعه توانمندیهای

داخلی در راستای هماهنگی با موافقتنامه تریمز (جنبه های تجاری سرمایه گذاری) مورد بررسی

قرار گرفته و به نحو مقتضی اصلاح خواهد گردید.

❖ بروزرسانی مقررات مندرج در موافقتنامه های دوجانبه سرمایه گذاری خارجی و تلفیق آنها در موافقتنامه

های تجارت آزاد و ترجیحی

۵. تدوین برنامه جامع پنج ساله اشتغال صادراتی:

❖ تهیه نقشه راه آمایش سرزمینی کشور با رویکرد فضای محصولی با هدف تعیین مزیت های بالقوه صادراتی

استانها

❖ تدوین استراتژی توسعه صادرات بخش های مزیت دار در استان مربوطه

❖ تمهید زیرساخت های مربوطه جهت تقویت بنگاه های خرد و متوسط در امر صادرات از طریق:

▪ سازمان دهی بنگاه های خرد پشتیبانی کننده صادرات و واردات در بخش خدمات

▪ توانمندسازی بنگاه های متوسط فعال در بخش های هدف صادراتی در قابل خوشه ها و شهرک های صادراتی، تقویت کنسرسیوم های صادراتی و تشویق شرکت های بزرگ به ایجاد پل ارتباطی بین بنگاه های متوسط با بازارهای صادراتی

۶. تدوین سیاست های منسجم صنعتی - تجاری - سرمایه گذاری - فن آوری با محورهای زیر:

❖ به کارگیری کلیه ابزارهای سیاست صنعتی افزایش رقابت پذیری بخش های مزیت دار موجود و بالقوه کشور با رویکرد توسعه فضای محصولی و بهبود پیچیدگی اقتصادی

❖ ایجاد هم افزایی میان سازمان توسعه تجارت و سرمایه گذاری ایران (ساتوسا) و معاونت علمی و فن آوری ریاست جمهوری در جهت تجاری سازی محصولات دانش بنیان و هم راستا کردن فرایند تحقیق و توسعه با نیازهای صنعتی-صادراتی با هدف ارتقاء محصولات با بالاترین شاخص پیچیدگی در سبد صادراتی کشور و با توجه به نقشه در فضای محصولی کشور و ضرورت اجتناب از اعطای کمک های غیرهدفمند برای صادراتی کردن شرکت های دانش بنیانی که صرفه اقتصادی-تجاری ندارند.

❖ مدیریت بهینه فضای رقابت داخلی از طریق ساماندهی پروانه های تاسیس و بهره برداری، توانمندسازی بنگاه های خصوصی و واگذاری شفاف و ضابطه مند سهام بنگاه های عمومی

❖ برنامه ریزی برای تسهیل اخذ لیسانس با شرایط مناسب برای بنگاه های خصوصی و انتقال فن آوری و ماشین آلات

❖ تشویق ادغام و اکتساب بین شرکت های دانش بنیان با شرکت های بزرگ صادراتی (تخفیف مالیاتی تا ۱۰٪ از هزینه فناوری جدید کسب شده از طریق ادغام یا اکتساب)

۷. ایجاد انسجام در سیاست های تجاری، مالکیت فکری و فن آوری از طریق:

❖ بازنگری نهادی و تجمیع حوزه اجرا در قوه مجریه و ایجاد یک سازمان متولی واحد به نام سازمان مالکیت فکری در ذیل نهاد ریاست جمهوری

❖ تهیه نقشه راه رژیم مالکیت فکری کشور مقوم اقتصاد دانش بنیان

❖ عدم تصویب کنوانسیون های فراتر از موافقتنامه TRIPS تا زمان تهیه نقشه راه فوق الذکر

سناریوی رفع کامل تحریم ها:

در این سناریو، کارگروهی متشکل از کلیه دستگاه های مربوط به حوزه مالکیت فکری (وزارت صمت، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت دادگستری و قوه قضاییه، ...) و تحت نظر سازمان فوق الذکر به رصد دقیق مذاکرات در این حوزه پرداخته و در زمینه چالش های فن آورانه مربوط به تقویت زیرساخت های اجرای موافقتنامه تریپس در زمینه مالکیت صنعتی و نیز اثرات پیوستن به موافقتنامه برن در خصوص مالکیت ادبی و هنری در کشور و با انجام مطالعات ارزیابی اثرات (impact assessment) و درنظرگرفتن واقعیات موجود در مذاکرات الحاق (منبعث از تعهدات الحاق کشورهای مشابه) جمع بندی نهایی خود را در قالب خطوط قرمز مشخص در مذاکرات الحاق به تیم مربوطه ارائه خواهند نمود.

❖ ایجاد امکان جذب سرمایه برای تولید محصولات و دارویی ژنریک

۸. انسجام بخشی به سیاست های تجارت، سرمایه گذاری و محیط زیست از طریق:

❖ مدیریت مصرف آب صنعتی در صنایع صادراتی کشور

❖ تقویت ضمانت اجرای قانونی در انجام ارزیابی آثار زیست محیطی قبل از صدور مجوز ها و پروانه های

تاسیس و بهره برداری برای طرح ها و واحد های صنعتی با تاکید بر عدم صدور مجوز تاسیس صنایع آب بر

در مناطق خشک و نیمه خشک کشور

❖ منع تدریجی صادرات محصولات کشاورزی با شاخص آب بری بالا

❖ کاهش یا حذف تعرفه وارداتی محصولات و تسهیل واردات خدمات و فن آوری زیست محیطی

❖ تقویت نظام مدیریت کیفیت وارداتی در جهت ارتقاء استانداردهای زیست محیطی

۹. تدوین بسته سیاستی جذب نخبگان ایرانی و غیر ایرانی خارج از کشور در بخش های هدف صادراتی

بخش چهارم:
نظارت و پایش

فرایند و نهاد های مسؤول نظارت و پایش سند

۱. مراحل نهایی شدن و تصویب سند:

- ❖ فرایند فراخوان سه ماهه در سایت سازمان توسعه تجارت و اخذ نظرات مشورتی از کلیه ذینفعان.
- ❖ نهایی شدن متن سند، برنامه ها و سیاست ها پس از برگزاری جلسات مشورتی با کلیه ذینفعان شامل دستگاه های متولی تجارت خارجی کشور و صادرکنندگان بخش خصوصی شامل اتاق های بازرگانی، اتاق تعاون، تشکل ها و اتحادیه ها.
- ❖ تشکیل رسمی مجمع صادرکنندگان با ساز و کار مندرج در این سند توسط اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی.

❖ به رای گذاشتن بخش های مختلف سند در مجمع صادرکنندگان با فرایند رای گیری مذکور در سند.

۲. تشکیل ستاد نظارت و پایش متشکل از وزیر صنعت، معدن و تجارت به عنوان رئیس شورا، رئیس کل سازمان توسعه تجارت (نایب رئیس و دبیر شورا) و ۱۱ اعضای دیگر شورای (پیشنهادی) تجارت خارجی کشور (شامل نماینده اتاق بازرگانی و اتاق تعاون) به علاوه ۱۰ نفر از تجار و فعالان صادراتی سرشناس در ۱۰ گروه کالایی اولویت دار (شامل گروه پتروشیمی و فراورده های نفتی، گروه محصولات شیمیایی، گروه لاستیک و پلاستیک، گروه فلزات اساسی، گروه صنایع فلزی، گروه محصولات کانی غیر فلزی، گروه صنایع غذایی و تبدیلی، گروه ماشین آلات و تجهیزات حمل و نقل، گروه منسوجات و گروه محصولات کشاورزی) به انتخاب اکثریت مجمع صادرکنندگان به روش مذکور در سند و تشکیل جلسات هر سه ماه یکبار به همراه گزارش دهی به مجمع صادرکنندگان.

۳. مراحل اجرای سند:

- ❖ فاز اول: تهیه پیش نویس لوایح و مصوبات و برنامه های اقدام با شاخص ها و اهداف کمی، زمان بندی مشخص، تعیین نهاد مسؤول (اصلی و فرعی) و نهادهای همکار در وزارت صنعت، معدن و تجارت و سایر نهاد های متولی تحت نظارت ستاد فوق الذکر
- ❖ فاز دوم: برگزاری جلسات آموزشی و توجیهی برای کلیه مدیران و کارشناسان ذیربط در نهادهای مسؤول و همکار تحت نظارت ستاد فوق الذکر
- ❖ فاز سوم: فاز عملیاتی تحت نظارت ستاد فوق الذکر

۴. ایجاد سامانه نظارت و پایش با دسترسی کامل تجار و اطلاع رسانی منظم در مورد برنامه ها و اقدامات در ضرب الاجل های سه ماهه، تعیین نهاد های مسؤول (موفق و ناموفق) و ذکر دلایل عدم موفقیت در دست یابی به اهداف برنامه ها.

ضمایم

ضمیمه اول: مصوبات پیشنهادی

❖ پیش نویس مصوبه پیشنهادی اصلاح نظام کارت بازرگانی:

هیئت وزیران در جلسه به پیشنهاد شماره ... مورخ ... وزارت صنعت، معدن و تجارت و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب کرد:

۱- شرکت‌ها به سه دسته‌ی فعالین اقتصادی خوشنام یا مجاز، بازرگانان عمومی و تجار با سابقه تخلف طبقه‌بندی می‌گردند.

۲- فعالان اقتصادی مجاز برای دوره‌های سه ساله و بر اساس معیارهای شفاف و غیر تبعیض آمیز معین خواهند گردید. معیارهای تشخیص فعالان اقتصادی مجاز با همکاری اتاق بازرگانی تدوین خواهد گردید. در این رابطه محورهای زیر ملاک عمل خواهد بود:

- سابقه‌ی روشن و مثبت در تبعیت از قوانین و مقررات گمرکی و قوانین و مقررات مرتبط؛
- سیستم ثبت سوابق مناسب که امکان کنترل‌های داخلی را فراهم نماید؛
- توانایی پرداخت دیون و عنداللزوم، امکان ارائه‌ی ضمانت‌نامه یا وثیقه‌ی مناسب؛
- عوامل دیگر که به بهبود و ارتقاء امنیت زنجیره‌ی تامین کمک می‌نمایند.

۳- وزارت صنعت، معدن و تجارت و گمرک جمهوری اسلامی ایران، تسهیلات زیر را برای فعالین اقتصادی مجاز در نظر خواهند گرفت:

- الف) الزامات اسنادی و اطلاعاتی کمتر؛
 - ب) سطح پایین‌تر بازرسی‌های فیزیکی و آزمایش‌ها؛
 - ج) زمان ترخیص سریع؛
 - د) تعویق زمان پرداخت حقوق گمرکی و مالیات و سایر وجوه مرتبط؛
 - ه) استفاده از تضامین جامع یا تضامین کمتر؛
 - و) اظهارنامه‌ی گمرکی واحد برای تمامی واردات و صادرات انجام‌شده در یک بازه‌ی زمانی معین؛
 - ز) ترخیص محلی به معنای انجام ترخیص در انبار شرکت یا هر محل دیگری که مورد تایید گمرک باشد.
- ۴- تجار عمومی مشمول کلیه قواعد عمومی ناظر بر فعالیت‌های گمرکی و بازرگانی بوده و گمرک ایران موظف است کلیه تضمینات لازم (موضوع ماده ۲ قانون امور گمرکی) را قبل از ترخیص از آنان اخذ نماید.
- ۵- تجار با سابقه تخلف (از جمله تخلف مالیاتی)، تنها پس از پرداخت حقوق معوقه قانونی و در صورت عدم وجود مانع قانونی قادر به انجام فعالیت‌های بازرگانی خواهند بود. به غیر از وثایق مربوط به تجار عمومی، مالیات علی‌الراس از تجار با سابقه تخلف قبل از ترخیص کالا اخذ خواهد شد.
- ۶- موارد مربوط به تامین مالی اتاق‌های بازرگانی از جمله ماده ۷۷ قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹ مربوط به میزان یک در هزار رقم فروش کالا و خدمات و نیز ماده واحده قانون نحوه تامین هزینه‌های اتاق مصوب ۱۳۷۲ و ماده ۶۴ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۱۳۸۴ مربوط به سه در هزار درآمد مشمول مالیات دارندگان کارت‌های بازرگانی کماکان در مورد کلیه فعالیت‌های بازرگانی معمول خواهد گردید.
- ۷- وزارت صنعت، معدن و تجارت با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی (گمرک ایران) و اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران ظرف مدت سه ماه با تدوین ماده واحده اصلاح بخشی از قانون مقررات صادرات و واردات

و آیین نامه اجرایی آن، قانون امور گمرکی و آیین نامه های مربوطه، چارچوب جدید را بر اساس موارد فوق
الاشاره تدوین خواهند نمود.

❖ پیش نویس مصوبه پیشنهادی اصلاح نظام ثبت سفارش:

هیئت وزیران در جلسه به پیشنهاد شماره ... مورخ ... وزارت صنعت، معدن و تجارت و به استناد اصل یکصد و سی و
هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب کرد:

۱- وزارت صنعت، معدن و تجارت موظف است مشترکاً با گمرک ایران و در همکاری با اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و
کشاورزی ایران ظرف مدت سه ماه با ارایه ماده واحده اصلاح بخشی از قانون مقررات صادرات و واردات مصوب
۱۳۷۲ کلیه زمینه های تبدیل نظام ثبت سفارش به نظام پیش اظهار یا اظهار پیش از ورود با مختصات ذیل را
فراهم نمایند.

۲- بر اساس نظام جدید اظهار پیش از ورود، کلیه محموله های وارداتی می بایست حداقل ظرف مدت یک ماه پیش از
ورود به قلمرو گمرکی ج. ا. ایران در سامانه گمرک ثبت و اطلاعات مزبور از طریق پنجره واحد به سازمان های
متولی صدور مجوز ارسال گردد. فرایندهای مربوطه در آیین نامه فوق الاشاره به تصویب هیات وزیران خواهد
رسید.

۳- هیچ هزینه ای بابت ثبت اظهار پیش از ورود از بازرگانان اخذ نخواهد شد.

۴- صرف ثبت محموله های وارداتی در اظهارنامه های پیش از ورود، متضمن حقوق مکتسب برای ثبت کنندگان در
رابطه با عدم شمول قوانین و مقررات جدید (از جمله ممنوعیت ها و افزایش عوارض گمرکی) وضع شده در بازه
زمانی از تاریخ ثبت تا زمان ترخیص نبوده و قوانین و مقررات زمان ترخیص ملاک عمل خواهند بود.

۵- نظام مربوط به ترخیص کالاهایی که بدون رعایت قواعد مربوط به اظهارپیش از ورود به گمرکات واصل گردیده اند
در آیین نامه مربوطه پیش بینی خواهد گردید.

❖ پیش نویس مصوبه پیشنهادی تشکیل کمیته ملی تسهیل تجاری:

هیئت وزیران در جلسه به پیشنهاد شماره ... مورخ ... وزارت صنعت، معدن و تجارت و به استناد اصل یکصد و سی و
هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب کرد:

۱- کمیته ماده یک آیین نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات به عنوان مرجع ملی تسهیل تجاری و با دستور
کار تدوین نقشه راه تسهیل تجاری و نظارت بر حسن اجرای آن با عضویت اعضای ثابت کمیته مزبور تعیین می گردد.
گمرک ج. ا. ایران با همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت آیین نامه تشکیل کمیته تسهیل تجاری را تدوین نموده و
به تصویب کمیته خواهد رساند.

۲- محور های اصلی نقشه راه ملی تسهیل تجاری بر اساس اقدامات اجرایی دوازده گانه موافقتنامه تسهیل تجاری
سازمان تجارت جهانی و شامل موارد زیر خواهد بود:

- الف) انتشار به موقع و در دسترس قرار دادن کلیه اطلاعات غیرمحرمانه تجاری شامل آمارهای ریز تجاری به
تفکیک تعرفه و کشورهای هدف و نرخ های بروز شده حقوق و عوارض ورودی در قالب فایل های اکسل، بانک
اطلاعات بروز شده کلیه مصوبات، آیین نامه ها و بخش نامه های مرتبط با تجارت و فرایندهای گمرکی.
- ب) در نظر گرفتن فرصت اظهارنظر در خصوص کلیه قوانین و مقررات تجاری پیش از لازم الاجرا شدن آنها و
ایجاد امکان مشاوره با کلیه ذینفعان.
- ج) ایجاد ساز و کار صدور احکام مربوط به استعلام ها پیش از ورود کالاها.

- (د) افزایش اثربخشی ساز و کار رسیدگی به اختلافات گمرکی موضوع بخش دوازدهم قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۹۰ از طریق بازبینی در ترکیب و فرایند های رسیدگی در کمیسیون حل اختلاف گمرک.
 - (ه) سایر اقدامات جهت ارتقای بی طرفی، عدم تبعیض و شفافیت شامل اعلام قبلی افزایش سطح کنترلها یا بازرسی ها و سایر موارد مربوط به اطلاع رسانی به موقع به بازرگانان.
 - (و) رعایت ضوابط و معیارهای جهانی مربوط به هزینه ها و عوارض اعمالی در ارتباط با واردات و صادرات و جریمه ها که جزییات آن در مطالعات پشتیبان سند آمده است.
 - (ز) الزامات مربوط به ترخیص کالاها شامل امکان پردازش عملیات گمرکی پیش از ورود کالا، جداسازی ترخیص از تعیین تکلیف نهایی میزان حقوق گمرکی، مالیاتها، هزینه ها و عوارض متعلقه، اصلاح ماده ۱۴۳ قانون امور گمرکی جهت استفاده از حسابرسی پس از ترخیص برای تسریع در ترخیص کالاها برای فعالین مجاز اقتصادی و در نظر گرفتن سایر تسهیلات تجاری برای فعالین اقتصادی مجاز موضوع ابتکار سیاستی اول، انتشار دوره ای متوسط زمان ترخیص کالاها.
 - (ح) بهبود نظام مدیریت هماهنگ و یکپارچه مرزی و هماهنگ نمودن رویه های گذر مرزی و تسهیل تجارت بر مبنای توافقات متقابل با اولویت کشورهای ترکیه، عراق، پاکستان و آذربایجان.
 - (ط) همکاری های گمرکی با کشورهای همسایه در جهت تبادل اطلاعات و آمارهای تجاری به عنوان سازوکار موثر در کاهش تجارت غیررسمی و قاچاق.
- ۳- موافقتنامه های دوجانبه تسهیل تجاری در قالب مذاکرات مربوط به موافقتنامه های تجارت آزاد و ترجیحی با کشور های هدف در دستور کار قرار خواهد گرفت.
- ۴- در آیین نامه تسهیل تجاری، اقدامات و اعتبارات لازم در قالب لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ جهت گسترش پهنای باند سامانه های گمرکی، افزایش تعداد اسکنر ها و سایر تجهیزات مرتبط پیش بینی خواهد شد.

❖ پیش نویس مصوبه پیشنهادی مربوط به ایجاد شفافیت و ثبات در سیاست های تعرفه ای و غیرتعرفه ای:

هیئت وزیران در جلسه به پیشنهاد شماره ... مورخ ... وزارت صنعت، معدن و تجارت و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب کرد:

۱. کلیه عوارض وارداتی (حقوق ورودی شامل عوارض گمرکی چهار درصد و سایر عوارض وارداتی بودجه ای و سایر عوارض مشمول ماده یک قانون امور گمرکی) در قالب یک نرخ واحد تجمیع شده و همراه با کلیه هزینه های گمرکی در کتاب مقررات صادرات و واردات و در قالب فایل های الکترونیکی جهت استفاده آماری در سامانه سازمان توسعه تجارت بارگذاری و به روز خواهد شد.

۲. کلیه نرخ های تعرفه موضوع بند قبل به عنوان یک قاعده کلی برای مدت پنج سال تثبیت خواهد گردید. هیات وزیران در موارد زیر به صورت استثنایی اقدام به کاهش یا افزایش نرخ های تجمیعی خواهد نمود:

الف: تعدیل کلیه نرخ های تعرفه ای در پایان هر سال بر اساس تغییرات نرخ ارز به گونه ای که نرخ حمایت موثر ثابت بماند.

ب: سازوکار حمایت های اقتضایی مطابق مصوبه شماره ۵۳۵۳۷/ت/۳۰۰۰۸ مورخ ۱۳۹۶/۳/۱۶.

ج: نقشه راه بازنگری نرخ های تعرفه ای با لحاظ شرایط مندرج در ابتکار سیاستی (۵).

د: شرایط خاص مربوط به تنظیم بازار به پیشنهاد کارگروه تنظیم بازار و تصویب دو سوم اعضای کمیته ماده یک.

۳. کلیه مصوبات مربوط به تغییر نرخ های تعرفه ای، ممنوعیت ها و سایر موانع غیرتعرفه ای تنها سه ماه پس از ابلاغ عمومی قابل اجرا خواهد بود. سازوکار حمایت های اقتضایی و موارد مربوط به شرایط خاص موضوع بند (د) فوق الذکر از شمول این بند مستثنی است.

۴. وزارت صنعت، معدن و تجارت حداکثر ظرف مدت یک ماه با ایجاد یک اداره تخصصی وابسته به دفتر مقررات صادرات و واردات نسبت به اجرای سازوکار حمایت های اقتضایی مطابق مصوبه شماره ۵۳۵۳۷/ت/۳۰۰۰۸ مورخ ۱۳۹۶/۳/۱۶ اقدام نموده و امکان پذیرش درخواست از بخش خصوصی را فراهم خواهد نمود.

۵. کلیه معافیت های مربوط به حقوق ورودی کالاهایی که برای مصرف در داخل (و نه فراوری جهت صادرات) به کشور وارد می شوند، به غیر از تعرفه های ترجیحی با کشورهای هدف، از جمله معافیت های مربوط به مناطق مرزی و ملوانی حذف و ساز و کار نظارت بر آن تقویت خواهد گردید.

۶. کلیه درآمد های ناشی از حذف معافیت های مزبور در بند قبل در بودجه های سنواتی به تفکیک مناطق مرزی محاسبه و به طرح های مربوط اشتغال همان مناطق اختصاص خواهد یافت. در این راستا وزارت صنعت، معدن و تجارت با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی حداکثر ظرف مدت دو ماه پیشنهاد اصلاحات قانونی (از جمله قانون ساماندهی مبادلات مرزی مصوب ۱۳۸۴ و آیین نامه های مربوطه) و آیین نامه جدیدی را جهت جایگزینی با آیین نامه های مغایر به هیات وزیران ارائه خواهد نمود.

❖ پیش نویس مصوبه پیشنهادی بازطراحی حمایت های تعرفه ای با رویکرد اقتصاد مقاومتی

هیئت وزیران در جلسه به پیشنهاد شماره ... مورخ ... وزارت صنعت، معدن و تجارت و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب کرد:

۱- کمیته ماده یک آیین نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات در یک فرایند فراگیر مشورتی با بخش خصوصی در تعامل با اتاق بازرگانی، ظرف مدت سه ماه نقشه راه بازنگری در کلیه نرخ های مربوط به عوارض ورودی با رویکرد های ذیل را تدوین و جهت تصویب برای یک دوره پنج ساله به هیات وزیران ارائه خواهد نمود.

۲- در اجرای بند (۱) فوق، مصوبه شماره ۷۹۳۳/۲۱۰/۹۴ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۷ مربوط به کاهش طبقات تعرفه ای از ده به هشت طبقه لغو می گردد.

۳- نرخ حقوق ورودی ماشین آلات و محصولات واسطه ای که تولید داخل ندارند با پیشنهاد وزارت صنعت، معدن و تجارت به صفر کاهش پیدا خواهد کرد. متن لایحه اصلاح ماده یک قانون امور گمرکی (حذف حقوق گمرکی چهار درصد) ظرف مدت مقرر در بند یک مشترکاً توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت و وزارت امور اقتصادی و دارایی تهیه و به هیات وزیران ارائه خواهد شد.

۴- نرخ حقوق ورودی "بخش های مزیت دار موجود" ($RCA > 0.5$) که در حال حاضر بیش از ۸۰٪ بازار داخل را به خود اختصاص داده اند به صورت پلکانی و مطابق فرمولی که کمیته ماده یک تدوین خواهد نمود تا حداکثر نرخ ۱۰٪ مشمول کاهش خواهد گردید. در صورتی که کاهش تعرفه تا نرخ ۱۰٪ به کاهش سهم بازار تولیدات داخل نینجامد، با نظارت و رصد مستمر شیب نرخ رشد واردات، کاهش تدریجی و پله کانی نرخ های تعرفه ادامه خواهد یافت. در هر حال، کاهش تعرفه ای نباید به کاهش بیش از ده درصدی سهم بازار هر بخش منجر گردد. موارد مربوط به موافقتنامه های تجارت ترجیحی و آزاد موضوع حوزه سیاستی سوم از شمول این بند مستثنا می باشد.

۵- نرخ حقوق ورودی "بخش های دارای مزیت های نهفته" که شاخص مزیت نسبی (RCA) آن ها حداقل یک دهم بوده، از متوسط شاخص پیچیدگی بالای یک برخوردار بوده و نیز شاخص مجاورت آن ها در فضای محصولی (شاخص فی) از ۳۰٪ بالاتر است، تا سقف ۲۵٪ و برای مدت پنج سال افزایش خواهد یافت. پس از انقضای دوره موقت حمایت تعرفه

ای، تعرفه ها به صورت پلکانی و مطابق شرایط بند (۴) به تدریج کاهش خواهد یافت. این تعرفه های حمایتی مکمل انواع دیگر حمایت های داخلی شامل معافیت های مالیاتی و تسهیلات یارانه ای قلمداد شده و نافی اعطای سایر حمایت ها نخواهد بود.

۶- نرخ حقوق ورودی "بخش های حساس" صنعتی که اشتغال کارگاهی بالای [حداقل میزان اشتغال با مشورت کلیه ذیتفغان تعیین شود] دارند، به صورت تدریجی به نرخ ۲۵٪ (مربوط به کالاهای مصرفی با قابلیت قاچاق پذیری بالا) و نرخ ۴۰٪ (سایر بخش ها) کاهش خواهد یافت، مشروط به این که به افزایش نرخ اشتغال در بخش منجر نگردد. مصادیق کالاهای مصرفی که واردات قاچاق و غیر رسمی آن ها با امکانات موجود قابل حذف کامل نمی باشد، توسط کمیته مزبور و بر اساس آخرین اطلاعات و آمارهای ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز تدوین خواهد شد.

۷- نرخ حقوق ورودی "کالاهای محیط زیستی" با در نظر گرفتن ملاحظات فوق (تولید داخل، شاخص پیچیدگی، نرخ اشتغال در بخش های حساس) برای کاهش در اولویت قرار خواهد گرفت. فهرست محصولات محیط زیستی مشترکاً توسط وزارت صنعت، معدن و تجارت و سازمان حفاظت محیط زیست و با استفاده از فهرست ضمیمه موافقتنامه کالاهای زیست محیطی سازمان جهانی تجارت تهیه خواهد گردید.

۸- نرخ حقوق ورودی کالاهای مشمول ممنوعیت های وارداتی محصولات صنعتی با نرخ معادل تعرفه ای با لحاظ اثرات ممنوعیت محاسبه و مطابق خط مشی های مندرج در ابتکار سیاستی ششم جایگزین نرخ های موجود خواهد گردید.

۹- نرخ حقوق ورودی کالاهای مشمول ممنوعیت های وارداتی محصولات کشاورزی، مطابق خط مشی های مندرج در ابتکار سیاستی ششم با نرخ های دوگانه سهمیه های تعرفه ای (شامل نرخ پایین تر با سهمیه مشخص و نرخ بالاتر برای واردات فراتر از میزان سهمیه سالیانه تعیین شده) توسط وزارت جهاد کشاورزی پیشنهاد و پس از تصویب هیات وزیران جایگزین ممنوعیت های کنونی خواهد شد.

۱۰- جهت کاهش پراکنش های نرخ تعرفه ای در اقلام مشابه و کاهش فرارهای گمرکی، نرخ حقوق ورودی کلیه خطوط تعرفه ای حتی الامکان در سطح نظام هماهنگ شش رقمی یکسان سازی شده و از استفاده از نرخ های متفاوت در خطوط "سایر" اجتناب خواهد گردید. خطوط تعرفه ۸ رقمی همچنان برای اهداف آماری و یا اقدامات مربوط به حمایت های اقتضایی استفاده خواهد شد.

❖ پیش نویس مصوبه پیشنهادی محدود شدن موانع غیر تعرفه ای و غیر فنی به موارد خاص

هیئت وزیران در جلسه به پیشنهاد شماره ... مورخ ... وزارت صنعت، معدن و تجارت و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب کرد:

۱- وزارت صنعت، معدن و تجارت مکلف است ظرف مدت یک ماه، معادل های تعرفه ای اقلام مشمول ممنوعیت های وارداتی در بخش صنعت را احتساب و به تصویب کمیته ماده یک آیین نامه اجرایی قانون مقررات واردات و صادرات رسانده و جهت تصویب به هیات وزیران ارایه نمایند.

۲- در رابطه با محصولات کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی مکلف است ظرف مدت یک ماه، برای اقلام مشمول ممنوعیت های وارداتی، سهمیه های تعرفه ای معادل تعیین نموده و جهت تصویب به هیات وزیران ارایه نمایند.

۳- در انجام بند های یک و دو فوق الذکر، لحاظ طبقات تعرفه ای از پیش تعیین شده ملاک عمل نبوده و لذا مصوبه شماره ۹۴/۲۱۰/۷۹۳۳ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۷ مربوط به کاهش طبقات تعرفه ای از ده به هشت طبقه ملغی الاثر خواهد بود.

- ۴- پس از تکمیل مراحل اجرایی بند ۱-۳ فوق، برقراری موانع غیرتعرفه ای و غیر فنی جز در مورد سهمیه های تعرفه ای در بخش کشاورزی و نیز اعمال اقدامات حفاظتی مطابق ضوابط مندرج در آیین نامه حمایت های اقتضایی مطابق قانون ممنوع خواهد بود.
- ۵- صدور مجوز برای سهمیه های واردات محصولات کشاورزی، در موارد استثنایی مندرج در بند قبل، بر اساس ساز و کار شفاف و در کلیه سطوح از طریق برگزاری مناقصه عمومی بوده که ضوابط آن طبق آیین نامه ای به تصویب کمیته ماده یک خواهد رسید.
- ۶- هیچ یک از دستگاه های صادرکننده مجوز های فنی واردات، از اختیارات خود برای اهداف حمایتی و تنظیم بازار داخلی استفاده نخواهند کرد و از این پس اعمال محدودیت های تجاری "غیرفنی" از دستگاه های مزبور بدون تصویب تعرفه معادل در کمیته ماده یک از اعتبار ساقط است.
- ۷- از این پس کلیه محدودیت ها و عوارض صادراتی مغایر با ماده ۲۳ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه لغو می گردد. وزارت صنعت، معدن و تجارت مکلف است ظرف سه ماه، پیشنهادیه ای در قالب لایحه ای جهت افزودن بندی به استثنائات ماده ۲۳ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه وضع عوارض صادراتی کالاهای خام یا با ارزش افزوده پایین به دولت ارایه نماید.
- ۸- در راستای حذف معافیت های مالیاتی مربوط به صادرات کالاهای خام، وزارتخانه های امور اقتصادی و دارایی، صنعت، معدن و تجارت و نفت و اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران مکلفند ظرف مدت سه ماه، و با استفاده از شاخص پیچیدگی اقتصادی، فهرست بروز شده ای از مواد خام و کالاهای نفتی موضوع ماده ۱۴۱ اصلاحی قانون مالیاتهای مستقیم - مصوب ۱۳۹۴ را جهت الحاق به فهرست مندرج در تصویبنامه شماره ۱۶/۵/۱۳۹۶-۵۴۵۳۷/۵ تا ۵۸۶۸۳/۵ مصوب ۱۳۹۶/۵/۱۶ جهت تصویب به هیات وزیران ارایه نمایند.
- ۹- منابع حاصل از حذف معافیت های مالیاتی و اعمال عوارض بر صادرات محصولات خام و با ارزش افزوده پایین پس از طی مراحل اجرایی موضوع بند های ۸ و ۹ فوق الذکر، مطابق خط مشی های ارایه شده در حوزه سیاستی دوم صرف سیاست های حمایت از صادرات خواهد شد.

❖ پیش نویس مصوبه پیشنهادی بهبود سیاست های کنترل کیفیت صادرات و واردات

هیئت وزیران در جلسه به پیشنهاد شماره ... مورخ ... وزارت صنعت، معدن و تجارت و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب کرد:

- ۱- با تاکید بر نقش سازمان ملی استاندارد ایران به عنوان مرجع رسمی حاکمیتی در کشور که عهده دار سیاست گذاری، حسن نظارت و هدایت نظام استاندارد و اطمینان بخشی به کیفیت کالاها و خدماتی است که در داخل کشور تولید یا ارائه و یا به کشور وارد و یا از کشور صادر می شود، مطابق ماده ۳ قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد (مصوب دیماه ۱۳۹۶)، ضروری است در آیین نامه اجرائی که مقرر است مطابق ماده ۶۰ قانون ظرف مدت سه ماه از تاریخ تصویب آن به پیشنهاد سازمان به تصویب هیأت وزیران برسد و همچنین در تدوین و اجرای سند جامع و نقشه راه تحول نظام استانداردسازی کشور و مدیریت کیفیت موضوع بند (۳۰) سیاست های کلی برنامه ششم توسعه موارد زیر رعایت گردد:

الف) یکپارچه سازی سیاستی و رفع کلیه ابهامات در مورد همپوشانی های موجود بین صلاحیت عام سازمان ملی استاندارد با صلاحیت های خاص موضوع مواد ۱۱ و ۱۷ قانون حفظ نباتات مصوب ۱۳۶۴، ماده ۹ آیین نامه اجرایی، ماده ۱۶ قانون مواد خوردنی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی مصوب ۱۳۴۶ و ماده ۷ قانون دامپزشکی کشور مصوب ۱۳۵۰ در قالب برنامه راهبردی استانداردسازی کشور موضوع ماده ۲۶ قانون.

ب) اعمال نظارت سازمان بر سازمان های متولی صدور مجوز واردات و صادرات مطابق تبصره ذیل ماده ۳ و تبصره ذیل ماده ۱۹ و بند ۱۶ تبصره ۲ ذیل ماده (۷) به گونه ای که کلیه فرایندهای صدور مجوز واردات و صادرات با همکاری سازمان های مربوطه و با رعایت اصل شفافیت و بی طرفی، در جهت روان سازی، حذف فرایندهای موازی و کاهش زمان های صدور مجوز مورد بازبینی قرار گیرد.

ج) انتشار دوره ای کلیه فرایندهای مربوط به صدور مجوز واردات و صادرات و زمان های رسیدگی تحت نظارت سازمان در اجرای تبصره یک ماده (۱۴). کلیه سازمان های متولی موظفند با نظارت سازمان ملی استاندارد ظرف مدت پنج سال، زمان های بازرسی و صدور مجوز را به میزانی کاهش دهند که ایران در این زمینه در میان سه کشور برتر منطقه قرار گیرد.

د) اعمال نظارت بر کیفیت محصولات صادراتی موضوع بندهای ۱۵ و ۱۹ تبصره ۲ ذیل ماده (۷) تنها شامل محصولات غذایی و شیمیایی خاص خواهد بود.

ه) در تدوین دستورالعمل موضوع ماده ۲۴ قانون و نیز در اعمال اختیارات بند (۱) ماده ۷، تبصره (۲) ماده ۱۴ و در تصویب اجباری استاندارد ها توسط شورای عالی استاندارد، استاندارد های موجود بین المللی مبنای کار سازمان خواهد بود. موارد استثنایی مربوط به ضرورت اعمال ضوابط فراتر از استانداردهای بین المللی با رایحه مستندات و شواهد علمی به تصویب شورای عالی استاندارد خواهد رسید.

و) کارمزدهای موضوع ماده (۳۱) متناسب با خدمات آزمایشگاهی رایحه شده بازتدوین و به با تصویب شورای عالی استاندارد جایگزین کارمزدهای یک تا هشت در هزار ارزش فوب کالای وارداتی موضوع مصوبه شماره ۴۸۲۲۱/۲۳۷۸۶۰ ش ۱۳۹۱/۱۲/۲ خواهد گردید.

ز) سازمان ملی استاندارد در اجرای ماده ۲۵ قانون، برنامه و بودجه مورد نیاز جهت تقویت زیرساخت های لازم در زمینه تجهیزات آزمایشگاهی مخصوصاً در خصوص موارد غیرقابل آزمون در کشور را جهت درج در لایحه بودجه ۱۳۹۸ به هیات وزیران ارائه خواهد نمود.

۲- سازمان های دامپزشکی، غذا و دارو و حفظ نباتات موظفند حداکثر ظرف مدت یک سال، کلیه امور مربوط به اقدامات قرنطینه ای و بهداشتی، را بر اساس نظام ارزیابی و مدیریت خطر مطابق معیارها و پروتکل های جهانی انجام دهند که آیین نامه آن ظرف مدت سه ماه به تصویب شورای عالی استاندارد خواهد رسید.

۳- سازمان ملی استاندارد موظف است با همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت، پیش نویس موافقتنامه های شناسایی متقابل روش های ارزیابی انطباق تدوین نموده و با کشورهای صادراتی هدف منعقد نمایند.